

บทบาทองค์การชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา

นางสาวปิยะนันท์ ทรงสุนทรวัฒน์

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกการเมืองการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2563

**Roles of Community Organizations and Building Strong Citizens
in Nakhon Ratchasima Province**

Miss Piyanan Songsoontorrawut

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Local Politics and Government

School of Politics Science

Sukhothai Thammathirat Open University

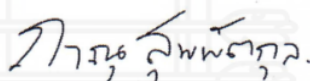
2020

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ	บทบาทองค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขต จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อและนามสกุล	นางสาวปิยะนันท์ ทรงสุนทรวัฒน์
วิชาเอก	การเมืองการปกครองท้องถิ่น
สาขาวิชา	รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธพร อิศรชัย

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2564

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธพร อิศรชัย)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. Thanun Suthapattakul)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. Wannat Piyeakulchai)
ประธานกรรมการประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา

ผู้ศึกษา นางสาวปิยะนันท์ ทรงสุนทรวัฒน์ รหัสนักศึกษา 2578001881

ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต **อาจารย์ที่ปรึกษา** รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธพร อิศรชัย

ปีการศึกษา 2563

บทคัดย่อ

การศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 3) เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยตัวแทนเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน รวมจำนวน 8 คน ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) บริบทและบทบาทสภาองค์กรชุมชน ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มี "เครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา" เป็นคณะทำงานกลางที่เชื่อมโยงสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้งหมด 332 องค์กร มีบทบาทในการขับเคลื่อนทั้งการสร้าง ความเข้มแข็ง การประสานงาน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 ทุกด้าน 2) ปัญหาและอุปสรรคในการการสร้างสำนักพลเมือง มีประเด็น (1) การทำความเข้าใจนิยามพลเมือง (2) การตระหนัก ตื่นรู้ร่วมกัน (3) กิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง (4) ขาดการเชื่อมโยงเครือข่าย 3) แนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชน คือ (1) ปรับมุมมองนิยามความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (2) การสร้างสำนักพลเมืองตื่นรู้ (3) พัฒนากิจกรรมสร้างสำนักพลเมือง และ (4) เชื่อมโยงเครือข่าย MOU การสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งกับทุกภาคส่วน

คำสำคัญ บทบาท สภาองค์กรชุมชน การสร้างพลเมืองที่เข้มแข็ง

Independent Study title: Roles of Community Organizations and Building Strong Citizens in Nakhon Ratchasima Province

Author: Miss Piyanan Songsoontorrawut; **ID:** 2578001881; **Degree:** Master of Political Science;

Independent Study advisor: Dr. Yuttaporn Issarachai, Associate Professor; **Academic year:** 2020

Abstract

Education, Roles of Community Organizations and Building Strong Citizens in Nakhon Ratchasima Province Objectives 1) to study the role of the community organization council in Nakhon Ratchasima province 2) to study the problems Obstacles to promoting citizenship building of community organization councils in Nakhon Ratchasima province 3) To propose guidelines on the process of building strong citizens of community organization councils in Nakhon Ratchasima province.

This research is a qualitative research. The sample consisted of 2 representatives of the Nakhon Ratchasima Provincial Community Organization Network and 6 representatives of the community organization council at the district level, totaling 8 people. and group chat using a semi-structured interview tool. Analyze data with content analytics. and descriptive lectures.

The results of the study found that 1) Context and Roles of Community Organization Councils In the area of Nakhon Ratchasima Province "Nakhon Ratchasima Provincial Community Organization Network" is a central working group that connects all 332 sub-district community organization councils. It plays a role in driving both strengthening, coordination and promoting participation in accordance with the Community Organization Council Act B.E. 2008, Article 21 in all aspects 2) Problems and obstacles in building a citizen consciousness There are issues: (1) Understanding the definition of citizen (2) Awareness and mutual awareness (3) Discrete activities (4) Lack of connection Network link 3) The approaches to the process of building a strong citizen of the Community Organization Council are (1) adjusting the definition of maintaining strong citizenship, (2) building awareness of citizens, (3) developing citizen awareness activities, and (4) Connect the MOU network to build strong citizens with all sectors.

Keywords: Role, Community Organization Council, Building Strong Citizens

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษา บทบาทองค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธพร อิศรชัย ที่ปรึกษาการศึกษา ค้นคว้าอิสระ ที่ให้คำแนะนำในการวางกรอบแนวทางการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ อันประกอบด้วย ดร.ภาณุ สุพัตกุล ประธานกรรมการ สอบ รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธพร อิศรชัย กรรมการสอบ รวมถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการบริหารขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ตลอดจนครอบครัวที่คอยให้กำลังใจในการทำงานวิจัยชิ้นนี้

ปิยะนันท์ ทรงสุนทรวัฒน์

สิงหาคม 2564

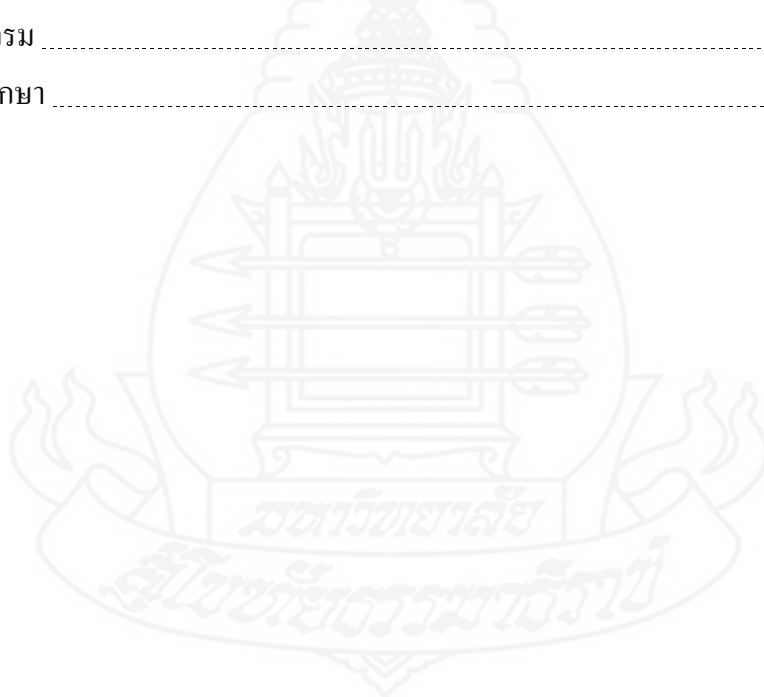

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	5
กรอบแนวคิดการวิจัย	5
สมมติฐานการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
แนวคิดบทบาท	8
แนวคิดการมีส่วนร่วม	14
แนวคิดความเป็นพลเมือง	29
แนวคิดความเป็นพลเมืองต้นรู้	37
แนวคิดประชาธิปไตย	41
แนวคิดประชาสังคม	46
แนวคิดสภาองค์กรชุมชน	50
พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551	58
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	60
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	64
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	64
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	64
การเก็บรวบรวมข้อมูล	66
การวิเคราะห์ข้อมูล	66

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68
เพื่อศึกษาบทบาทสภาพสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา	68
เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมือง ของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา	74
เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชน ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา	80
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	85
สรุปการวิจัย	85
อภิปรายผล	90
ข้อเสนอแนะ	93
บรรณานุกรม	94
ประวัติผู้ศึกษา	101

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1 สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา	73
ภาพที่ 4.2 ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา	74
ภาพที่ 5.1 สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา	86
ภาพที่ 5.2 ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา	87

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 คือ นโยบายสาธารณะ หรือเครื่องมือทางกฎหมายที่สำคัญ¹ (อนันต์ สิทธิวัฒนานนท์, 2558, น. 4) ที่มีเจตนารมณ์มุ่งหมายให้เกิดการรับรู้และรับรองสถานภาพและบทบาทของสภาองค์กรชุมชนและสภาองค์กรชุมชนตำบล เสริมสร้างการมีพื้นที่ทางสังคมแก่ประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองในการพัฒนาอาชีพ รายได้ ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิก ทั้งในชุมชนเมืองและชนบท โดยกลไกสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัติสภา องค์กรชุมชน พุทธศักราช 2551 มีความมุ่งหมายให้เกิดการเสริมสร้างกระบวนการทำงานตามวิถีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย ดังนั้นการขับเคลื่อนงานสภาองค์กรชุมชนตำบลจึงเป็นพื้นฐานในการสร้างระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากวัฒนธรรมการทำงานแบบประชาธิปไตยปรึกษาหารือจะส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ระดับประเทศ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการติดตามการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในทุกกระดับ² (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2551, น. 11-13)

การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนภาพรวมระดับประเทศนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 จนถึงปี 2563 มีการส่งเสริมการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลทั่วประเทศรวม 7,797 แห่ง มีสมาชิกรวม 1,248,147 คน³ บทบาทภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบล ส่วนใหญ่สามารถดำเนินการในด้านการส่งเสริม

¹ อนันต์ สิทธิวัฒนานนท์, การนำพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษิตตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2556, หน้า 4.

² กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, การศึกษาแนวทางการดำเนินงานกองทุนผู้สูงอายุ, กรุงเทพฯ; กระทรวงฯ, 2551, หน้า 11-13.

³ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), รายงานผลการปฏิบัติงานปีงบประมาณ 2563 (1 ตุลาคม 2562 – 30 กันยายน 2563), กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2563, หน้า 2.

และสนับสนุนให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชน และของชาติได้มากที่สุด ในขณะที่การรายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบล อันเนื่องจากการดำเนินงานใดๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐ โดยรายงานต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ยังคงเป็นภารกิจที่สภาองค์กรชุมชนตำบลจำนวนน้อยที่สามารถดำเนินการได้ ด้านผลการดำเนินงานของที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล ปรากฏว่าส่วนใหญ่สามารถดำเนินการตามบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ในขณะที่บทบาทในการเสนอข้อคิดเห็นในเรื่องที่ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดปรึกษา เป็นภารกิจที่ที่ประชุมในระดับจังหวัดเพียงส่วนน้อยที่สามารถดำเนินการได้ รูปธรรมการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนในช่วงที่ผ่านมาหลายพื้นที่ ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสภาองค์กรชุมชนที่เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สร้างเวทีกลางในการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหา และขับเคลื่อนงานพัฒนาในชุมชนท้องถิ่น การตั้งเป้าหมายตัวชี้วัดการพัฒนาในการขับเคลื่อนการปกป้องทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้หน่วยงานยุติดำเนิน โครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน การผนึกพลังร่วมระหว่างชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาประสานเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ การวางเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ยังมีสภาองค์กรชุมชนอีกหลายแห่งที่ยังไม่สามารถดำเนินการตามบทบาทภารกิจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ตามเจตนารมณ์พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551

ตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551⁴ มาตรา 21 (6) จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต้องนำความคิดเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย และมาตรา 27 ให้ที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล ดำเนินการเรื่องต่างๆ ตาม (3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นหน้าที่ของสภา

⁴ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551, เล่ม 125 ตอนที่ 31 ก ราชกิจจานุเบกษา 8 กุมภาพันธ์ 2551, หน้า 26 – 38.

องค์กรชุมชนตำบล “ระดับจังหวัด” ที่จะต้องมีการเชื่อมโยงเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่ให้เกิดกระบวนการสร้างความร่วมมือกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบลให้เกิดเป็นรูปธรรม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาองค์กรชุมชน จำนวน 2,908 องค์กร ในจังหวัด นครราชสีมา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 32 อำเภอ 289 ตำบล 3,743 หมู่บ้าน⁵ (สำนักงานจังหวัด นครราชสีมา, 2560, น. 6) รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี พ.ศ.2562 จังหวัด นครราชสีมา ชาย 1,303,944 คน หญิง 1,344,983 รวมจำนวน 2,648,927 คน⁶ มีการจัดตั้งเป็น เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนตำบลรวมกันทั้งหมด 289 ตำบล โดยเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัด นครราชสีมา ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ภายใต้ยุทธศาสตร์ “โคราช หนึ่งเดียว” คือ การขับเคลื่อนงานพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านสุขภาพ โดยมีเป้าหมายเดียวกัน ด้วยพลังของความเป็นหนึ่งเดียวในการร่วมมือเพื่อ การแก้ไขปัญหาของพี่น้องชาวโคราช โดยในช่วงที่ผ่านมาได้จัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวน 88 พื้นที่ การเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน 30 พื้นที่ การพัฒนาผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตาม โครงการบ้านมั่นคง 48 ชุมชน รวม 4,881 ครอบครัว กองทุน สวัสดิการชุมชน 135 พื้นที่ และการจัดการทรัพยากรเกษตรยั่งยืน 50 พื้นที่

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและประชากรขนาดใหญ่ จังหวัดจึงมีนโยบายการบริหารงานยุทธศาสตร์ “กลุ่มอำเภอ” เป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารงานแบบบูรณาการของ จังหวัด เพื่อให้มีความเหมาะสมมากขึ้นในรูปของการรวมกลุ่มอำเภอที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงใน ด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งจะช่วยให้การวางกรอบการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเป็นไป อย่างมีระบบและร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างอำเภอได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหลักเกณฑ์และ แนวทางในการ คือ 1) ยึดลักษณะเขตพื้นที่มีเส้นทางคมนาคมและรอยต่อระหว่างอำเภอเชื่อมโยงถึง กัน 2) มีศักยภาพในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาอำเภอที่สอดคล้องเกื้อหนุนต่อกัน 3) มีความเกี่ยวเนื่องทางเศรษฐกิจ การผลิต การค้า และการลงทุนเพื่อมูลค่าเพิ่มและการ ได้เปรียบในการแข่งขันร่วมกัน รวมทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่ต้องอาศัยความร่วมมือกัน โดยแบ่งกลุ่มอำเภอออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้⁷ (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2560, น. 12)

⁵ สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564), 2560, หน้า 6.

⁶ กรมการปกครอง, รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี พ.ศ.2562, 2562, สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showDistrictData.php?rcode=30&statType=1&year=62>

⁷ สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564), 2560, หน้า 12.

- 1) อำเภอเมืองนครราชสีมา, อำเภอสีคิ้ว, อำเภอปากช่อง, อำเภอสูงเนิน, อำเภอเฉลิม-พระเกียรติ, อำเภอขามทะเลสอ
- 2) อำเภอโชคชัย, อำเภอปักธงชัย, อำเภอวังน้ำเขียว, อำเภอครบุรี, อำเภอเสิงสาง
- 3) อำเภอพิมาย, อำเภอชุมพวง, อำเภอโนนแดง, อำเภอประทาย, อำเภอละทะเมนชัย, อำเภอเมืองยาง
- 4) อำเภอจักราช, อำเภอโนนสูง, อำเภอห้วยแถลง, อำเภอหนองบุญมาก, อำเภอโนนไทย
- 5) อำเภอด่านขุนทด, อำเภอเทพารักษ์, อำเภอพระทองคำ, อำเภอขามสะแกแสง
- 6) อำเภอบัวใหญ่, อำเภอบัวลาย, อำเภอแก้งสนามนาง, อำเภอสีดา, อำเภอบ้านเหลื่อม, อำเภอคง

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 6 ส่งเสริมการปกครองระบบประชาธิปไตยและความมั่นคงของบ้านเมือง แต่การดำเนินการไม่สำเร็จตามตัวชี้วัด เนื่องจากการขาดการประสานงานจากภาคส่วนต่างๆ (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2560, น. 45)

แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564) ทบทวนปี พ.ศ.2560 วิสัยทัศน์ “โคราชเมืองน่าอยู่ มุ่งสู่นวัตกรรม และเกษตร อุตสาหกรรม สังคมปลอดภัย” ยุทธศาสตร์ 4) การเสริมสร้างความมั่นคงทุกมิติ เพื่อปกป้องสถาบันหลักของชาติ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน⁸ (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2560, น. 81)

ยุทธศาสตร์ ที่ 4 การเสริมสร้างความมั่นคง ทุกมิติ เพื่อปกป้องสถาบันหลักของชาติ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ 3. 4.สร้างการมีส่วนร่วม (ตำบล) เสริมสร้างความปรองดองและความสมานฉันท์ในชาติ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน⁹ (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2560, น. 85)

ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษา บทบาทองค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสำนึกพลเมืองเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างการมีส่วนร่วมร่วมตามระบอบประชาธิปไตย ที่จะส่งผ่านไปสู่การเกิดความตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมประเมินผล ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

⁸ สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564), 2560, หน้า 81.

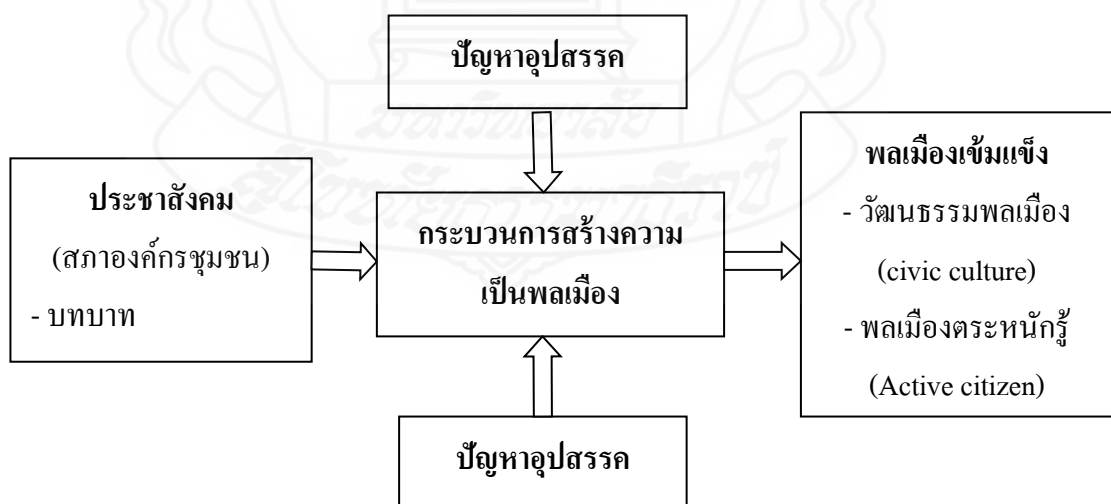
⁹ สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564), 2560, หน้า 85.

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาบทบาทสภาพองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
- 2.2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาพองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาพองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา” ได้ทำการศึกษาทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย ที่มีความเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย แนวคิดประชาสังคม (Civil Society) แนวคิดพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) แนวคิดบทบาท แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดความเป็นพลเมือง แนวคิดประชาธิปไตย แนวคิดสภาพองค์กรชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการศึกษายบทบาทขององค์กรชุมชนในการสร้างพลเมืองให้แก่ชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ระบอบประชาธิปไตย และหาแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองของสภาพองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จึงได้กรอบแนวคิดในการศึกษาดังนี้

4. สมมติฐานการวิจัย

สภาองค์กรชุมชนเมื่อได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 และ 27 แล้วจะส่งผลให้เกิดพลเมืองเข้มแข็งหรือพลเมืองตระหนักรู้ (Active Citizen) อันจะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมประเมินผล ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

5. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัย บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัด นครราชสีมา ซึ่งมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

5.1 เนื้อหา

การศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัด นครราชสีมา เป็นการทบทวนแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดประชาสังคม (Civil Society) แนวคิดพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) แนวคิดบทบาท แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดความเป็นพลเมือง แนวคิดประชาธิปไตย แนวคิดสภาองค์กรชุมชน

5.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

5.2.1 หน่วยงานของรัฐ

5.2.2 ภาคประชาชน

5.3 ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยเป็นเวลา 1 ปี นับตั้งแต่เดือนกันยายน 2562 ถึง มกราคม 2564

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง บทบาทตามที่พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 กำหนดไว้ และรวมถึงบทบาทของสภาองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ในการสร้างพลเมืองในพื้นที่จังหวัด นครราชสีมา

สภาองค์กรชุมชน หมายถึง องค์กรที่มีการรวมตัวในรูปของกลุ่มองค์กรที่มีการประสานงาน หรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยมีระยะเวลายาวนานพอสมควรขณะเดียวกันมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน

สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา หมายถึง องค์กรที่มีการรวมกลุ่มกันของประชาชนได้ดำเนินการจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา เพื่อเป็นเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

การมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบที่ต้องการเพิ่มอำนาจในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายให้แก่ประชาชนในฐานะตัวแสดงหลัก หรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะตัวแสดงหลักเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยต้องอยู่บนสมมติฐานว่า ประชาชนเป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึก และมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่น

สำนึกพลเมือง หมายถึง การทำให้ประชาชนเกิดค่านิยมเฉพาะและอุดมคติ เข้าใจสิทธิหน้าที่ ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

พลเมืองที่เข้มแข็ง หมายถึง ประชาชนที่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ประพฤติปฏิบัติอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และเคารพสิทธิของผู้อื่นยอมรับความแตกต่าง คิดอย่างมีเหตุผล และเป็นผู้นำในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 ได้ทราบบทบาทสภาองค์กรชุมชนในการสร้างพลเมืองในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
- 7.2 สามารถใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการสร้างพลเมืองในพื้นที่ต่างๆ
- 7.3 ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการด้านองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน นำมาซึ่งการพัฒนาองค์ความรู้เดิม ตลอดจนองค์ความรู้ใหม่

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองในเขตจังหวัดนครราชสีมา ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ อธิบายผลการศึกษาวิจัย ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดบทบาท
 2. แนวคิดการมีส่วนร่วม
 3. แนวคิดความเป็นพลเมือง
 4. แนวคิดพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen)
 5. แนวคิดประชาธิปไตย
 6. แนวคิดประชาสังคม (Civil Society)
 7. แนวคิดสภาองค์กรชุมชน
 8. พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551
 9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดบทบาท

การศึกษาเรื่องแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ผู้วิจัยนำเสนอเป็น 3 ประเด็น คือ ความหมายของบทบาท ลักษณะของบทบาท ความสำคัญของบทบาท และประเภทของบทบาท ตามลำดับดังนี้

1.1 ความหมายของบทบาท

ความหมายของคำว่า บทบาท หากพิจารณาตามรากศัพท์ หมายถึง “ทำท่าตามบท รำตามบท บทบาทตามความหมายนี้จึงหมายถึง การกระทำหรือการแสดงตามสถานภาพที่ตนถือครองอยู่”¹ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542, น. 602)

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, กรุงเทพฯ; นานมีบุคส์ พับลิเคชันส์, 2546, หน้า 602.

บทบาท ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า role เป็นเรื่องของพฤติกรรมและหน้าที่ความรับผิดชอบ (function) เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็ควรแสดงพฤติกรรมให้ตรง และเหมาะสมกับหน้าที่ ความรับผิดชอบนั้น

มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาทหรือ role ไว้ ดังต่อไปนี้

ซาร์บิน และเจอร์เนอร์² (Sarbin and Jurnur. 1955, p. 236) ได้ให้ความหมายของบทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังว่าผู้อยู่ในแต่ละสถานภาพจะพึงกระทำ

เลวินสัน³ (Levinson, 1971, p. 11) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก หมายถึง ปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ ประการที่สอง หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเองที่จะคิดและทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ และประการที่สาม หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่จะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคม หรือแนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ

บรูม และเซลซนิก⁴ (Broom and Selznick. 1973, p. 26) อธิบายความหมายของบทบาทว่า หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ หรือตำแหน่งในสังคม

โคเฮน⁵ (Cohen. 1979, p. 36) ได้ให้ความหมายของบทบาท ว่าหมายถึง สิ่งที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติ และสิ่งที่บุคคลได้ปฏิบัติจริง

ทอมมี่⁶ (Tomey, 1992, p. 146) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นไปตามความคาดหวังตามตำแหน่งในอาชีพหรือตำแหน่งที่สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งโครงสร้างของบทบาทประกอบด้วย ลักษณะที่เฉพาะของแต่ละบุคคล การแสดงพฤติกรรมและตำแหน่งที่ครองอยู่

² Theodore Sarbin and Raph H, Jurnur, Role The Encyclopedia of social Science, New York : Gordon and Breach Science Publishers , 1995, p. 236.

³ Levinson, D, J, Role, Personality and Social Structure in the Organization Setting, Selected Reading and Projects in Social Psychology, New York : Romdon House, 1971, p. 11.

⁴ Broom, L, and Selznick, P. Sociology : A text with adapted Readings, Fifthed, New York : Harper and Row, 1973, p. 26.

⁵ Cohen, E,A Phenomenology of Tourist Experience, Sociology, 13, 1979, p. 179-201.

⁶ Tomey, C, Analog VLSI and neural systems, New York: Addison Wesley, 1992, p. 146.

สุพัตรา สุภาพ⁷ (2536, น. 26) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพนั้น

ณรงค์ เส็งประชา⁸ (2538, น. 19) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในตำแหน่งที่เขาถืออยู่ เป็นการรวมความคาดหวังที่เกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่ผู้แสดงมีสัมพันธ์ด้วย

สมใจ ลักษณะ⁹ (2542, น. 232) กล่าวถึง บทบาท คือ พฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่หรือสถานะใดๆ ในกลุ่มซึ่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งและหน้าที่ บทบาทนี้อาจมีลักษณะเป็นทางการตามกฎระเบียบของกลุ่มรูปนัยที่จะกำหนดสิ่งที่บุคคลแต่ละบุคคลที่ครองตำแหน่งหน้าที่ใดๆ จะต้องคิด ตัดสินใจ ปฏิบัติกิจกรรมทั้งในส่วนของตนและส่วนที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ ในกลุ่ม และอาจมีลักษณะไม่เป็นทางการที่เป็นความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มที่ต้องการให้ผู้มีหน้าที่หนึ่งๆ ต้องมีพฤติกรรมใดบ้าง

สนธยา พลศรี¹⁰ (2545, น. 125) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย บุคคลจะมีสถานภาพและบทบาทหลายสถานภาพและแตกต่างกันออกไป

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร¹¹ (2545, น. 111) กล่าวว่า บทบาท คือการกระทำหรือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมตามตำแหน่งหรือสถานภาพซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะของการรับรู้บทบาทเป็นผลรวมของการแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่

ไพบุลย์ ช่างเรียน¹² (2546, น. 7) อธิบายว่า บทบาททั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัยคือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึงตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่ง

⁷ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา (พิมพ์ครั้งที่15), กรุงเทพฯ; ไทยวัฒนาพานิช, 2536, หน้า 26.

⁸ ณรงค์ เส็งประชา, วิทยาศาสตร์สังคม: ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์สังคม, กรุงเทพฯ; โอเดียนสโตร์, 2538, หน้า 19.

⁹ สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, กรุงเทพฯ; ศูนย์หนังสือสถาบัน ราชภัฏสวนสุนันทา, 2542, หน้า 232.

¹⁰ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพฯ; โอเดียนสโตร์, 2545, หน้า 125.

¹¹ ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, จิตวิทยาสังคม, กรุงเทพฯ; สุวีริยาสาส์น, 2545, หน้า 111.

¹² ไพบุลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, กรุงเทพฯ; แพร่พิทยาการพิมพ์, 2546, หน้า 7.

พิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทจึงหมายถึง ผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสภาพแห่งการปฏิสัมพันธ์นั้น ตามนัยแรกบทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคม ซึ่งถูกจำแนกโดยสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลังบทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่ปฏิสัมพันธ์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ความสามารถ มุมเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ

งามพิศ สัตย์สงวน¹³ (2547, น. 11) ให้ความหมายว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้กลุ่มสัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สรุป คือ บทบาท หมายถึง อำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงาน โดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรม ที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไรเป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม

1.2 ทฤษฎีบทบาท

การเข้าใจทฤษฎีบทบาทจะทำให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ได้ ดังนั้นจึงควรที่จะเรียนรู้บทบาทของกันและกันว่าเมื่อไร เวลาไหน และที่ใด บุคคลควรจะแสดงบทบาทอย่างไร จึงจะเหมาะสม อันเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย ทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับบทบาทมีดังนี้

นิตย์ ประจงแต่ง¹⁴ (2548, น. 23) ได้รวบรวมทฤษฎีบทบาทและได้อธิบายโดยสรุปในแต่ละทฤษฎีไว้ ดังต่อไปนี้

1) ทฤษฎีของลินตัน (Linton) ลินตันให้แนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพหรือฐานะ (status) และบทบาท (role) ไว้ว่า สถานภาพเป็นนามธรรมหรือตำแหน่งซึ่งฐานะจะเป็นตัวกำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้น ว่ามีภารกิจและหน้าที่อย่างไร ดังนั้น เมื่อมีตำแหน่ง สิ่งที่มาคือบทบาทของตำแหน่ง ซึ่งทุกตำแหน่งต้องมีบทบาทกำกับ

¹³ งามพิศ สัตย์สงวน, การจัดระเบียบทางสังคม, ในสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, หน้า 11.

¹⁴ นิตย์ ประจงแต่ง, บทบาทการนิเทศภายในของผู้บริหาร โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 2, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2548, หน้า 23.

2) ทฤษฎีของเพียร์สัน (Pearson) เพียร์สันกล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทพิเศษของแต่ละบุคคล ซึ่งคนในสังคมมีความจำเป็นที่ต้องติดต่อกันสัมพันธ์กัน ต้องมีความสนใจกันเป็นพิเศษ

3) ทฤษฎีของฮอร์แมนส์ (Homan) ฮอร์แมนส์กล่าวว่า ตำแหน่ง เป็นสาระของพฤติกรรมสัมพันธ์บุคคลจะปฏิบัติอย่างไรก็ต่อเมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองและคิดเสมอว่าตำแหน่งเป็นเพียงปัจจัยที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเท่านั้น ดังนั้นบุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสังคม

4) ทฤษฎีของโคเฮน¹⁵ (Cohen, 1987, p. 22) โคเฮนได้กล่าวสรุปทฤษฎีบทบาทไว้ว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า บทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกจริงตามตำแหน่งของเขาความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ถูกปฏิบัติจริงนั้น อาจมีสาเหตุมาจากสิ่งต่างๆ เหล่านี้

- (1) บุคคลขาดความเข้าใจในบทบาทที่สังคมต้องการ
- (2) ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
- (3) บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ทฤษฎีของมีด¹⁶ (Mead, 1989, p. 40) มีดได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทไว้ว่า บทบาทเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริง หรือบทบาทที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องประกอบด้วยสิ่งดังต่อไปนี้

- (1) การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
- (2) พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง
- (3) ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น การเป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ
- (4) การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดยคนอื่น

¹⁵Cohen, (Studying Language learning strategies: how do we get the Information), NJ: Prentice-Hall International, 1987, P.22.

¹⁶ Mead. P.E., The characteristic of effective organization, New York: Harper and Row, 1989, p. 40.

1.3 ลักษณะของบทบาท

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ¹⁷ (2545, น. 37-38) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ 3 ลักษณะคือ

1) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำ แต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

2) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่คาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

3) บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้า ในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกีดกันของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

Linton (1956, p. 42 อ้างถึงใน ชีรทัต ชูดา, 2543¹⁸, น. 22) ได้ให้แนวคิดเรื่องบทบาทไว้ว่า การที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ ตามบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ได้ดีหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะ ดังต่อไปนี้ คือ

- 1) ลักษณะเฉพาะของสังคมหรือชุมชน
- 2) วัฒนธรรม ประเพณีและความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
- 3) บุคลิกภาพและความจำเป็นของบทบาท

องค์ประกอบที่กล่าวมานี้จะทำให้บุคคลแสวงถึงบทบาทตามนัยสิทธิหน้าที่และตามสถานภาพของตน

จากลักษณะของบทบาทที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า ลักษณะของบทบาทคือขอบเขต แบบแผน ปทัสถาน พฤติกรรม อำนาจ หน้าที่ของบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้กระทำ หรือที่ได้รับการคาดหวังโดยคนอื่นให้กระทำ เช่น บทบาทในการเป็นผู้นำท้องถิ่น เมื่อท้องถิ่นหรือชุมชนให้ความไว้วางใจแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อทำหน้าที่แทนแล้ว ตัวแทนหรือผู้นำก็จะต้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่ชุมชนกำหนดขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ และชุมชนย่อม

¹⁷ จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545, หน้า 37 – 38.

¹⁸ ชีรทัต ชูดา, บทสำรวจแนวความคิดเกี่ยวกับหลังสมัยใหม่, วารสารหาดีใหญ่วิชาการ, 6 (1 ม.ค. – มิ.ย. 43), 2543, หน้า 61-62.

คาดหวังให้ตัวแทนอื่นๆ ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ เพื่อบังเกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนของตนและประเทศชาติในที่สุด

1.4 ประเภทของบทบาท

บรูม, แอล., และชุกนิก (Broom, L., & Schzrnick¹⁹. 1976, p. 36) ได้กล่าวถึงบทบาทว่า ประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

1) บทบาทที่ถูกกำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้

2) บทบาทที่ควรกระทำ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทที่กำหนดไว้ ไม่ตรงตามอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้

3) บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

4) ปัจจัยที่ส่งเสริมการแสดงบทบาท

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) ถือได้ว่าเป็นขั้นตอน และกระบวนการที่สำคัญที่พลังส่งผลให้การดำเนินโครงการต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและได้รับการยอมรับจากประชาชน รวมถึงประชาชนมีความสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของโครงการด้วย ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้ามา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาพร้อมกันพัฒนานั้น ได้มีนักวิชาการ ได้ให้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก ดังนี้

องค์การสหประชาชาติ²⁰ (United Nations, 1978, p. 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า “การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมี

¹⁹ Broom, L., & Schzrnick, P. Sociology, New York : Harper & Row, 1976, p. 36.

พลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม จัดทรัพยากรเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นและเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยสมัครใจ” แต่การเข้าไปมีส่วนร่วมในทางสังคมด้วยความสมัครใจ ควรเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อกุุ่มคน และระหว่างกลุ่มต่อกุุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นส่วนประกอบของกิจกรรมของกุุ่มนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการก็ได้

วิลเลียม เออร์วิน²¹ (William Erwin, 1978, p. 138) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ไว้ว่า คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

แฟรงก์ ลีสก์²² (Franklyn – Lisk, 1985, p. 16) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวความคิดของการเชื่อใจ และการยอมรับตนเอง เพื่อที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจ ระดับการไว้วางใจ และต้องครอบคลุมทัศนคติความคาดหวัง และกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน

แอนดรูว์ เทอร์ตัน²³ (Andrew Turton, 1987, p. 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การรวมความสนใจของแต่ละคน ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันทางด้านความรู้สึกในกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะของความร่วมมือ ร่วมกำลัง จนกระทั่งเกิดการรวมกันเป็นกุุ่มขึ้น

²⁰ United Nation, Department of Internation Economic and Social Affair, Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development, Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert, New York: United Nation, 1981, p. 4.

²¹ William Erwin, Participation Management : Concept Theory and Implementation, Atlanta G, : Georgia State University, 1976, p. 138.

²² Lisk Franklyn, Popular Participation in Planning for Basic Needs, Great Britain : Black, More Press, 1985, p. 16.

²³ Turton, Andrew, Participation : Production, Power and Participation in Rural Thailand, Switzerland : United Nations Research Institute for Social Development, 1987, p. 10.

John M. Cohen และ Norman T. Uphoff²⁴ (1980, p. 219 – 222) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม โดยทั่วไปหมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจได้ เพียงอย่างเดียว ใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการปฏิบัติการด้วย เช่น ในการจัดองค์กรการกำหนด กิจกรรมพัฒนาการตัดสินใจยังมีการเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์การประเมินผลใน กิจกรรมการพัฒนาด้วยซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวโดยตรงกับการปฏิบัติการและเกี่ยวข้องกับ ผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์เป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์นั้นก็นำมากำหนดให้มีการประเมินผลซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการ ตัดสินใจทั้งสิ้นนั่นเองนอกจากนี้ก็จะมียุทธศาสตร์ย้อนกลับจากการประเมินผลและการปฏิบัติงานกลับไปสู่การตัดสินใจเลือกปัญหาอีกครั้ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ²⁵ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ของประชาชน ดังนี้

1) กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้ที่มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเข้าร่วมใน กระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ของการบริหาร ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลการปฏิบัติงาน การร่วมแสดง ทัศนะแสดงความคิดเห็น การร่วมเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การร่วมคิด แนวทางแก้ไขปัญหา การร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินการ และการร่วม ติดตามประเมินผล รวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2) กระบวนการสามัคคีสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อสร้างความ ความเข้าใจร่วมและเพื่อให้การพัฒนานโยบายและบริการสาธารณะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชนและสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น โดยเน้นที่กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น วิธีการที่ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสเรียนรู้ทำความเข้าใจประเด็นนโยบาย สาธารณะร่วมกันปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด ทุกฝ่ายยอมรับมากที่สุด และมี ผลกระทบเชิงลบน้อยที่สุด

3) กระบวนการที่ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหา วิธีแก้ไขปัญหาที่ยุ่ยากซับซ้อน ร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ในทางสันติเป็นที่ ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยนำ

²⁴ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T, Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity, World Development, 8 (March), 1980, p. 219 – 222.

²⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการพ.ศ.2551-2555”http://opdc.go.th/special.php?spc_id=2&content_id=2549 (สืบค้นเมื่อ วันที่ 7 กรกฎาคม 2563)

ความเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจและกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ

กรมการปกครอง²⁶ (2542, น. 77) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นทั้งหลักการและวิธีการในการทำงานของชุมชนช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning Doing) เป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ให้แก่ประชาชนได้รู้จักคิดเป็นทำเป็น นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้นๆ (Sense of Belonging) ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนและบำรุงรักษางานที่เกิดจากความร่วมมือของตนเองด้วย

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ²⁷ (2543, น. 6) ได้สรุปความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการได้แก่การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผนการตัดสินใจการระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่นการบริหารจัดการการติดตามประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนจากความหมายดังกล่าวจึงสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึงการที่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการคิดริเริ่มร่วมตัดสินใจวางแผนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการจัดการและการควบคุมการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่นการบริหารจัดการการติดตามประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนดำเนินงานพัฒนาตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนกระทั่งกระบวนการสิ้นสุดโดยการที่เข้าไปมีส่วนร่วมอาจเป็นขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือครบทุกขั้นตอนก็ได้ประชาชนที่มีส่วนร่วมนั้นอาจเป็นรายบุคคลกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันมีความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการโดยกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จของโครงการ

สัจจา บรรจงศิริ²⁸ (2549, น. 21) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการคิดการพิจารณาตัดสินใจจนเป็นผลของการนำไปปฏิบัติอย่างเปิดเผยและเต็มใจมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าหาสาเหตุของปัญหาหรือรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันจะมี

²⁶ กรมการปกครอง, คู่มือประชาชน สำหรับตรวจสอบการทำงานขององค์การบริหารส่วน, ตำบล (อบต.), กรุงเทพฯ; กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2542, หน้า 77.

²⁷ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, กรุงเทพฯ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543, หน้า 6.

²⁸ สัจจา บรรจงศิริ, การพัฒนาศูนย์ข่าวชุมชน, กรุงเทพฯ; มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2549, หน้า 21.

ผลกระทบมาถึงตัวของประชาชนเองซึ่งจะทำให้เกิดความพอใจและลดความขัดข้องที่จะเกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน

อรทัย ก๊กผล²⁹ (2552, น. 13) ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการที่ประชาชนเข้าไปร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริงทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้น

ถวิลวดี บุรีกุล³⁰ (2548, น. 5) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึงการนำความคิดเห็นไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและตัดสินใจของภาครัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการสื่อสารสองทาง คือ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วย การแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติอีกทั้งหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ใน กรณีที่ร้ายแรงที่สุดช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

สรุป การทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจังที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์ประกอบ คือความร่วมมือร่วมใจ (Cooperation) การประสานงาน (Coordination) ความรับผิดชอบร่วมกัน (Responsibility) ความพยายามร่วมกัน (Collective Effort) ความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและกลมกลืนกัน (Harmonious Relations) การมีจิตใจมุ่งมั่นร่วมกันทำงาน (Spirit of Partnership) และการลงมือปฏิบัติดำเนินการร่วมกัน (Action or Implementation)

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.2.1 *ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social Action)* รีดเดอร์³¹ (Reeder, 1971, p. 92 – 94) ได้อธิบายปัจจัยการกระทำของบุคคลไว้ว่าเป็นการที่บุคคลมีความเชื่อ

²⁹ อรทัย ก๊กผล, คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น, กรุงเทพฯ: จรัสสินิท วงศ์การพิมพ์, 2552, หน้า 13.

³⁰ ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2548, หน้า 5.

³¹ Reeder. W, patial theories from the 25 year reasearch programe on directive factor in Believer and social action, New York: Mcgraw hill, 1971, p. 92 – 94.

หรือไม่เชื่อในสิ่งนั้นๆ ดังนั้น ในการตัดสินใจเลือกกระทำพฤติกรรมของบุคคลในทุกเรื่อง เป็นผลมาจากความเชื่อหรือไม่เชื่อดังกล่าว และได้แบ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือไม่เชื่อ เป็น 3 ปัจจัย คือ

1) *ปัจจัยดึง (Pull Factors)* ได้แก่ เป้าประสงค์ (Goal) คือ การกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ผู้กระทำจะกำหนดเป้าหมายหรือจุดประสงค์ไว้ก่อนล่วงหน้า แล้ว จะพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น ความเชื่อ (Belief Orientation) ความเชื่อเป็นผลที่มาจากที่บุคคลได้รับรู้และบุคคลจะเลือกรูปแบบพฤติกรรมบนพื้นฐานของความเชื่อที่ตนยึดมั่นอยู่ ค่านิยม (Value Standards) เป็นสิ่งที่บุคคลยึดถือ เป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตน ซึ่งบุคคลจะเลือกการทาในสิ่งที่สอดคล้องกับค่านิยมที่ตนยึดมั่นอยู่ นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) คือ แบบอย่างพฤติกรรมที่คนกำหนดสืบต่อกันมา ถ้าละเมิดก็จะถูกบังคับด้วยการที่สังคมไม่เห็นชอบด้วย ดังนั้นการกระทำของบุคคลส่วนหนึ่งจึงสืบเนื่องมาจากแบบอย่างพฤติกรรมที่กำหนดมาแต่เดิม

2) *ปัจจัยผลัก (Push Factors)* ได้แก่ ความคาดหวัง (Expectations) ในการเลือกกระทำพฤติกรรมของบุคคลส่วนหนึ่ง จะขึ้นกับการคาดหวังและท่าทีของบุคคลอื่นที่อยู่รอบข้างด้วย ข้อผูกพัน (Commitment) การกระทำของบุคคลบางครั้งส่วนหนึ่งเกิดจากการที่เชื่อว่าเขาถูกผูกมัด หรือมีข้อผูกพันที่จะต้องกระทำ การบังคับ (Forces) บางครั้งบุคคลเกิดความไม่แน่ใจที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นดีหรือไม่ แต่เมื่อมีการบังคับก็จะตัดสินใจกระทำพฤติกรรมนั้นเร็วขึ้น

3) *ปัจจัยเรื่องความสามารถ (Able Factors)* ได้แก่ โอกาส (Opportunity) เป็นความคิดของผู้กระทำที่เชื่อว่าสถานการณ์ที่เป็นอยู่ขณะนั้น ช่วยให้มีโอกาสที่จะกระทำความสามารถ (Ability) คือ การที่บุคคลเชื่อว่าความสามารถของตนเองจะกระทำในเรื่องนั้นๆ ได้สำเร็จ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วการที่บุคคลกระทำพฤติกรรมใดๆ บุคคลนั้นจะพิจารณาความสามารถของตนก่อนทุกครั้ง การสนับสนุน (Support) คือ สิ่งที่ผู้กระทำรู้หรือเชื่อว่าจะได้รับสิ่งนั้นๆ จากการแสดงพฤติกรรมออกมา

2.2.2 *ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structure Functional Theory)* พาร์สัน (Talcott Parsons, 1978, p. 63-85)³² ได้กล่าวถึงหน่วยของการกระทำในลักษณะที่บุคคลมีทางเลือกหลายทางในการเข้าหาเป้าหมาย (Voluntaristic Action) ในหน่วยของการกระทำ (Unit Act) ประกอบด้วย บุคคลหรือผู้กระทำ (Actor) การเข้าหาเป้าหมาย (Goal Seeking) วิธีการในการบรรลุ

³² Parsons, Talcott, "Suggestion for a Sociological Approach to the Theory of Organization", Administrative Science Quarterly, (1), 1978, p. 63-85.

เป้าหมาย ซึ่งมีหลายวิธีการ (Alternative Means) สถานการณ์ต่างๆ ที่บุคคลจะต้องประสบ (Situation Conditions) เช่นลักษณะทางชีวภาพในตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมภายนอกผู้กระทำจะถูกควบคุม โดยบรรทัดฐาน ค่านิยม และความคิดต่างๆ ทางสังคมซึ่งเข้าไปอยู่ในตัวผู้กระทำ รวมทั้งพาร์สัน ได้แยกหน้าที่จำเป็นออกเป็น 4 ประการที่สำคัญ

1) *หน้าที่ในการปรับตัว (Adaptation)* คือ หน้าที่ของโครงสร้างสังคมที่จะตอบสนองความต้องการอยู่รอดของสมาชิก เช่น การผลิต การจำหน่ายของสังคม เป็นหน้าที่ของสถาบันทางเศรษฐกิจ

2) *หน้าที่ในการขจัดปัญหาเกี่ยวกับเป้าหมายของสังคม (Goal Attainment)* เป็นหน้าที่ในการวางเป้าหมาย ตลอดจนการทำให้บรรลุเป้าหมายของสังคม เป็นหน้าที่ของสถาบันการเมือง

3) *หน้าที่เกี่ยวกับปัญหาการบูรณาการ (Intergradation)* เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวกับการตกลงร่วมกัน ความสอดคล้องกันของสมาชิกในสังคม เช่น สถาบันศาลยุติธรรม พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ สถาบันการแพทย์ ก็รวมอยู่ในหน้าที่นี้ด้วย ถึงแม้จะไม่โดยตรงก็ตาม

4) *หน้าที่เกี่ยวกับการรักษาแบบแผนและขจัดความขัดแย้ง (Pattern Maintenance and Tension)* หน้าที่ที่เป็นของสถาบันทางสังคม สถาบันครอบครัว สถาบัน การศึกษา ที่จะขัดเกลาตลอดจนให้ความรู้เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมแก่สมาชิกของสังคม

2.2.3 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory of Social Psychology) มาสโลว์³³ (Maslow, 1970, p. 90) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ และได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านี้ถูกจำกัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามากเมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้ว ไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็คงอยู่และจะเป็นแรงขับ (Drive) ที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้ม ไปในทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ มาสโลว์ ได้ อธิบายว่า ความต้องการที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ 5 ประการด้วยกัน เริ่มจากความต้องการพื้นฐานจนถึงความต้องการขั้นสูง (Hierarchical Need) ดังนี้ ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Need) ถือเป็นความต้องการขั้นแรกสุด ความต้องการความปลอดภัย (Safety Need) ความต้องการความรัก (Love or Belong Need) ความต้องการการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม (Esteem Need) ความต้องการประสบความสำเร็จ (Self-Actualization Need) ต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น

³³ Maslow, A. H., *Motivation and Personality*, New York: Harper and Row, 1970, p. 90.

2.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการและผู้ที่เคยทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วม ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

องค์การสหประชาชาติ³⁴ ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง เป็นไปโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้นเองเพื่อแก้ไขปัญหาในกลุ่มของตนเอง โดยไม่ต้องการความช่วยเหลือจากภายนอก โดยมีรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย

2) การมีส่วนร่วมแบบชักนำ เป็นการเข้าร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือการสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งเป็นรูปแบบโดยทั่วไปในประเทศที่กำลังพัฒนา

3) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลภายใต้การดำเนินงานโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้ดำเนินการได้รับผลทันทีแต่ไม่ได้รับผลระยะยาวและมีผลเสีย คือไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

ถวิลวดี บุรีกุล³⁵ (2552, น. 4) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1) ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจถูกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

2) ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่

3) ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรม และวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน

เมื่อพิจารณาจากความเห็นที่องค์การระหว่างประเทศนักวิชาการและผู้ที่ทำวิจัยได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมข้างต้นแล้วเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นแบ่งออกเป็น

³⁴ United Nation, Popular Participation In Decision Making For Development, New York: United Notwess Publication,1998.

³⁵ ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, 2552, หน้า 4.

1) การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจและร่วมเข้าไปแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

2) การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยมีบุคคลอื่นมาชักจูงและบังคับแล้วจึงจะเข้าไปมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงหรือผ่านองค์กรผู้แทนหรือกรรมการกลุ่มหรือชุมชน

2.4 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

การที่ประชาชนจะเข้าไปมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมหรือไม่เข้าร่วมนั้น มีเงื่อนไขหลายประการที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นไปด้วยความสมัครใจ หรือถูกบังคับ หรือผลักดันให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้น เงื่อนไขในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่หลายประการ

J.M. Cohen และ N.T. Uphoff³⁶ (1980, p. 223) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกับการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาได้แก่ 1) อายุและเพศ 2) สถานภาพในครอบครัว 3) ระดับการศึกษา 4) สถานภาพทางสังคมเช่นชั้นทางสังคมศาสนา 5) อาชีพ 6) รายได้และทรัพย์สิน 7) ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ 8) พื้นที่ดินถือครองและสถานภาพการทำงาน

ถวิลวดี บุรีกุล³⁷ (2552, น. 3) กล่าวว่าเงื่อนไขขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนามี 3 ประการ คือ

1) ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปโดยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใด ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

2) ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ

3) ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น แม้กิจกรรมบางอย่างจะมีการกำหนดผู้เข้าร่วมที่มีเสรีภาพและความเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

วุฒิสาร ตัน ไชย³⁸ (2545, น. 105-112) กล่าวว่าเงื่อนไขอยู่บางประการที่จะทำให้ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าที่ควรด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

³⁶ Cohen, J.M. & Uphoff, N.T., Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity, New York: World Developments, 1980, p. 223.

³⁷ ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, 2552, หน้า 3.

³⁸ วุฒิสาร ตัน ไชย, การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น, กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส, 2545, หน้า 105-112.

1) ทักษะของประชาชนที่มีต่อการเมือง คิดว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว ไม่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น มองการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง ไม่ใช่เรื่องของประชาชน

2) ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อท้องถิ่นและความเป็นท้องถิ่นกล่าวคือ คนไทยขาด Civic Culture ขาดความรู้สึกผูกพันกับท้องถิ่น ไม่สนใจติดตามตรวจสอบหรือกำกับดูแล ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการและพัฒนาท้องถิ่นให้ก้าวหน้า

3) วิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น คือ ชาวบ้านจะมีความประณีประนอมสูงเพราะมีความสัมพันธ์ในเครือญาติ และมีความเกรงใจ ประกอบกับชาวบ้านมีการพูดคุยกันเมื่อเกิดปัญหา

4) วัฒนธรรมการยึดตัวบุคคล เป็นผลมาจากสังคมเป็นระบบอุปถัมภ์ ประชาชนขาดความรู้ที่แท้จริง ทำให้ถูกชี้นำและขาดอิสระในการตัดสินใจ

จากแนวคิดด้านปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยหลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ปัจจัย กล่าวคือ

1) ปัจจัยทางด้านบุคคลและทางด้านเศรษฐกิจประกอบด้วย เพศ อายุภูมิฐานะ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานภาพในครอบครัวขนาดของครอบครัวอาชีพ รายได้ สถานที่ทำงาน ระยะเวลาในการประกอบอาชีพในชุมชน

2) ปัจจัยทางด้านสังคมประกอบด้วยความต้องการเกียรติเป็นที่ยกย่องจากบุคคลอื่น การได้รับการชักจูงจากผู้นำในชุมชน การได้รับการชักจูงจากเพื่อนบ้าน การได้รับการชักจูงจากเจ้าหน้าที่ในโครงการฯ ความต้องการการเป็นกลุ่มพวกเคยมีกิจกรรมแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกันมาก่อน การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทนความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีของคนในชุมชน

2.5 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการและผู้ที่เคยทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์³⁹ (Cohen & Uphoff, 1980, p. 213-218) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

³⁹ อ้างแล้ว Cohen & Uphoff, 1980, p. 213-218.

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความช่วยเหลือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ด้วยวัตถุ ประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

โกวิทย์ พวงงาม⁴⁰ (2545, น. 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่น ของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาว ชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัย ข่าวสารข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจนแต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ ชาวชนบทสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่าง ใกล้ชิด

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและ ประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับผลดีได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึง อาจประสบความยากลำบาก

สามารถสรุปได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นเริ่มตั้งแต่การเข้ามาร่วมคิดค้นหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง วิเคราะห์สภาพปัญหาาร่วมกัน หาวิธีการแก้ไข ปัญหา เข้าร่วมแก้ไขปัญหตาม โครงการที่กำหนดไว้ และติดตามประเมินผลงานที่เกิดขึ้น แล้ว นำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

⁴⁰ โกวิทย์ พวงงาม, การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, ม.ป.ท. คณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2545, หน้า 8.

2.6 กระบวนการของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมได้กล่าวถึงกระบวนการของการมีส่วนร่วม ดังนี้

WHO and UNICEF⁴¹ (1978, p. 41) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมไว้ 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) การวางแผนประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดอันดับความสำคัญตั้งเป้าหมายกำหนดการใช้ทรัพยากรกำหนดวิธีติดตามประเมินผลและประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง 2) การดำเนินงานประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการบริหารการใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในการควบคุมจัดสรรทางการเงิน 3) การใช้ประโยชน์ ประชาชนต้องนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม และ 4) การได้รับประโยชน์ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกันซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวสังคมหรือในรูปวัตถุก็ได้

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ขั้นตอน (จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, 2555, น. 127-128)⁴²

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์การตัดสินใจขั้นตอนนี้สำคัญโดยเฉพาะการตัดสินใจว่าใครจำเป็นที่จะอยู่ในทีมวางแผน เพราะแต่ละขั้นตอนของการวางแผนอาจมีผู้มีส่วนได้เสียเพิ่มเข้ามาในแต่ละระยะที่แตกต่างกันซึ่งหากไม่ครบถ้วนก็จะเกิดปัญหาได้ขั้นตอนนี้ประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบสภาพแวดล้อมของกระบวนการตัดสินใจใดๆ ที่กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะถูกจัดทำขึ้น ในขั้นตอนนี้จะกำหนดองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมทั้งหมดได้แก่ขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการมีส่วนร่วมปัจจัยต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและความโปร่งใสของกระบวนการและตารางเวลาสำหรับกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการมีส่วนร่วมรวมถึงการวิเคราะห์ว่าการมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจนี้หรือไม่หรือมีความจำเป็นด้วยเหตุผลอื่น

เงื่อนไขในการตัดสินใจที่จะดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

- 1) การตัดสินใจนั้นมีผลกระทบต่อสาธารณชนในวงกว้าง
- 2) การตัดสินใจนั้นส่งผลกระทบต่อในวงกว้างและรุนแรง

⁴¹ WHO and UNICEF, Report of the international conference on primary health care, (New York: N.P.Press, 1978, p. 41.

⁴² จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, การวิเคราะห์หลัก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในบริบทประเทศไทย, วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, 8(1), 2555, หน้า 127 – 128.

3) การตัดสินใจนั้นส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์บางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม เช่นการวางผังเมือง

4) การตัดสินใจนั้นมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว

5) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 การวางแผนกระบวนการขั้นตอนนี้เกี่ยวข้องกับการกำหนดกิจกรรมและเทคนิคการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ค้นหาเทคนิคการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมที่สุดในการประยุกต์ใช้ในการแต่ละขั้นของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับขั้นตอนการตัดสินใจ รวมถึงการกำหนดผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจนั้นๆ สถานที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติตามแผนขั้นตอนสุดท้ายนี้เป็นการนำแผนการที่กำหนดไว้ทั้งหมดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต่างๆ ไปปฏิบัติจริงและทำการประเมินผลของกิจกรรมมีส่วนร่วม ตลอดจนการนำข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมตามกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

2.7 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ได้มีผู้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาไว้ในหลายลักษณะ กล่าวคือ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ⁴³ (2535, น. 123) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบท ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาระดับสูง ประชาชนมีความพร้อมมากระดับของการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนี้จะมีน้อยมาก มีเพียงการให้คาปรึกษาแนะนำหรือการให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการเท่านั้น

2) การมีส่วนร่วมในระดับกลาง ประชาชนมีความพร้อมอยู่ในระดับกลาง การช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนจะอยู่ในระดับปานกลาง คือ การช่วยเหลือสนับสนุนบ้าง

3) การมีส่วนร่วมพัฒนาในระดับต่ำ ประชาชนมีความพร้อมในการพัฒนาน้อยมากระดับการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนี้จะมีมาก รัฐต้องส่งเจ้าหน้าที่ไปคลุกคลีกับชนบท เพื่อกระตุ้นและเร่งเร้าให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมทุกวิถีทางอย่างครบวงจร

⁴³ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทขององค์กร, ในท้องถิ่น กรุงเทพฯ; โอ,เอส,พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2535,ห หน้า 123.

สรุปได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาชุมชนนั้น คือ การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดทุกขั้นตอน

2.8 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ระดับการแจ้งให้ประชาชนทราบการดำเนินโครงการหลังจากที่ผู้บริหารได้ตัดสินใจให้ดำเนินการแล้ว จึงจะจัดให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเช่น การให้ประชาชนมาร่วมในการปลูกป่า เก็บขยะ ซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับนี้ประชาชนอาจไม่ได้ร่วมคิดเลยก็ได้ แต่เข้าร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนและสามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ในอนาคต การเข้าใจในเรื่องระดับการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องสำคัญ มีนักวิชาการได้เสนอตัวแบบการมีส่วนร่วม ดังนี้

อรรถัย กักผล⁴⁴ (2552, หน้า 19-26) ได้นำตัวแบบขั้นบันไดของ Armstein ในการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ตัวแบบขั้นบันไดการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Ladder of izen Participation) ซึ่งเป็นตัวแบบที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ได้แบ่งบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ขั้น ประกอบด้วย

- 1) ขั้นการควบคุม (Manipulation)
- 2) ขั้นการรักษา (Therapy)
- 3) ขั้นการให้ข้อมูล (Informing)
- 4) ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation)
- 5) ขั้นการปรึกษาหารือ (Placation)
- 6) ขั้นการเป็นหุ้นส่วน (Partnership)
- 7) ขั้นมอบหมายอำนาจ (Delegated Power)
- 8) ขั้นอำนาจพลเมือง (Citizen Control)

โดยระดับขั้นบันไดที่สูงขึ้นสะท้อนอำนาจของประชาชนที่มากขึ้น สำหรับ Armstein นั้นขั้นบันไดที่ 1 และ 2 ถือว่ายังไม่เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเลย หรือที่เรียกว่า nonparticipation ส่วนขั้นที่ 3 ถึงขั้นที่ 5 เรียกว่า Tokenism หมายถึง ประชาชนมีโอกาสในการให้ข้อมูลความคิดเห็นแต่ยังไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ขั้น 6, 7 และ 8 ถือว่าประชาชนมีอำนาจในการ

⁴⁴ อรรถัย กักผล, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น, 2552, หน้า 19-26.

ตัดสินใจหรือเรียกว่า Citizen Power จากตัวแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับเป็นภาคีหุ้นส่วน (partnership) จึงจะเป็นจุดเริ่มของบทบาทและอำนาจของประชาชนอย่างแท้จริง

2.9 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ⁴⁵ ได้เสนอหลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ทำให้เกิดความสำเร็จ 5 ประการ ดังนี้

1) ภาวะผู้นำที่จะสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาและความร่วมมือร่วมใจในการทำงานที่มีความสอดคล้องกัน ซึ่งต้องมีวิสัยทัศน์ในเชิงกลยุทธ์ ความซื่อสัตย์สุจริตและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

2) การสร้างค่านิยมในการทำงานกันอย่างเหนียวแน่น จึงจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรภาพอย่างแท้จริง

3) การพัฒนาปรับปรุงการทำงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการปรับกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง

4) การจัดทำฐานข้อมูลสมาชิกเครือข่ายเพื่อใช้ในการติดต่อประสานงาน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

5) การสร้างช่องทางในการติดต่อสื่อสาร และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันสำนักมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย⁴⁶ ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการ คือ

- 1) การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้ ดังต่อไปนี้
 - (1) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของประชาชนเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในเรื่อง ประเด็นต่างๆ
 - (2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ หรือจัดทัศนศึกษาภายในชุมชนและระหว่างองค์กรต่างๆ กับประชาชน
 - (3) จัดอบรมทักษะเฉพาะด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาทักษะ
 - (4) ลงมือปฏิบัติจริง

⁴⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการพ.ศ.2551-2555,” http://opdc.go.th/special.php?spc_id=2&content_id=156, (สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2563)

⁴⁶ สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, ชุติวิชาการวิจัยชุมชน, นนทบุรี; เอสอาร์ปรีนติ้งแมสโปรดักส์, 2545, หน้า 118.

(5) สรุปรบทรียนและถ่ายทอดประสบการณ์ที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2) การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

(1) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

(2) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

(3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินการร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

3. แนวคิดความเป็นพลเมือง

3.1 ความหมายของพลเมือง

อริสโตเติล (Aristotle, อ้างใน Dilys M. Hill, 1994)⁴⁷ ซึ่งเป็นนักปรัชญาชาวกรีกโบราณเห็นว่า การเป็นพลเมือง ก็คือ การมีส่วนร่วมหรือการเป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง (Polis) คือการเข้าไปจัดการและดูแลอำนาจและปกป้องชุมชนเมืองนั้น การเป็นพลเมืองจึงเป็นเรื่องของการลงมือทำ เป็นชีวิตที่ต้องมีคุณธรรม

เบอร์นาร์ดคริก (Bernard Crick, อ้างใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 19)⁴⁸ ให้คำจำกัดความคำว่า พลเมืองที่ดีเน้นความสำคัญที่ประชาธิปไตยยุคใหม่ ประกอบด้วย ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรม ต้องมีส่วนร่วมกับกิจกรรมชุมชน และต้องมีความรู้เรื่องการเมือง

มาร์แชลล์ (Marshall, 2002, pp. 8-9)⁴⁹ ได้กล่าวถึง ความเป็นพลเมือง คือ แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกอย่างเต็มตัว (full membership) ในชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรก คือ องค์ประกอบทางพลเมือง (civil element) เกี่ยวกับสิทธิที่จำเป็นต่อการมี

⁴⁷ Dilys M. Hill, Citizens and Cities, Urban Policy in the 1990s, NY: Harvester, 1994

⁴⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา, กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี, 2548, หน้า 19.

⁴⁹ Marshall, T.H., Citizenship and social class. In B.S. Turner and P. Hamiton (Eds.), Citizenship: Critical concept volum II. (pp.5-44), New York: Routledge, 2002, p. 8-9.

เสรีภาพส่วนบุคคล รวมถึงอิสรภาพส่วนบุคคล เสรีภาพในการพูด การคิด และความเชื่อถือ ศรัทธา สิทธิในการครอบครองทรัพย์สินและทำสัญญา และทำสิทธิในความยุติธรรม ส่วนที่สอง คือ องค์ประกอบทางการเมือง (political element) เกี่ยวกับสิทธิในการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองทั้งในฐานะที่เข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองและการเลือกผู้ปกครอง ส่วนสุดท้าย คือ องค์ประกอบทางสังคม (social element) เกี่ยวกับสิทธิในค่าตอบแทนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ สิทธิในการร่วมแบ่งปันมรดกทางสังคม ไปจนถึงสิทธิในการใช้ชีวิตตามมาตรฐานการครองชีพของสังคม

วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า (2551, หน้า 7)⁵⁰ ได้เขียนไว้ในคู่มือพลเมืองยุคใหม่ โดยให้ความหมาย พลเมือง คือ ผู้มีศักดิ์ศรีมีความเท่าเทียมกับผู้อื่น ไม่ปรารถนาไปครอบงำใครและไม่ต้องการให้ใครมาครอบงำ บงการหรืออุปถัมภ์พลเมืองมิใช่ไพร่หรือราษฎร แต่พลเมืองจะเป็นผู้ที่สนใจการปกครองตนเอง หรือมีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง สนใจต่อการมีส่วนร่วมและเข้าใจว่าการเมืองเป็นการสร้างคุณธรรม คุณค่า เพื่อเสียดลเพื่อส่วนรวมด้วย

ชเนศวร์ เจริญเมือง (2551, น. 3-5)⁵¹ ได้สรุปความหมายของคำว่า พลเมือง ไว้ในหนังสือพลเมืองเข้มแข็งเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก คำว่า พลเมือง ไม่ใช่คำที่อยู่โดดๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่าชุมชน การเมืองที่ในสมัยกรีก เรียกว่า Polis และคนในปัจจุบันเรียกว่ารัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐ ซึ่งหมายความว่าที่ใดก็ตามที่มนุษย์มาอยู่รวมกันมีการใช้อำนาจจัดการบริหารกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนนั้นนั่นก็คือ ชุมชนการเมืองหรือรัฐและเนื่องจากในโลกนี้มีคนจำนวนมากที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่สูงส่งกับใครการเป็นคนจึงเท่ากับเป็นเรื่องการเมือง (To be human is to be political) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือคนเป็นสัตว์การเมือง (Man is political animal) ดังนั้น กล่าวโดยสรุปก็คือ ความเป็นพลเมืองก็คือ การเข้ามีส่วนร่วมในชุมชนการเมือง (Citizenship is participation) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าไม่มีพลเมืองก็จะไม่มีชุมชนการเมืองหรือไม่มีรัฐ

ประเด็นที่สอง ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะในสมัยกรีก ยุคที่ประชาธิปไตยรุ่งเรืองในนครเอเธนส์พลเมืองมีสิทธิ (Rights) และภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบ (Obligations) มีสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชนของ

⁵⁰ สถาบันพระปกเกล้า, คู่มือพลเมืองยุคใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ; เอ.พี.กราฟิเคิลไซน์และการพิมพ์, 2551, หน้า 7.

⁵¹ ชเนศวร์ เจริญเมือง, พลเมืองเข้มแข็ง, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์วิภาษา, 2551, หน้า 3-5.

ตนออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ทุกๆคนปฏิบัติตามเลือกผู้แทนเข้าไปทำงานแทนในด้านนิติบัญญัติและบริหารและมีสิทธิที่จะออกความเห็นในเรื่องเหล่านั้นรวมทั้งเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งที่เคยตกลงกันไปแล้วส่วนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบได้แก่การเข้าประชุมเพื่อออกความเห็นในกิจการต่างๆ ของรัฐการเสียดำเนินการเป็นทหารป้องกันประเทศการเป็นสมาชิกของคณะลูกขุน เพื่อตัดสินใจคดีความตลอดจนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน เป็นต้นจะพบว่าการใช้สิทธิและการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ให้แก่ชุมชนการเมืองก็คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Participation in public affairs) นั่นคือ พลเมืองเป็นผู้ที่ใช้สิทธิและปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้นด้วย ไม่ใช่มีสิทธิแต่ไม่ยอมใช้สิทธินั้น มีภาระหน้าที่ แต่ก็ไม่ยอมทำหน้าที่เหล่านั้นตั้งแต่ในยุคกรีกเป็นต้นมา นักปรัชญากรีกได้ชี้ให้เห็นว่าระบบสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ชุมชนใดฝึกฝั่สงคราม ฝึกฝนอบรมคนของตนไปในทิศทางนั้น ผลก็ย่อมเป็นเช่นนั้น ชุมชนใดมุ่งค้าขายหรือดำเนินชีวิตด้านอื่นๆ ผลก็ย่อมเป็นอีกอย่าง ดังนั้น การนำของรัฐ และระบบการศึกษาของรัฐหรือชุมชน (Public education) ก็ย่อมนำคนไปในทิศทางที่แน่นอน

ประเด็นที่สาม พลเมืองในทัศนะของเพลโตจะต้องมีคุณธรรมนั้นคือ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ (Having a keen desire to become a perfect citizen) การเป็นพลเมืองที่เอาการเอางานไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติแต่เป็นเรื่องของการปลูกฝังหรือที่เรียกว่าการศึกษาเพื่อให้เกิดคุณธรรมอย่างน้อยข้อหนึ่งในใจ ได้แก่ความอยากที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ไม่ใช่ว่าเกิดมาเป็นคนแล้วใครๆ ก็เป็นพลเมืองได้เปล่าเลย

ประเด็นที่สี่การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์จำเป็นต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครอง (Ruler) และเป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) นั้นหมายความว่าไม่มีผู้ใดยึดครองตำแหน่งได้ตลอดชีวิตแต่จะต้องมีการผลัดเปลี่ยนกันเนื่องจากทุกคนต้องเข้ามีส่วนร่วมทุกคนตัดสินใจร่วมกันดังนั้นก็ต้องมีการผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความเป็นพลเมืองมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคน ดังที่ ดอลตัน (Dalton, 2008, p. 18-19)⁵² ได้แบ่งคำจำกัดความของความเป็นพลเมือง ออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1) ความเป็นพลเมืองทางประชาธิปไตย (democratic citizenship) คือ การมีส่วนร่วมสาธารณะในเรื่องของการเมือง ซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น

⁵² Dalton,R.J., Citizenship norms and expansion of political participation, Political Studies,56, 2008, p. 18-19.

2) ความเป็นพลเมือง คือ การปกครองตนเอง (autonomy) โดยพลเมืองที่ดีควรได้รับการชี้แจงจากภาครัฐอย่างเพียงพอเกี่ยวกับบทบาทในการเข้าร่วมใช้อำนาจในการบริหารปกครอง ร่วมปรึกษาหารือพูดคุยกับเพื่อนพลเมืองที่แตกต่างกัน

3) ความเป็นพลเมือง คือ ความรับผิดชอบต่อการจัดระเบียบทางสังคม และการยอมรับในการใช้อำนาจ ความชอบธรรมของรัฐ และการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ

4) ความเป็นพลเมืองทางสังคม (socialcitizenship) คือ พลเมืองต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและจริยธรรมต่อเพื่อนพลเมืองในชุมชนทางการเมืองเดียวกันและพลเมืองอื่นโดยรวม

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2550, น. 17-18)⁵³ ยังได้อธิบายถึง ความเป็นพลเมืองว่าเป็นสมาชิกของระบอบประชาธิปไตยต้องมีความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองของตน พลเมืองจึงเป็นผู้มีศักดิ์ศรีมีความเท่าเทียมกับผู้อื่น พลเมืองจึงเป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาจะไปครอบงำใคร แต่ก็ไม่ต้องขอให้ใครมาบังคับหรืออุปถัมภ์ค้ำจุน

สรุป “ความเป็นพลเมือง” หมายถึง การเป็นสมาชิกของชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ ที่มีสิทธิหน้าที่อันพึงได้มีความเท่าเทียมกันกับผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และสังคม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และมีความรู้ทางการเมือง การปกครองเพื่อประกอบร่วมในการตัดสินใจโดยไม่ให้ใครมาครอบงำ

3.2 ความหมายของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554, น. 14)⁵⁴ ให้ความหมายพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไว้ในยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 ไว้ว่า “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง สมาชิกของสังคมที่พึงตนเองและรับผิดชอบต่อตนเองได้ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ เสรีภาพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่างเคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อ หรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียนและระดับประชาคมโลก ดังนั้น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงสรุปคุณสมบัติได้ 6 ประการดังต่อไปนี้

⁵³ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมืองสู่สหัสวรรษใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ; โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2550, หน้า 17-18.

⁵⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553-2561), กรุงเทพฯ; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554, หน้า 14.

- 1) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น
- 2) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง
- 3) เคารพหลักความเสมอภาค
- 4) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกัน มองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง
- 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
- 6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อสังคม และร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

ปริญญา เทวานฤมิตร⁵⁵ (2555, น. 30) กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การเป็นสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคม และมีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคมของตนเอง

สรุปได้ว่า พลเมืองในวิถีชีวิตประชาธิปไตย หมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต มีการช่วยเหลือเกื้อกูล มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมบนหลักของความถูกต้องแก้ปัญหาต่างๆ อย่างสันติวิธีซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

3.3 ความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองประชาธิปไตย

ฟ้าดาว คงนคร⁵⁶ (2556) ได้ให้ความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองประชาธิปไตย 5 ประการ ดังนี้

- 1) ทำให้สังคมและประเทศชาติพัฒนาอย่างมั่นคง เนื่องจากสังคมเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความสามารถในการทำงานตั้งแต่งานระดับเล็กๆ จนถึงระดับใหญ่ ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและยอมรับความหลากหลายและความแตกต่างของปัจเจกบุคคล ส่งผลให้การทำงานของคนในสังคมเกิดประสิทธิภาพ

⁵⁵ ปริญญา เทวานฤมิตร, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, กรุงเทพฯ; นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2555, หน้า 30.

⁵⁶ ฟ้าดาว คงนคร, พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย, กรุงเทพฯ; สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, 2556

2) ทำให้สังคมและประเทศชาติเกิดความรักและสามัคคี เนื่องจากสังคมเปิดโอกาสให้คนทุกระดับทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้ผู้ร่วมงานเกิดความผูกพัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้งานดังกล่าวบรรลุเป้าหมาย

3) สังคมมีความเป็นระเบียบ สงบสุข เพราะคนในสังคมเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม กฎหมาย และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่คนในสังคมร่วมกันกำหนด

4) สังคมเกิดความเป็นธรรม ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างเท่าเทียมกัน

5) คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจต่อกัน ซึ่งเป็นหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานที่คนในสังคมประชาธิปไตยควรปฏิบัติต่อกัน

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยนั้นมีความสำคัญเนื่องจากสังคมประชาธิปไตยเป็นสังคมที่ให้คนในสังคมนั้นได้มีบทบาทต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน ทุกคนต่างมีสิทธิเสรีภาพซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่ทำให้สังคมสงบสุข และเจริญงอกงามได้เป็นอย่างดี

3.4 คุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์⁵⁷ (2558, น. 10) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติ 6 ประการของพลเมืองประชาธิปไตยควรมีลักษณะ ดังนี้

- 1) ฟังตนเองและรับผิดชอบตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์
- 2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ทั้งนี้ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อม... ใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น...”
- 3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง
- 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกัน มองคนเป็นแนวระนาบไม่ใช่แนวตั้ง
- 5) เคารพกติกาเคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
- 6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อและร่วมแก้ไขปัญหาดังสังคม โดยเริ่มต้นที่ตนเอง

⁵⁷ ขวัญฟ้า รังสิยานนท์, สอนหนูให้เป็นพลเมืองดี, กรุงเทพฯ; เพอ齡อิ พับลิชชิ่ง, 2558, หน้า 10.

มานิจ สุขสมจิตร⁵⁸ (2558) กล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ ซึ่งควรมีคุณลักษณะต่างๆ ดังนี้ 1) เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย 2) มีความซื่อสัตย์สุจริต 3) ยึดมั่นในความถูกต้อง 4) มีระเบียบวินัย 5) มีเหตุผล 6) สามารถพึ่งตนเองได้ 7) เคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น 8) มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม 9) มีจิตสาธารณะที่จะทำเพื่อส่วนรวมในทุกด้าน

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล⁵⁹ (2555, น. 31 - 36) ได้อธิบายคุณลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตยไว้ 6 คุณลักษณะ ดังนี้

1) รับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและเป็นเจ้าของประเทศอย่างแท้จริง รวมถึงให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต สามารถพึ่งตนเองและมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

2) เคารพหลักความเสมอภาค ในสังคมที่มีความหลากหลายและประชาชนมีความแตกต่างกันในด้านความคิด ทักษะคิด อาชีพ การศึกษา เพศ ฐานะทางสังคม เป็นต้น แต่ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าบุคคลจะมีลักษณะใด ทุกคนล้วนมีสิทธิในการเป็นเจ้าของประเทศเท่าเทียมกัน และเคารพหลักความเสมอภาค

3) เคารพความแตกต่าง พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยควรยอมรับความแตกต่างและเคารพความเป็นปัจเจกบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องพยายามทำความเข้าใจว่าเพราะอะไรเขาถึงเชื่อเช่นนั้น หรือพยายามทำให้เค้าเชื่อเหมือนตนเอง

4) เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตยจะเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิและใช้สิทธิได้ แต่สิทธิดังกล่าวต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม คือ เป็นสิทธิที่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด นอกจากนี้ควรเคารพสิทธิของผู้อื่นด้วย

5) เคารพกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นต้องมีกฎกติกาหรือกฎหมายในการปกครองเพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบ

6) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ประชาชนควรตระหนักถึงสิ่งที่ควรมอบให้สังคมด้วย คือความรับผิดชอบต่อสังคมและการมีส่วนร่วมในสังคม ความรับผิดชอบในที่นี้ คือ ความรับผิดชอบในการกระทำที่ส่งผลต่อผู้อื่นและสังคม ด้วยการไม่ก่อปัญหา หรือเรียกร้องเอาแต่

⁵⁸ มานิจ สุขสมจิตร, จริยธรรมกับการปฏิรูปสื่อมวลชน, ในดร.ณิ หิรัญรักษ์ (บ.ก.) จริยธรรมสื่อ, กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสนิทวงศ์การพิมพ์จำกัด, 2558

⁵⁹ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education), กรุงเทพฯ; นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2555, หน้า 31 - 36.

ประโยชน์ส่วนตน แต่ควรแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมถึงมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมด้วย

นอกจากนี้ ทิพย์พาพร ตันติสุนทร⁶⁰ (2554, น. 55 - 56) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประกอบด้วย

1) การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และมีความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตน และสังคมโลกเช่นเป็นสมาชิกของสังคม

2) ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นหลัก

3) มีความรักในเสรีภาพและมีความรับผิดชอบ

4) เคารพความเสมอภาค ความยุติธรรม

5) มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์ห้อย่างเป็นเหตุเป็นผล

6) มีความเข้าใจเรื่องหลักสิทธิมนุษยชน และยอมรับความแตกต่างในความเป็นพหุสังคม

7) เคารพกฎหมาย และยึดหลักนิติรัฐ

8) มีความรู้ ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางการเมือง และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกระดับตั้งแต่ชุมชน ท้องถิ่น ระดับชาติและนานาชาติ

9) ยึดมั่นในหลักสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

สรุป คุณลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตย มีคุณลักษณะ คือ เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสังคม เคารพสิทธิของตนเองและคำนึงถึงประโยชน์และความคิดเห็นของส่วนร่วม และเคารพในความแตกต่างของแต่ละบุคคล

3.5 การปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์⁶¹ (2558, น. 15 - 16) ได้กล่าวถึงวิธีการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทย แบ่งได้ ดังนี้

1) ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยในระดับครอบครัวการส่งเสริมในระดับนี้จะเป็นระดับที่ทำได้ง่ายที่สุด เพราะสมาชิกในครอบครัวสนิทสนมคุ้นเคยเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิบัติได้ ดังนี้

- (1) พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก
- (2) พ่อแม่ให้ความเคารพในหลักเหตุผลให้ความยุติธรรมแก่ลูก

⁶⁰ ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, กรุงเทพฯ; สถาบันนโยบายศึกษา, 2554, หน้า 55-56.

⁶¹ ขวัญฟ้า รังสิยานนท์, สอนหนูให้เป็นพลเมืองดี, กรุงเทพฯ; เพอ齡อิ พับลิชชิ่ง. 2558, หน้า 15 - 16.

2) ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยระดับโรงเรียน

(1) ครูต้องเป็นต้นแบบที่ดีของความเป็นประชาธิปไตยให้ปรากฏแก่เด็ก และบุคลากรในโรงเรียนทั้งในการบริหารจัดการชั้นเรียน และการใช้ชีวิตประจำวัน

(2) ส่งเสริมให้เด็กใช้สติปัญญาในการดำเนินงานและการแก้ปัญหา โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น พุดจาโต้ตอบด้วยเหตุผล

(3) ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยโดยการปฏิบัติ เน้นให้เด็กเคารพซึ่งกันและกันทั้งท่ายกาย วาจา เคารพในสิทธิของผู้อื่นและเคารพต่อกฎ ระเบียบของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ครูต้องเน้นให้เด็กรู้ว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเคารพในสิทธิของผู้อื่น ให้เกียรติคนอื่นด้วย ซึ่งครูสามารถปลูกฝังให้กับเด็กตั้งแต่การทำกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ ที่เป็นภารกิจที่เด็กต้องปฏิบัติทุกวัน

(4) ส่งเสริมให้เด็กได้รับผิชอบและปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเล่นการทำงาน ครูต้องปลูกฝังให้เด็กมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน อยู่ร่วมกัน ครูต้องให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในการรวมกลุ่ม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งสำคัญในเรื่องของประชาธิปไตย

3) ส่งเสริมปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยระดับชุมชนและท้องถิ่น

(1) ให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ของชุมชนและท้องถิ่น

(2) ให้ความช่วยเหลือ เสียสละ ทำตนให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความรัก สามัคคีในชุมชนและท้องถิ่น

สรุป การปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย ต้องอาศัยความร่วมมือของ 3 ภาคส่วน ประกอบด้วย ระดับครอบครัว โรงเรียน และระดับชุมชนท้องถิ่น จึงจะทำให้ประชาชนกลายเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง

4. แนวคิดความเป็นพลเมืองตื่นรู้

4.1 ความหมายพลเมืองตื่นรู้

ในบทความวิชาการ เรื่อง การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว (Active Citizenship) กล่าวว่า การเป็นพลเมืองตื่นรู้มีความสำคัญยิ่งในระบอบประชาธิปไตยในการปฏิรูปภาครัฐ พัฒนาประเทศด้วยการการเสริมสร้างบทบาทของการเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้พลเมืองเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ จึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อ

การเสริมสร้างบทบาทของความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวในระบอบประชาธิปไตย (ญาสินี เกิดผลเสริฐ, 2558, น. 166-175)⁶²

พลเมืองตื่นรู้ หรือพลเมืองใส่ใจสังคม คือบุคคลที่เข้าใจถึงหน้าที่และกระทำ การด้วยความรับผิดชอบในการช่วยพัฒนาชุมชนและสังคม มีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วมตามหลักประชาธิปไตย ประกอบด้วย 3 แนวคิด คือ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาของสังคม และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นการมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนค่อนข้างมีบทบาทสำคัญทางสังคมเป็นอย่างมาก ส่วนการเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาของสังคม และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นเป็นพลเมืองตื่นรู้ในอุดมคติการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) คือ บุคคลมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตอาสา จิตสาธารณะที่ไม่หวังผลตอบแทน มีความตระหนักรู้ในสิ่งที่ตนทำ เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ คำว่า Citizen แปลว่า “พลเมือง” ซึ่งหมายถึง “กำลังของเมือง” (พละ + เมือง) เมื่อทุกคนคือพลเมืองของประเทศนั้นๆ การเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่รู้หน้าที่ สิทธิความรับผิดชอบของตัวเอง จึงเป็นสิ่งที่ทุกประเทศพึงปรารถนาการเป็นพลเมืองตื่นรู้จึงมิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะได้เรียนวิชานี้หรือท่องจำกักความได้หากเกิดจากการบ่มเพาะโดยพ่อแม่ครูและสังคม ทุกคนที่เกิดในแผ่นดินไทยล้วนมีฐานะเป็นพลเมืองไทย (Thai Citizen) แต่ถ้าจะเป็น Active Citizen แล้วจะต้องเป็นคนมีความรับผิดชอบ

ศุภรัตน์ รัตนमुखย์ (2556)⁶³ กล่าวว่าการพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองตื่นรู้ นั้น กระบวนการทางการศึกษา และการทำกิจกรรมจิตอาสา เป็นแนวทางที่หลากหลาย ประเทศกำลังคานานการขับเคลื่อน การบริการสังคม (Service – Learning) นับเป็นแนวทางการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้มีโอกาสลงมือทำกิจกรรมเพื่อสังคม โดยกิจกรรมนั้นจะสะท้อนความคิดและมองเห็นความสำคัญของการทำกิจกรรมจิตอาสาและทำให้เกิดพฤติกรรมการเป็นพลเมืองตื่นรู้กระบวนการจิตอาสานอกจากเรื่องการทำความคิดแล้ว สิ่งที่ตามมาจากการมีจิตอาสา คือ จิตสาธารณะที่เชื่อมโยงกับคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้

⁶² ญาสินี เกิดผลเสริฐ, (2558), การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมือง,วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ปี ที่ 5 ฉบับที่ 2, 166-175.

⁶³ ศุภรัตน์ รัตนमुखย์, การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมกับการสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, 2556

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2557)⁶⁴ ได้กำหนดคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) 8 ระดับ ได้แก่

- 1) เคารพกติกาสังคม ปฏิบัติตนตามที่กฎหมายกำหนด
- 2) ทำหน้าที่ทางสังคม รู้หน้าที่การใช้สิทธิเลือกตั้ง เสียภาษี เข้าร่วมการเกณฑ์ทหาร
- 3) ติดตามข่าวสารบ้านเมือง สนใจกับ ปัญหาสังคม สามารถวิเคราะห์ประเมินตนเองในการช่วยเหลือต่อเหตุการณ์ต่างๆ
- 4) เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ช่วยเหลืองานพัฒนางานในชุมชน
- 5) กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย สามารถแสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานหลักการประชาธิปไตยในการรับฟังซึ่งกันและกัน
- 6) ไม่เพิกเฉยต่อความยุติธรรมต่างๆ ในสังคม แสดงออกในสิ่งที่ไม่เห็นด้วยต่อความยุติธรรมต่อผู้ด้อยโอกาส ผู้ที่เสียเปรียบ
- 7) อาสาสมัครเข้าร่วมในสถานการณ์หลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ได้ต้องการแค่เงินช่วยเหลือแต่ต้องการอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือในเหตุการณ์เหล่านั้น
- 8) มีความเป็นผู้นำกล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ มีธรรมมาภิบาล พร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2560)⁶⁵ ได้กล่าวว่า พลเมืองตื่นรู้ คือ ฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย ประเทศไม่ได้อยู่ได้เพราะประชาธิปไตย ไม่ได้อยู่ได้เพราะรัฐธรรมนูญ ไม่ได้อยู่ได้เพราะกฎหมาย แต่ประเทศจะยั่งยืนอยู่ได้ด้วยกำลังของพลเมืองดี

สรุป การตื่นรู้เรื่องของความรับผิดชอบในสิทธิหน้าที่กฎหมาย จารีตประเพณีที่สังคมกำหนดไว้เมื่อเป็นพลเมืองตื่นรู้จึงครอบคลุมไปถึงการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วน ทั้งกิจที่ควรทำ กิจที่ต้องทำ หรือควรทำ ในสิ่งที่กำหนดให้ทำหรือสิ่งที่ห้ามกระทำ ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรมและหลักธรรมทางศาสนา พลเมืองตื่นรู้สามารถเกิดขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลกลุ่ม ชุมชนท้องถิ่น ระดับชาติและระดับโลก

⁶⁴ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, (2557),จดหมายข่าวชุมชนคนรักสุขภาพ ฉบับสร้างสุข ฉบับที่ 154 สิงหาคม 2557

⁶⁵ สุวิทย์ เมษินทรีย์, (2560), พลเมืองที่ตื่นรู้: ฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย

4.2 ความสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

จากการการศึกษาแนวทางการสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทย ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวไว้ว่า “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง หรือเรียกว่า Civic Education คือ การนำเอาการเมืองกับการศึกษามาเชื่อมโยงกัน เพราะโดยปกติแล้ว กิจกรรม 2 ด้านนี้มีอยู่แล้วในสังคมทุกสังคม แต่จุดเชื่อมโยงไม่ค่อยจะมี เพราะการจัดการศึกษาเรามุ่งเฉพาะในเรื่องหลักสูตรและเรื่องวิธีการสอนในแง่ของเนื้อหาสาระที่เด็กจะต้องเรียนรู้และการศึกษาก็จำกัดวงอยู่เฉพาะคนในสังคมที่มีช่วงอายุหนึ่งเท่านั้น ก็คืออยู่ในวัยเรียน ซึ่งมีคนอยู่จำนวนมากนั้น ในสังคมของเราไม่ค่อยได้มีการจัดเท่าไร ที่เราเรียกว่า การศึกษาตลอดชีวิตและอาจเป็นการศึกษาที่ไม่ได้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระความรู้แบบที่เรียนในช่วงวัยเรียน ส่วนการเมืองเป็นกิจกรรมที่แยกออกไปต่างหาก การเมืองกับการศึกษาหรือการศึกษาเกี่ยวกับการเมือง จึงไม่ได้รับการสนใจที่จะนำมาสอน ไม่ว่าจะเด็ก หรือไม่ว่าจะเป็นการจัดการสอนสำหรับพลเมืองโดยทั่วไป” ซึ่งคุณทิพย์พาพร ดันติสุนทร (ผอ.ร่วมสถาบันนโยบายศึกษา) เคยกล่าวว่า “คนเราไม่ได้เกิดมาพร้อมกับยื่นประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นมันก็ต้องสร้างขึ้น มันต้องมีการสอนแต่การสอนเรื่องการเมืองหรือ Civic Education นั้น คงจะมีลักษณะที่ผิดแผกแตกต่างไปจากการสอนเนื้อหาสาระโดยทั่วไป” นอกจากนี้ Dr. Canan Atilgan (ตัวแทนของมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์แห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีประจำประเทศไทย สถาบันนโยบายศึกษา) ได้สรุปประสบการณ์จากประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีไว้ว่า “ความเป็นประชาธิปไตยไม่ใช่ปรากฏการณ์ภายนอกที่มีองค์กรหรือสถาบันอะไร แต่มันอยู่ที่การประพฤติการปฏิบัติความท้าทายอยู่ที่ว่า ไม่ใช่ว่าจะต้องตั้งกฎเกณฑ์และมีกฎเกณฑ์นั้นไว้ความท้าทายอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรให้กฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นมาแล้วได้รับการปฏิบัติตามได้รับการยอมรับ และเคารพนั่นเอง” ฉะนั้น การศึกษาภาคพลเมือง หรือการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจึงมีความสำคัญในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นกลไก หรือตัวการที่สำคัญที่จะทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ได้ผู้คนที่พลเมืองจึงต้องถูกสอนให้เตรียมตัว ให้สร้างขึ้นเพื่อที่จะปกป้อง หรือให้มีสิทธิทางด้านการเมือง เพราะฉะนั้น คำว่า Civic Education ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องในโรงเรียนเท่านั้น แต่ว่าเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นให้เรียนรู้ได้จะเป็นเรื่องที่ดีควรจะเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ และควรจะเป็นอยู่ทุกๆแห่ง แม้แต่ในสังคมการปกครองแบบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยเขาก็อาจสร้างขึ้นได้ (สถาบันนโยบายศึกษา, 2557, น. 1-10)⁶⁶

⁶⁶ สถาบันนโยบายศึกษา, แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย, กรุงเทพฯ; สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา, 2557, หน้า 1-10.

5. แนวคิดประชาธิปไตย

5.1 แนวคิดประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย หรือ “Democracy” มาจากการผสมกันของ demos ที่แปลว่า ประชาชน (People) กับ kratein ที่แปลว่า ปกครอง (to rule) ดังนั้น ประชาธิปไตย จึงแปลว่า การปกครองโดยประชาชน

คุณลักษณะเด่นของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย 5 ประการ (ลิขิต ชีรเวทิน, 2553, น. 478)⁶⁷ คือ

- 1) เน้นเสรีภาพและความเสมอภาค
- 2) มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และเป็นตัวแทนอย่างแท้จริง
- 3) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเป็นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ ไม่ใช่ถูกชักจูงมาเป็นเครื่องมือทางการเมือง การมีส่วนร่วมในการเรียกร้องทางการเมืองจะต้องมีเหตุมีผล สอดคล้องกับความถูกต้องตามกฎหมายและความชอบธรรมทางการเมือง
- 4) มีการปกครองโดยยึดหลักนิติธรรม
- 5) มีการคัดสรรตัวบุคคลที่มีความสามารถในการทำให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาสังคม พัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

ระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่แค่ระบบการเลือกตั้ง หากต้องประกอบไปด้วยสภาวะความเป็นประชาธิปไตย อย่างน้อย 6 ประการ (เชียงกุล, 2550, ออนไลน์)⁶⁸ คือ

- 1) การเลือกตั้งผู้แทนจะต้องเป็นอิสระและยุติธรรม ไม่มีการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อโกงการเลือกตั้ง หรือใช้ระบอบอุปถัมภ์
- 2) จะต้องมียุทธศาสตร์ตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจที่ดี เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ องค์กรอิสระ และองค์กรภาคประชาชน
- 3) การบริหารบ้านเมืองจะต้องโปร่งใส เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่มีการคอร์รัปชันการหาผลประโยชน์ทับซ้อน การเล่นพรรคพวก หาประโยชน์ส่วนตัว

⁶⁷ ลิขิต ชีรเวทิน, การเมืองการปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553, หน้า 478,

⁶⁸ วิทยากร เชียงกุล, หลักการของระบอบประชาธิปไตย [ออนไลน์], 2550, สืบค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2563, แหล่งที่มา : <http://witayakornclub.wordpress.com/2007/06/26/democratic/>

4) มีรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ขนบธรรมเนียมที่มุ่งประโยชน์ของประชาชน และเป็นที่ยอมรับ

5) สื่อมวลชนและองค์กรประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ, เป็นอิสระ, มีศักดิ์ศรี และเข้มแข็งประชาชนมีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และมีส่วนร่วมในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น การสมาคม การชุมนุม การทำประชาพิจารณ์ และการลงประชามติ

6) มีการกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสู่ประชาชน ทำให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและสังคม

5.2 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นรูปแบบหนึ่งของแนวคิดประชาธิปไตย เรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยทางตรงที่ได้รับความสนใจในการนำมาใช้ในสังคมประชาธิปไตยอย่างมาก มีงานวิชาการจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างเช่น

จุมพล หนิมพานิช (2548, น. 299)⁶⁹ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย จนเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมนี้มีหลักการสำคัญคือ การตัดสินใจอย่างไตร่ตรอง รอบคอบ สมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รับฟัง และแลกเปลี่ยนความเห็นกับสมาชิกคนอื่นได้อย่างทั่วถึง ก่อนจะมีการตัดสินใจร่วมกัน ตามทัศนะนี้ ผู้ศึกษามองว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นเสมือนการชูหลักการเรื่องการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาเป็นแกนหลัก โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกรูปแบบ และให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมกันตัดสินใจในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวมเอง สอดคล้องกับแนวคิดพื้นที่สาธารณะที่เน้นให้มีกระบวนการร่วมกันถกเถียงเพื่อที่จะนำไปสู่บทสรุปหรือฉันทามติต่อไปในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของสถาบันพระปกเกล้า ได้เสนอว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่เพียงตามกฎหมายหรือที่รัฐจัดให้มีส่วนร่วมเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพต้องมีเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ (สถาบันพระปกเกล้า, 2549, น. 107-109)⁷⁰ คือ

1) การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีอิสรภาพ กล่าวคือ ประชาชนต้องมีอิสระในการที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

⁶⁹ จุมพล หนิมพานิช, พัฒนาการทางการเมืองไทย: อำมาตยาธิปไตย ธนาธิปไตย หรือประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548, หน้า 299.

⁷⁰ สถาบันพระปกเกล้า, จัปพิพจรประเทศไทย: ตัวชี้วัดประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ปี พ.ศ. 2548-2549, พิมพ์ครั้งที่ 1, นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2549, หน้า 107-109.

2) การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีความเสมอภาค ประชาชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน

3) การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีความสามารถ กล่าวคือ ประชาชนต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ เพราะบางกิจกรรมอาจมีความซับซ้อนเกินความสามารถของบุคคลหนึ่ง ทำให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่หรือไม่เกิดการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ในแง่ของการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะในลักษณะประชาสังคมนั้น ได้มุ่งให้สมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองในลักษณะร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมตรวจสอบ เป็นในรูปแบบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และภายใต้เงื่อนไข

กล่าวโดยสรุป แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมโดยตรงอย่างแท้จริงของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองจำเป็นต้องอาศัยสื่อมวลชนในการเป็นสื่อกลางของการสื่อสารทางการเมือง ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นในเชิงการแสดงทัศนะ อภิปรายโต้เถียงวิพากษ์วิจารณ์ ไปจนถึงตรวจสอบรัฐ

5.3 ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของประชาธิปไตยทางตรงที่อาจจะไม่เป็นที่รู้จักกันมากนักในตำราเรียนทั่วไปของไทย แต่ได้ถูกกล่าวถึงในงานวิชาการจำนวนมากไม่น้อยและได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้ในสังคมการเมืองไทยระยะหนึ่งแล้ว ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในปลายทศวรรษที่ 1980 นักคิดและนักวิชาการหลายคนให้ความสนใจในแนวคิดนี้ เช่น Amy Gutmann, Dennis Thompson, Jürgen Habermas เป็นต้น (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2549, ออนไลน์)⁷¹ ส่วนในงานวิชาการไทยก็มีการกล่าวถึงประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ดังนี้

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2550, น. 168-171)⁷² กล่าวว่า ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นตัวแทนทางทฤษฎีว่าด้วยเรื่องประชาธิปไตยแบบหนึ่งท่ามกลางความเป็นไปได้ของตัวแทนประชาธิปไตยหลายรูปแบบที่มีอยู่ในโลก ความสำคัญของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออยู่ตรงคำว่า “ปรึกษาหารือ” ซึ่งเป็นกระบวนการได้มาซึ่งเหตุผล ดังนั้นประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึง

⁷¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “ฐานทางความคิดของ “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ”,” วารสารสถาบันพระปกเกล้า 4,3 [ออนไลน์], 2549, สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2557, แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th>

⁷² พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, (2550), การเมืองของไพร่ : จากวิกฤตของระบอบทักษิณสู่การก่อรูปของระบอบการเมืองไทยหลังรัฐประหาร 2549, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openbooks, หน้า 168-171.

เน้นที่กระบวนการสื่อสารระหว่างกัน การอยู่ร่วมกัน เข้าใจกัน อันเป็นฐานที่ยั่งยืนของความสามัคคี ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงไม่ได้อยู่ที่การร้องขอจากอำนาจที่อยู่เหนือตัวเรา แต่เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตร่วมกันและพยายามที่จะเข้าใจกันของทุกฝ่าย ทั้งนี้ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการที่พลเมืองจะมาร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อให้ได้มาซึ่ง “พลังแผ่นดิน” (ในความหมายของ พิชญ์ หมายถึง ความเห็นของพลเมืองและเจตนารมณ์ของพลเมือง หรือ Will) โดยไม่ได้วางอยู่บนเรื่องการแข่งขันทางการเมือง หรือการเชื่อฟังเสียงส่วนใหญ่และรัฐเพียงเท่านั้น

ชเนศ วงศ์ยานนาวา (2549, ออนไลน์)⁷³ กล่าวถึงรากฐานของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือว่าอยู่บนกรอบคิดที่ว่าความชอบธรรมทางการเมืองมาจากการยอมรับในเรื่องความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ (Public Justification) ไม่ใช่ความสมเหตุสมผลส่วนตัว ซึ่งรากฐานของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีเส้นแบ่งระหว่างเรื่องส่วนตัวและเรื่องสาธารณะอย่างชัดเจน โดยถือว่าการเมืองเป็นเรื่องที่สามารถพูดคุยกันได้ เป็นประเด็นสาธารณะ สังคมสมัยใหม่ที่มีความหลากหลาย อาณาเขตหรือประเด็นอื่นๆที่ไม่ใช่การเมืองหรือคู่เป็นเรื่องส่วนตัว จึงต้องถูกเปลี่ยนให้เป็นเรื่องทางการเมือง เพื่อให้เกิดการถกเถียงกันในสาธารณะได้ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือไม่ได้มีคำตอบแบบเบ็ดเสร็จ แต่เป็นแบบปลายเปิดและให้ความสำคัญกับการต่อรองผ่านการใช้ Public Reason พลเมืองสามารถเปลี่ยนจุดยืนและความคิดทางการเมืองได้หากมีความสมเหตุสมผลและน่ารับฟังเกิดขึ้น เป็นการยอมรับความเป็นอื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็สามารถวิพากษ์วิจารณ์หรือปฏิเสธจุดยืนอันเก่าของตนได้เป้าหมายของการถกเถียงภายใต้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือคือการนำไปสู่การตัดสินใจหรือฉันทานุมัติ (Consensus)

ในทำนองเดียวกันกับ กัตแมน และ ทอมป์สัน (Gutmann and Thompson) อ้างถึงในบทวิจารณ์ของ สติธร ชนานิติโชติ ที่ได้จำกัดความประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือว่าเป็นรูปแบบของการปกครองที่เปิดกว้างให้ประชาชนผู้มีสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันสามารถเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินใจในเชิงนโยบายร่วมกับตัวแทนผู้ใช้อำนาจรัฐ โดยทั้งสองฝ่ายต่างแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันด้วยเหตุผลที่เป็นที่ยอมรับและเข้าใจได้โดยทั่วไป เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เหมาะสมที่สุดสำหรับสังคม และไม่ปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงมีคุณลักษณะสำคัญ (สติธร ชนานิติโชติ, 2552, ออนไลน์)⁷⁴ ดังนี้

⁷³ ชเนศ วงศ์ยานนาวา, (2549), “ฐานทางความคิดของ “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ”,” วารสารสถาบันพระปกเกล้า 4,3 [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2563, แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th>

⁷⁴ สติธร ชนานิติโชติ, (2552), วิจารณ์เรื่อง Why Deliberative Democracy?, โดย เอมี กัตแมน และ เดนนิส ทอมป์สัน, วารสารสถาบันพระปกเกล้า 7,2 [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2563, แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th>

ประการแรก ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นกระบวนการตกลงร่วมกันด้วยเหตุผล โดยเหตุผลนี้ไม่ได้มุ่งรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวหรือหักล้างเหตุผลของฝ่ายตรงข้าม แต่เป็นเหตุผลที่ยอมรับและเคารพในหลักการเรื่องเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของบุคคล และมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อแสวงหาความร่วมมือระหว่างกัน

ประการที่สอง เหตุผลที่ใช้ในกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะต้องเป็นเหตุผลที่เป็น “สาธารณณะ” กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่กระทำอย่างเปิดเผยในพื้นที่สาธารณณะ ไม่ใช่ในพื้นที่ส่วนตัว และเป็นเนื้อหาประเด็นสาธารณณะที่สังคมมีความห่วงใยและคนทั่วไปสามารถเข้าใจในเนื้อหาสาระได้

ประการที่สาม การอภิปรายถกเถียงตามแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นไปเพื่อทำให้เกิดข้อสรุปร่วมกัน และข้อสรุปดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐในทางที่จะกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับอนาคตของสังคมและผู้คนในวงกว้างประการสุดท้าย ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (Dynamic) คือ เป็นกระบวนการที่ไม่ยึดติดตายตัวกับข้อสรุปหรือการตัดสินใจ แต่เปิดกว้างให้มีกระบวนการสานเสวนาอย่างต่อเนื่องเพื่อรับฟังความคิดเห็นใหม่ๆ ไม่ว่าความเห็นเหล่านั้นจะเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ ข้อท้วงติงหรือข้อเสนอแนะก็ตาม ดังนี้แล้ว ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงช่วยเสริมสร้างให้พลเมืองและกระบวนการทางการเมืองมีความเข้มแข็งขึ้น 4 ประการ⁷⁵ คือ

- 1) ส่งเสริมให้การตัดสินใจร่วมกันของคนในสังคมการเมืองมีความชอบธรรมมากขึ้น
- 2) ช่วยปลูกจิตวิญญาณสาธารณะ (Public Spiritedness) โดยการกระตุ้นให้มีการถกเถียงพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนเริ่มหันมาพิจารณาเกี่ยวกับผลประโยชน์ของสังคมโดยรวมมากขึ้น
- 3) ช่วยส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจที่ทุกฝ่ายเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน มีโอกาสรับรู้และเข้าใจถึงแง่มุมที่ดีของข้อมูล ความคิดเห็น หรือความรู้สึกของผู้อื่น ซึ่งแตกต่างไปจากของตัวเอง เรียนรู้ที่จะเปิดใจหรืออดทนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและแบ่งปันความรู้สึกกับคนอื่น อันนำไปสู่ข้อตกลงหรือการตัดสินใจที่เป็นธรรม
- 4) ช่วยแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีต เนื่องจากประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นแนวคิดที่เป็นพลวัต การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องถึงผลจากการนำข้อตกลงหรือการตัดสินใจร่วมกันไปสู่การปฏิบัติ จะช่วยให้คนในสังคมมีโอกาสมองเห็นข้อผิดพลาดต่างๆ ได้ง่ายขึ้น และร่วมแก้ไขข้อผิดพลาดเหล่านั้นด้วยความเต็มใจ

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน

ทั้งนี้กระบวนการปรึกษาหารือที่ดีจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว รวมเอาผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายจากทุกกลุ่มในสังคมมาพูดคุยกัน และมุ่งรักษาความดีงามในสังคมมากกว่าอำนาจต่อรองทางการเมือง⁷⁶ ซึ่งในความเห็นของผู้ศึกษามองว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออาจจะดูเป็นแง่บวกมากเกินไป แต่หากปฏิบัติได้จริงเพียงบางส่วนของแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็จะส่งผลดีต่อประชาธิปไตยไทยอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออาจมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากขึ้น

โดยสรุปแล้ว ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นการเน้นที่การปรึกษาหารือหรือการสื่อสารระหว่างกันด้วยเหตุผล ในประเด็นสาธารณะ อย่างเสมอภาคเท่าเทียม เพื่อให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน เช่น การอภิปราย ถกเถียง สนทนา แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ เสวนาในทางการเมือง เป็นต้น

6. แนวคิดประชาสังคม

6.1 ความหมายของประชาสังคม

คำว่า “ประชาสังคม” มาจากคำว่า civil society ในภาษาอังกฤษ ในภาษาไทยมีคำหลายคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันอยู่เช่น คำว่า “สังคมประชาธรรม” “สังคมราษฎร์” “วิถีประชา” “ฮารยสังคม” และ “สังคมเข้มแข็ง” เป็นต้น (ช้อยนันต์ สมุทวนิช, 2540 น. 43 - 52)⁷⁷ ทั้งนี้นักคิดสำคัญๆ ของสังคมไทย ได้อธิบายขยายความว่า “ประชาสังคม” หรือ civ society นี้ในบริบทเงื่อนไขและการให้ น้ำหนักที่แตกต่างกันดังนี้

การจะทำความเข้าใจกับความหมายของคำว่าประชาสังคมนั้น นพ.ประเวศ วะสี (2538)⁷⁸ กล่าวว่า จะต้องทำความเข้าใจกับความหมายของคำว่า “ความเป็นชุมชน” ความเป็นชุมชนหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มิมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่ และมีการจัดการ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนไทยมีกำลัง

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷⁷ ช้อยนันต์ สมุทวนิช, ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย, กรุงเทพฯ: พินเนศ พรินต์ติ้งเซ็นเตอร์, 2540, หน้า 43 – 52.

⁷⁸ ประเวศ วะสี, ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย, กรุงเทพฯ: พินเนศ พรินต์ติ้งเซ็นเตอร์, 2540

อ่อนแอมาก การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้น จะต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่างๆ ซึ่งรวมทั้งภาครัฐและ ภาคธุรกิจเอกชนด้วยชุมชนที่เข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคมทั้งสองมิติทั้งแนวตั้งและแนวนอนเข้าด้วยกัน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540, น. 43-52)⁷⁹ มองว่า “ประชาสังคม” หมายถึง ทุกๆ ส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็น Civil Society ซึ่งแตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่แยกออกมาจากภาครัฐ หรือภาครัฐ แต่หมายถึงทุกฝ่ายเข้ามาเป็น partnership กัน เพราะความที่ภาครัฐของประเทศไทยเรานั้นแทรกซึมอยู่ทุกหย่อมหญ้ามาตั้งแต่ในอดีต มีการจัดตั้งที่รัฐเข้าไปสนับสนุนอยู่ด้วย แม้แต่ในสมัยก่อนการจัดตั้งวัด รัฐก็มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องในการจัดตั้งด้วย ดังนั้นอะไรก็ตามที่รัฐมีกลไกที่ไม่ใช่กำลังบังคับ ไม่ได้ไปจัดตั้งเพื่อการต่อสู้และขัดแย้งอะไรบางอย่าง แต่เป็นเพื่อช่วยในการบริการของเขาเอง อย่างกลไกเรื่องบริการทางสังคม เช่น งานของกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับสังคมที่เรียกว่า “ประชาสังคม”

ธีรยุทธ บุญมี (2536)⁸⁰ มองว่าการแก้ปัญหา พื้นฐานทางสังคมนั้นควรให้ความสำคัญกับ “พลังที่สาม” หรือพลังของสังคม หากว่าสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน สามารถร่วมแรงร่วมใจกันผลักดันสังคม ธีรยุทธ บุญมี นั้นจะเน้นที่ลักษณะที่กระจาย (Diffuse) พลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนทุกวิชาชีพทุกระดับ รายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2545)⁸¹ ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” หรือ “อารยสังคม” ที่ครอบคลุมทุกชนชั้นของสังคม เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนภาคประชาสังคมมากกว่าการดูที่ความแตกต่างหรือ ความแตกแยกภายใน อย่างไรก็ตามมุมมองของ ดร.อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับประเด็นของ “คนชั้น กลาง” “การมีส่วนร่วม” “ความผูกพัน” และ “สำนึกของความเป็นพลเมือง” กล่าวคือ “ประชาสังคม” โดยนัยยะนี้มีได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้นแต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคู้หน้า (Face to face

⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย, หน้า 43 - 52, กรุงเทพฯ: พินนเสศพรินติ้งเซ็นเตอร์, 2540, หน้า 43-52..

⁸⁰ ธีรยุทธ บุญมี, สังคมเข้มแข็ง, กรุงเทพฯ; มิ่งมิตร, 2536

⁸¹ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมือง: สีสหัสวรรษใหม่, กรุงเทพฯ; โครงการจัดพิมพ์คลับไฟ,

relationship) แต่เป็นความผูกพัน (bond) ของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมืองหรือ Citizenship

จากความหมายของประชาสังคมที่นักคิดหลายๆ ท่านที่กล่าวมาในข้างต้น อาจ พอสรุปได้ว่า ประชาสังคม (Civil Society) เป็นเรื่องของกระบวนการแก้ไขปัญหาหรือจัดการ ปัญหา ร่วมกันของสังคมหรือชุมชน โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholder) ทั้งภาคสังคม ภาคเอกชนที่ไม่ มุ่งหวังกำไร) และภาครัฐที่สนับสนุนกลไกเรื่องการบริการทางสังคมร่วมมือกัน และให้ความสำคัญ กับการแก้ไขปัญหาบรรเทาของสังคมเป็นหลัก

6.2 องค์ประกอบของประชาสังคม

จากงานวิจัยที่เมืองซูเปโล มลรัฐมิสซิสซิปปี ประเทศสหรัฐอเมริกาของกริสแฮม (Vaughn Gritham) และงานวิจัยของ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert Putnam) ที่ประเทศอิตาลี และ งานวิจัย ที่อื่นๆ ซึ่งเวทิต แมชีวส์ (ฐิรวุฒิ เสนาคำ, ผู้แปล, 2545, น. 13) ได้สรุปและชี้ให้เห็นถึง องค์ประกอบ ที่สำคัญของประชาคมและสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชา สังคมในบริบท ของสังคมตะวันตกได้จากองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1) *โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร* ประชาสังคมต้องการ พื้นที่สาธารณะและ โอกาสที่จะพบปะ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อเกิด เจตจำนงทางการเมือง (Political Will) เพื่อที่จะสร้างความเป็น “พลเมือง” ให้กับประชาชน ประชาสังคม จะเข้มแข็งหรือไม่สามารถตรวจสอบได้จากพื้นที่สาธารณะ (Public Space) และองค์กรรวมของพื้นที่ สาธารณะ ก็คือโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastructure) ของชุมชน โดยสามารถแยก โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะได้เป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับพื้นฐานล่าง คือ การพบปะกันของผู้คน เป็นครั้งคราว (Ad Hoc Associations) การพบปะนี้อาจเป็นการพบปะกันในสภาพพัฒนาท้องถิ่นหรือ เพื่อนบ้าน 2) ระดับกลาง คือ การรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อเน้นงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร 3) ระดับสูงสุด คือ “องค์กรร่วม” (Umbrella Organizations) ที่เชื่อมองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าหา กัน การพบปะหรือองค์กรเหล่านี้ คือ ช่องทางการสื่อสาร (Channels of Communication) โครงสร้าง พื้นฐานจะอิงอยู่กับระบบสังคมที่ไม่เป็นทางการ อาจจะเป็นงานเทศกาล เป็นต้น ที่ดึงให้ผู้คนมาพบ กัน ซึ่งนอกจากจะเป็นเหตุการณ์ทางสังคม (Social Events) แล้ว ยังเป็นการเชื่อมผู้คนให้เข้าใกล้ชิด กัน ได้พูดคุยกัน ซึ่งเรย์ โอดินเบอร์ก เรียกสถานที่เกิดการพูดคุยนี้ว่า “แหล่งที่ยิ่งใหญ่ที่ดีที่สุด” หรือ “The Great Good Place” ของชุมชน นอกเหนือจากนั้นก็จะเป็นที่ให้ได้พบกับคนแปลกหน้า นอกชุมชน ซึ่ง อเล็กซีส เดอ ทอกเกอวิต พบในศตวรรษที่ 19 ว่าการพบปะของคนแปลกหน้า เกิดขึ้นบ่อยในการสมาคมแบบไม่เป็นทางการ การพบปะของผู้คนที่หลากหลาย และสามารถให้เขา

เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิด แนวทาง เป็นการสร้างเครือข่าย ทำให้เกิดสายสัมพันธ์ระหว่างคนที่ต่างฐานะ ต่างชนชั้นกัน

2) *กระบวนการสำคัญ*ของชุมชน ชีวิตสาธารณะของชุมชนหนึ่ง สามารถที่จะวัดได้ด้วยกระบวนการตัดสินใจภายในชุมชนในเรื่องสาธารณะ สิ่งหนึ่งที่จะต้องเกิดก่อนการตัดสินใจสาธารณะ คือ “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจ เนื่องจากในอดีตผู้นำเท่านั้นที่ เป็นผู้ตัดสินใจ หรือเป็นผู้ชักนำคนในชุมชนให้เห็นคล้อยตามความคิดของตน ด้วยการแสวงหาหลักฐาน ข้อมูลต่างๆ มาโน้มน้าวให้คนตัดสินใจตามมากกว่าเป็นการตัดสินใจของคนในชุมชนเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็น “เจ้าของ” ชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งคือชุมชนแห่งการเรียนรู้

3) *ภาวะการนำและผู้นำชุมชน* ชุมชนที่เข้มแข็งจะอยู่ในวิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น นอกไปจากความเป็นผู้นำที่โดดเด่น หรือผู้กระทำการสำคัญของชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีสมาชิกที่มีความสามารถที่จะคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อย่างที่ วอน กริสแฮม (อั้งในวรวุฒิโรมรัตนพันธ์, 2552)⁸² ได้อ้างคำพูดของผู้นำคนหนึ่งของเมืองทูเปโลว่า “หากคุณต้องการชุมชนที่ดี คุณต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำด้วยตัวคุณเอง” ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีผู้นำที่หลากหลาย และตัวผู้นำจะต้องไม่แตกต่างจากชาวบ้านคนอื่นๆ

4) *กรอบแนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวของคนในชุมชน* โดยเฉพาะกรอบแนวคิดในการแก้ปัญหาและการมองความเป็นไปของสรรพสิ่ง วอน กริสแฮม (Vaughn Grisham) เรียกกรอบแนวคิดนี้ว่า “หลักนำการปฏิบัติ” (Guiding Principles) จะต้องเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคสาธารณะ และการทำงานเพื่อส่วนรวม ดังหลักนำการปฏิบัติของชาวทูเปโลที่ว่า “อย่าเบียดเบียนของชุมชนไปให้คนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับชุมชน” หรือ “สร้างทีมงานยึดแนวทางของทีมงาน” และ “จงถือว่ามนุษย์ทุกคน คือ ทรัพยากรที่ล้ำค่า” เป็นต้น และต้องมองอำนาจว่าเป็นสิ่งที่มืออยู่ในตัวคน ซึ่งอำนาจที่แท้จริงต้องมาจากประชาชน และทำให้เกิดความมั่นใจว่า “ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาท้องถิ่น” นั่นคือคนในชุมชนทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อปัญหาของชุมชน ดังที่แฮร์บอย สรุปลไว้ว่า “เจตจำนงที่จะเข้ารับผิดชอบต่อปัญหาชุมชน เป็นใจแกนสำคัญในการก่อเกิดอำนาจสาธารณะ” และ เดวิส เมอร์ริต ก็สรุปว่า “วิถีทางเดียวที่จะทำให้ชุมชนเป็น

⁸² วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, ทูตทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ, ฟิสิกส์ เซ็นเตอร์, 2551

ชุมชนที่น่าอยู่ก็คือ ประชาชนในชุมชนต้องเข้าใจและยอมรับความรับผิดชอบของตนต่อทุกเรื่องที่เกิดขึ้นกับชุมชน”

5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน โรเบิร์ต พัทนัม (Putnam, 1993, p. 78; อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555, น. 10)⁸³ สรุปว่า ความสัมพันธ์กันในแนวระนาบ (เท่าเทียม) นำไปสู่เมืองที่มีระบบการปกครองที่ดีและเศรษฐกิจมั่งคั่งความสัมพันธ์ในแนวตั้งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟีย และทำให้เศรษฐกิจของเมืองถดถอย สถาบันและคนจะต้องมีความสัมพันธ์กันทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มธุรกิจกลุ่มองค์กรประชาชน โรงเรียน องค์กรชุมชน ฯลฯ

6) สำนึกความเป็นชุมชนและขนบแห่งการแบ่งปัน ความเป็นชุมชนไม่ได้เริ่มด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจ ในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจเป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน แฮริบอย กล่าวว่า ประชาชนจำต้องร่วมมือร่วมใจกันทำงานก่อน แล้วจึงจะสามารถสร้างขนบแห่งการทำงานร่วมกัน และจะค่อยๆ สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

7. แนวคิดสภาองค์กรชุมชน

7.1 ความหมายของสภาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน)⁸⁴ (2551, น. 11) ให้ความหมายของสภาองค์กร ชุมชนไว้ว่า สภาองค์กรชุมชน คือ เวทีการและเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย ตัวแทนของสถาบันในชุมชนท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน สถานีนามัย เป็นต้น ตัวแทนของกลุ่ม องค์กรชุมชนต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มโรงสี กลุ่มอนุรักษ์ป่า กลุ่มกิจกรรม พัฒนาอื่นๆ ที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้รู้ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนท้องถิ่น เข้าร่วมร่วมใช้ในเวทีพูดคุย แก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน

⁸³ วรวิไล โรมรัตน์พันธ์, ทูตทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ, พิสิทธ์เซ็นเตอร์, 2551

⁸⁴ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์กรมหาชน), พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, กรุงเทพฯ, 2551

ประเวศ วสี⁸⁵ (2551) ให้ คำนิยามเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนว่า สภาองค์กรชุมชน ถือเป็นเครื่องมือที่เชื่อมต่อฐานความดี ความจริงสู่นโยบายทุกระดับ ไม่มีพระเจดีย์องค์ใดที่จะสร้างจากยอดได้สำเร็จ การสร้างพระเจดีย์ ต้องสร้างจากฐานก่อน ฐานในที่นี้คือชุมชนท้องถิ่น เกิดผู้นำตามธรรมชาติ ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง เป็นสภาที่ไม่แสวงหาอำนาจ ไม่ขัดแย้งกับใคร เป็นประชาธิปไตยตั้งแต่เริ่มต้น

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม⁸⁶ (2551) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนว่า สภาองค์กรชุมชนเป็นการเมืองใหม่ หมายถึง การจัดการสังคม ชุมชน และชีวิต ผสมผสานกันไป ในการจัดการท้องถิ่น พื้นที่ ชุมชน สังคม ที่รวม เอาทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สุขภาพอนามัย การศึกษาและสิ่งแวดล้อม มีแผนในระดับ ท้องถิ่น เพื่อให้ผลสุดท้ายคือ ชีวิตความเป็นอยู่ ครอบคลุม ชุมชน และสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ดีขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ⁸⁷ (2543, น. 258) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ “กลุ่ม” ว่าเป็นการรวมพลังของคนจำนวนหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ร่วมกันกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (หรือหลายสิ่ง) เพื่อให้ได้รับประโยชน์ตามที่กลุ่มปรารถนา การรวมพลังนี้อาจมองได้ 2 ประการ คือ

ประการแรก รวมพลังเพื่อต่อรอง เรียกร้อง ขอร้องความช่วยเหลือจากภายนอก
ประการที่สอง รวมพลังเพื่อต่อรองดำเนินการด้วยตนเองให้มากที่สุดเพื่อการแก้ไขปัญหาของตน

สภาองค์กรชุมชนไม่เป็นหน่วยงานราชการ เพราะไม่ได้มีกฎหมายบังคับว่าต้องมี สภาองค์กรชุมชน และไม่ได้กำหนดรายละเอียดของสภาองค์กรชุมชนว่าจะต้องเป็นอย่างไร เพียงแต่ ส่งเสริมการมีและให้สถานภาพกับองค์กรชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่น ด้วยจิตอาสา ด้วยความเคารพนับถือกัน ด้วยความสมัครใจ ไม่มีการให้ทุนให้โทษ มารวมตัวกันตาม กำหนดนัด เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจก็แยกย้ายกันไป การจัดประชุมของสภาองค์กรชุมชนอาจใช้ สถานที่ ของวัด โรงเรียน หรือที่ที่เหมาะสมตามสภาพของแต่ละชุมชนท้องถิ่น จึงไม่มีสำนักงาน หรือสาย การบังคับบัญชาเชิงอำนาจเหมือนระบบราชการ เป็นการรวมกันและวางระบบการบริหารจัดการ กันเองของคนในแต่ละชุมชนท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานราชการ และหน่วยงานภายนอกเข้าไปหนุนเสริม

⁸⁵ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์กรมหาชน), พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, กรุงเทพฯ, 2551, หน้า 12.

⁸⁶ อ้างแล้ว

⁸⁷ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, กรุงเทพฯ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543, หน้า 258

7.2 องค์ประกอบขององค์กรชุมชน

Reeves (1970, p. 331 – 334)⁸⁸ กล่าวถึง องค์ประกอบของกลุ่มไว้ดังนี้

- 1) กลุ่มมีผู้นำที่ดี
 - 2) สมาชิกมีความเต็มใจทำงานเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย
 - 3) มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ทำได้จริงมีความสอดคล้องกับความสามารถของผู้นำและสมาชิก รวมทั้งต้องมีความร่วมมือกันและกันภายในกลุ่มเป็นอย่างดี
 - 4) สมาชิกมีความสนใจในกิจกรรมของกลุ่มอย่างแท้จริง
 - 5) กลุ่มมีการตัดสินใจที่เป็นอิสระด้วยตนเอง
 - 6) ผู้นำและสมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนและควบคุมการทำงานซึ่งกันและกัน
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ⁸⁹ (2543, น. 259) กล่าวถึง องค์ประกอบของกลุ่มว่า จะต้องประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

1) สมาชิกซึ่งจะมีขนาดเท่าใดก็ได้ แล้วแต่ความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ สิ่งสำคัญที่สมาชิกในกลุ่มพึงมีในสมาชิก ก็คือ คุณสมบัติบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกัน ความไวเนื้อเชื่อใจกัน ความเชื่อมั่นหรือความมั่นใจในตนเองและกลุ่มและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

2) คณะผู้แทนที่มีความรู้ ความสามารถบางประการที่เหนือกว่าสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะต้องไตร่ตรอง พิจารณาและเสนอหรือเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บางอย่างแทนตนเอง ซึ่งตนเองนั้นไม่สามารถกระทำได้

3) คณะจัดการเป็นคณะที่จะดำเนินการที่จะทำให้เกิดปัญหา ความต้องการของกลุ่มได้รับการดำเนินการแก้ไข ซึ่งในกลุ่มที่ขนาดเล็ก บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะจัดการ อาจจะเป็นผู้แทนบางคน หรือบางครั้งอาจจะเป็นสมาชิกบางคนก็ได้ที่จะมาทำหน้าที่นี้

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของกลุ่ม/องค์กรชุมชน จะต้องประกอบด้วย สมาชิกของกลุ่มตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป (Plurality of Individuals) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน (Common goal) มีการปะทะสังสรรค์ (Interaction) ระหว่างสมาชิก มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และมีการปฏิบัติในบทบาทหน้าที่เป็นอันเดียว (Common Role)

⁸⁸ Reeves, T, Elton, The Dynamics of Group Behavior, USA, 1970, p. 331 – 334.

⁸⁹ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, กรุงเทพฯ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543, หน้า 259.

7.3 ประเภทขององค์กรชุมชน

บัณฑกร อ่อนดา⁹⁰ (2533, น. 88 – 90) ได้จัดแบ่งประเภทของกลุ่มจากประสบการณ์ของโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในงานพัฒนาเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1) กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบง่ายๆ และกลุ่มที่มีโครงสร้างแบบซับซ้อน กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบง่ายๆ กลุ่มกิจกรรมประเภทนี้จะมีประธานและรองประธาน หรือหัวหน้า กลุ่มกับรองหัวหน้า กลุ่มสมาชิกกลุ่มทุกคน จะร่วมกันคิดร่วมกันวางแผนกิจกรรมและร่วมกันทำกิจกรรมบางอย่างของกลุ่ม ลักษณะของกลุ่ม คือ 1) สมาชิกมีทรัพย์สินและงานของตนเองส่วนหนึ่ง แต่มีกิจกรรมทำร่วมกันเป็นกลุ่มอีกส่วนหนึ่ง 2) สมาชิกเป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกันและทำกิจกรรมร่วมกัน

2) กลุ่มที่มีโครงสร้างซับซ้อน กลุ่มกิจกรรมประเภทนี้ จะเป็นกลุ่มที่มีรูปแบบโครงสร้างอยู่แล้ว กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีกฎเกณฑ์ วัตถุประสงค์ คณะกรรมการ และกิจกรรมรวมทั้งบทบาทหน้าที่ของสมาชิก และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ซึ่งมีหลายฝ่าย เช่น กลุ่มเกษตรกรรายย่อยมีความต้องการแก้ไขปัญหาบางประการ เช่น ปัญหาขาดแคลนข้าว จึงมีการจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้น และมีความต้องการการออมทรัพย์เพื่อการลงทุนบางอย่าง จึงตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ในกรณีที่กลุ่มมีโครงสร้างซับซ้อน ชัดเจน กลุ่มสามารถทำกิจกรรมบางอย่างตามโครงสร้างได้ แต่จะต้องได้รับการพัฒนาต่อไป ทั้งในด้านบทบาทหน้าที่ของกรรมการแต่ละฝ่าย เช่น ได้รับการอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับความรู้ทางกลุ่มแล้วสามารถจะไปกระตุ้นให้พัฒนากลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ประเภทขององค์กรชุมชน ในการทำงานพัฒนาหรือเสริมสร้างการรวมกลุ่มนั้นจำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงประเภทของกลุ่มเพื่อช่วยให้เข้าใจในที่มาและลักษณะของกลุ่ม ซึ่งในการทำงานด้วยระบบกลุ่ม คือ การนำเอาบุคคลในชุมชนให้เข้ามารวมกันเป็นกลุ่ม อันทำให้เกิดพลังความสามารถ เพราะกลุ่มมีอิทธิพลเหนือบุคคล ถ้าหากกลุ่มมีความเข้มแข็ง ก็จะสามารถสร้างผลประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน ประเภทขององค์กรชุมชนที่เหมาะสมและมีความสำคัญต่อการพัฒนา ก็คือ ประเภทของกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของบุคคลในชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน

⁹⁰ บัณฑกร อ่อนดา, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ; มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533, หน้า 88 – 90.

7.4 หลักการสำคัญของสภาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)⁹¹ (2550, น. 18) กล่าวถึงหลักการสำคัญของสภา องค์กรชุมชนว่า

1) จุดมุ่งหมายของสภาองค์กรชุมชนเป็นกระบวนการเสริมสร้างองค์กรชุมชนท้องถิ่น เข้มแข็งที่ให้องค์กรชุมชนมีสถานภาพที่ชัดเจนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่น

2) การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ให้เป็นไปตามความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นตามธรรมชาติ สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน และความเห็นพ้องต้องกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3) ภารกิจ หน้าที่ของสภาองค์กรชุมชน เน้นการดำเนินงานตามภารกิจหน้าที่ด้านการพัฒนา และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ตามรัฐธรรมนูญและไม่มีอำนาจทางกฎหมาย

4) กระบวนการทำงานสำคัญของสภาองค์กรชุมชน เน้นการสร้างประชาธิปไตยแบบ ปรีกษาหารีอ และการเมืองสมานฉันท์ที่สร้างการมีส่วนร่วม ความร่วมมือผนึกกำลัง และการเรียนรู้ ร่วมกันของสมาชิกองค์กรชุมชน กับ สถาบันต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น บ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

5) ให้ความสำคัญกับสภาองค์กรชุมชนในระดับพื้นที่ และส่งเสริมการเชื่อมโยง สภาองค์กร ชุมชนในระดับจังหวัดและระดับชาติ

7.5 แนวทางการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)⁹² (2552, น. 9-10) สภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งแล้ว ควรมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

1) สร้างความเข้าใจให้คนในพื้นที่มีสภาองค์กรชุมชน ให้เข้าใจว่าสภาเป็น “สภาที่กินได้” เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในชุมชนเป็น “สภาแบบชาวบ้าน” ที่มีรูปแบบที่เรียบง่ายโดยสนับสนุนการ ประชุมปรึกษาหารือและการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2) พัฒนาข้อมูลและระบบข้อมูลสภาองค์กรชุมชน ที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน กลุ่ม องค์กร และการพัฒนาพื้นที่ เชื่อมโยงและใช้ข้อมูลในการสนับสนุนการพัฒนา

⁹¹ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), สภาองค์กรชุมชน : รวมพลังสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, กรุงเทพฯ, 2550, หน้า 18.

⁹² สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), (2552), คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล, กรุงเทพฯ, 2552, หน้า 9-10.

กลุ่ม องค์กรสมาชิกและจัดทำแผนพัฒนาของสภาองค์กรชุมชนทุกระดับ และติดตามงานพัฒนาของหน่วยงานภายในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจงานพัฒนาท้องถิ่น และแจ้งต่อคน ในชุมชนและสาธารณะ

3) พัฒนาแกนนำสภาองค์กรชุมชน สมาชิกสภาองค์กรชุมชน และสนับสนุน คนรุ่นใหม่ ให้เป็นแกนหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยเสริมสร้างความรู้ พัฒนาศักยภาพการจัดการ และการพัฒนากลุ่ม/องค์กรเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

4) ใช้การจัดทำแผนชุมชน สร้างการเรียนรู้ เรื่องราวของชุมชน แก้ไขปัญหาและให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่และท้องถิ่น และสนับสนุนให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกหลักที่รับฟังและสะท้อนปัญหาในชุมชนได้ทุกเรื่อง

5) กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ทุกฝ่ายนำไปใช้ร่วมกันและสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ในระยะสั้นที่คนในชุมชนพอใจ และมีผลงานต่อเนื่องที่ นำไปขยายผลและวางกติกาการดำเนินงานสภาฯ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานที่ชัดเจน

6) รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลอันเนื่องมาจากการดำเนินงานของภาครัฐ และ องค์กรปกครองท้องถิ่น และจัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล สถานการณ์ต่างๆ ที่ เกิดขึ้นในตำบล เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปรับทราบ

7) ขยายฐานสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลให้ครอบคลุมเรื่องราวในชุมชน โดยประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ให้กลุ่ม/ชุมชนที่มีการดำเนินงานในพื้นที่มาจดแจ้งและเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชน และใช้ระบบการสื่อสารที่มีพลัง เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว ฯลฯ เป็นเครื่องมือในการประสานและสร้างความเข้าใจกับทุกภาคส่วนในสังคมทั้งท้องถิ่นและท้องถิ่น

8) เชื่อมโยงและยกระดับการทำงานของสภาองค์กรชุมชน โดยประสานแผนการทำงาน ของสภาองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ตำบล / อำเภอ/จังหวัด

9) ใช้เวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลนำเสนอปัญหา และงานพัฒนาด้านต่างๆ ของชุมชน และ ประสานเชื่อมโยงการทำงานกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

10) พัฒนาพื้นที่สภาองค์กรชุมชนตำบลที่มีคุณภาพ มีรูปธรรมงานพัฒนาที่เข้มแข็ง เพื่อถอดองค์ความรู้ และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้งานพัฒนาที่มีภาคประชาชนและองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก

7.6 ภารกิจของสภาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)⁹³ (2552) กล่าวถึงภารกิจของสภาองค์กรชุมชน มีภารกิจที่สำคัญ คือการสร้างเสริมความเข้มแข็งของสมาชิกและองค์กรชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีหน้าที่เกี่ยวกับการดูแล อนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อคิดเห็นกับ โครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาระหน้าที่ ที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาองค์กรชุมชนมีหน้าที่ให้ข้อมูล การเสนอปัญหา ความต้องการ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไป พิจารณา โดยไม่มีอำนาจที่จะไปดำเนินการใดๆ ที่ซ้ำซ้อนกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ในอีกด้านหนึ่งเท่ากับสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกเกื้อหนุน ต่อการทำงานขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มาตรา 21 มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับ ภารกิจของสภาผู้นำชุมชน ดังนี้

- 1) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติที่ จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน
- 3) เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งการร่วมมือกัน ในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
- 4) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อ นำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 5) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข หรือความต้องการของประชาชนอัน เกี่ยวกับการ จัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6) จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนิน โครงการ หรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น หรือ หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผล หรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพ

⁹³ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชน ตำบล, กรุงเทพฯ, 2552

สิ่งแวดล้อมหรือ ทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการ หรือเป็นผู้อนุญาตให้ ภาคเอกชนดำเนินการต้อง นำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

7) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสมาชิกองค์กร ชุมชน รวม ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8) ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

9) รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้น ในตำบลอันเนื่องจากการดำเนินงานใดๆ ของ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ โดยรายงานต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

10) วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล

11) จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงสถานการณ์ด้าน ต่างๆ ที่ เกิดขึ้นในตำบล เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบ

12) เสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัด ของสภา องค์กรชุมชนตำบล จำนวนสองคน

7.7 ประโยชน์ของสภาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)⁹⁴ (2552) กล่าวถึงประโยชน์ของสภา องค์กรชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

1) ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีเวทีกลางของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นที่ เปิดพื้นที่ให้กลุ่มกิจกรรมต่างๆ คนที่มีความตั้งใจทำสิ่งดีๆเพื่อชุมชน หรือคนที่ประสบ ปัญหาความ เดือดร้อน ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดีๆ เพื่อ ชุมชนท้องถิ่น ร่วมกัน

2) ทำให้เกิดความร่วมมือและลดปัญหาความขัดแย้ง การแบ่งฝักในชุมชน เพราะ สภา องค์กรชุมชนเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการปรึกษาหารือของทุกฝ่ายร่วมกัน รวมทั้ง การ แก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์ของผู้มีอิทธิพล เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจใช้มาจากข้อมูล และ ความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่

3) ทำให้ชุมชนเกิดการจัดการความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการตนเองของชุมชนที่เกิด จากการ ปฏิบัติจริง และเกิดจากการขยายผลออกสู่วงกว้างอย่างเป็นกระบวนการ นั้นหมายถึง

⁹⁴ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชน ตำบล, กรุงเทพฯ, 2552

รูปแบบ ทิศทาง การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะเปลี่ยนจากการรอคอยให้คนอื่นมาทำให้ มาเป็นคนในชุมชน ท้องถิ่นเป็นคนคิดริเริ่ม และดำเนินการกันเองเป็นหลัก เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ยึดเอาชุมชนเป็นแกนกลาง ทำให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญแต่ยังคงร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

4) ทำให้เกิดประชาธิปไตยชุมชนที่เข้มแข็ง เพราะสภาองค์กรชุมชนมีกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ทำให้คน กลุ่มคนเข้ามาร่วมกันทำโดยผ่านระบบตัวแทนน้อยที่สุด

กล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของสภาองค์กรชุมชนที่สำคัญ คือ เป็นเวทีในการส่งเสริมและประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานท้องถิ่น ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนท้องถิ่น โดยระดมความคิดเห็น และจัดทำแผน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นจากคนในชุมชนของตนเอง ได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

8. พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551⁹⁵ มีรายละเอียดดังนี้

8.1 องค์ประกอบของสภาองค์กรชุมชนตำบล⁹⁶ ประกอบด้วย

1) สมาชิกซึ่งเป็นผู้แทนของชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในแต่ละหมู่บ้านและผู้แทนชุมชนอื่นในตำบล

2) สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ (มีจำนวนไม่เกินหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิก) โดยสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี⁹⁷

3) โครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลประกอบไปด้วย ประธานสภา⁹⁸ รองประธานสภา⁹⁹ เลขานุการสภา¹⁰⁰ และสมาชิกสภาฯ

⁹⁵ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน 2551, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 31 ก (8 กุมภาพันธ์ 2551)

⁹⁶ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 6

⁹⁷ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 8

⁹⁸ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 16

⁹⁹ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 17

¹⁰⁰ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 18

8.2 คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล¹⁰¹ มีดังนี้

- 1) มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำ หรือมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยทะเบียนราษฎรในหมู่บ้านในตำบลนั้นเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าหนึ่งปีจนถึงวันคัดเลือก
- 2) ไม่เป็นหรือเคยเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้มีตำแหน่งในพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง ในระยะเวลาหนึ่งปีก่อนวันคัดเลือก
- 3) ไม่เคยสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา ในระยะเวลาหนึ่งปีก่อนวันคัดเลือก
- 4) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

8.3 ภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบล¹⁰² ได้แก่

- 1) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน
- 3) เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งการร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
- 4) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 5) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข หรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6) จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครอง

¹⁰¹ ราชอาณาจักรบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 7

¹⁰² พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551, มาตรา 21

ส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการ ต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

7) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชนรวมตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8) ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

9) รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลอันเนื่องจากการดำเนินงานใดๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ โดยรายงานต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

10) วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล

11) จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงสถานการณ์ด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบ

12) เสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวนสองคน

8.4 การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน

หลังจากพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ออกประกาศ เรื่อง “หลักเกณฑ์ วิธีการ แบบ การจัดแจ้งการจัดตั้งชุมชนและการจัดแจ้งการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามพระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551” วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2551 จากนั้นได้ออก “คู่มือการจัดตั้งและพัฒนา กิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล”¹⁰³

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจองค์ความรู้ทางด้านผลการศึกษาที่ตรงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัย พบว่ามีเอกสารงานวิจัยดังนี้

¹⁰³ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กร ชุมชนตำบล, (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.), 2-7

จรุงพัฒน์ ใจวงศ์ผาบ¹⁰⁴ (2560, บทคัดย่อ) ศึกษา สภาพองค์กรชุมชนกับการขับเคลื่อนพบว่า 1) การดำเนินงานของสภาพองค์กรชุมชนด้วยกระบวนการต่างๆ เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและมีผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ 2) กระบวนการต่างๆ ที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งส่งผลต่อการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานของสภาพองค์กรชุมชน ได้แก่ แกนนำและสมาชิกสภาพองค์กรชุมชน, ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น, กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน, การมีกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม, งบประมาณ และแกนนำสภาพองค์กรชุมชนระดับจังหวัด

รัตนา ปัทมาชัย¹⁰⁵ (2558, บทคัดย่อ) ศึกษา บทบาทของสภาพองค์กรชุมชนตำบลกับการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น กรณีศึกษาในพื้นที่ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี พบว่า สภาพองค์กรชุมชนมีบทบาทค่อนข้างน้อยในการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทสภาพองค์กรชุมชนตำบลในการพัฒนาประชาธิปไตย ได้แก่ เงื่อนไขระยะเวลาในการจัดตั้งการขาดหน่วยงานสนับสนุน การวางตำแหน่งของสภาพองค์กรชุมชน งบประมาณ สถานที่ในการประชุม เวลาในการจัดประชุม การมีส่วนร่วมการแสดงความคิดเห็นของสมาชิก การสร้างเครือข่ายและประสานงาน ส่วนมาตรการในการเสริมสร้างการพัฒนาประชาธิปไตยของสภาพองค์กรชุมชนควรเน้นการประชุม การขับเคลื่อนสภาพองค์กรชุมชน การมีส่วนร่วม และการพัฒนาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

สลิลทิพย์ เชียงทอง¹⁰⁶ (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานของสภาพองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายอำเภอคอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ตามบทบาทหน้าที่ของพระราชบัญญัติสภาพองค์กรชุมชน (ตามมาตรา 21) ซึ่งเมื่อพิจารณาด้านที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพบว่า สภาพองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย มีการดำเนินงาน ดังนี้ 1) ด้านการจัดประชุม โดยสภา

¹⁰⁴ จรุงพัฒน์ ใจวงศ์ผาบ, สภาพองค์กรชุมชนกับการขับเคลื่อนประชาธิปไตย, วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560, หน้า บทคัดย่อ

¹⁰⁵ รัตนา ปัทมาชัย, บทบาทของสภาพองค์กรชุมชนตำบลกับการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น : กรณีศึกษาในพื้นที่ ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี, ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2558, หน้า บทคัดย่อ

¹⁰⁶ สลิลทิพย์ เชียงทอง, “บทบาทของสภาพองค์กรชุมชนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยชุมชนระดับตำบล กรณีศึกษา ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอคอนเจดีย์ จังหวัด สุพรรณบุรี,” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557, 136-138.

องค์กรชุมชนเป็นเวทีกลาง เป็นศูนย์กลางของกลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน ภาคท้องถิ่น และภาครัฐ ผ่านเวทีการประชุม เกิดการนำปัญหาหารือกันในการประชุม เกิดความเข้าใจเหตุและผลของปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งลักษณะการประชุมจะไม่มีรูปแบบที่เป็นทางการมากนัก แต่จะมุ่งเน้นการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน 2) ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชน โดยพบว่า สภาองค์กรชุมชนได้ดำเนินงานด้านการรวบรวมและจัดระบบข้อมูลของชุมชน เพื่อการจดแจ้งจัดตั้งชุมชนและเป็นฐานแหล่งเรียนรู้ของตำบลอีกทั้งการจัดระบบเวทีประชุมสัญจร การจัดระบบการศึกษาชุมชน ก็ส่งผลให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชน ได้ศักยภาพด้านการจัดการ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ และพัฒนาสมาชิกให้รับผิดชอบและเป็นผู้นำกิจกรรม 3) ด้านส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากิจกรรม ซึ่งเป็นไปตามแผนงานขององค์กรชุมชนต่างๆ เช่น กิจกรรมของ อปพร. กลุ่มพัฒนาสตรี และกิจกรรมที่จัดร่วมระดับหมู่บ้าน/ตำบล กิจกรรมส่งเสริมการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี ส่งเสริมสุขภาพ รักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สุธิดา บัวสุขเกษม¹⁰⁷ (2554, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา แนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษา ตำบลหนองประจักษ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ระดับปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นการศึกษาเชิงผลานวิธี โดยใช้การศึกษาเชิงปริมาณเป็นหลักและเชิงคุณภาพเป็นรอง ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน 241 คน ควบคู่กับการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 2 กลุ่ม คือ ผู้นำ และสมาชิกจากผู้แทนชุมชนที่จัดแจ้ง และสมาชิกชุมชน/ที่ปรึกษา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 36-59 ปี ศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมและรับจ้างทั่วไป มีรายได้อยู่ระหว่าง 2,501- 5,000 บาทต่อเดือน เข้าร่วมกลุ่มองค์กรตำบลในบทบาทของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล ทั้งนี้มี อบต.หนองประจักษ์เป็นแกนนำหลักในการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องสภาองค์กรชุมชน ส่วนบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนนั้น สภามีส่วนร่วมในการนำเสนอความต้องการของประชาชนและปัญหา พร้อมแนวทางแก้ไขต่อหน่วยงานในท้องถิ่นมีมากที่สุด ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ การสร้างความเข้าใจให้คนในตำบลยอมรับสภาองค์กรชุมชน และพบว่าแนวทางการพัฒนาการ ปฏิบัติงานที่ควร

¹⁰⁷ สุธิดา บัวสุขเกษม, “แนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน:กรณีศึกษาตำบลหนองประจักษ์อำเภอลำลูกกา จังหวัดกาญจนบุรี” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขา การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554, หน้า บทคัดย่อ

ส่งเสริมสนับสนุนมากที่สุดคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นควร สนับสนุนงบประมาณในการทำงานด้านสภาองค์กรชุมชนตำบล

นิภาภัทร เกสรมาศ¹⁰⁸ (2554, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณี สภาองค์กรชุมชนตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนากลุ่มย่อย ผลการศึกษาพบว่า การก่อเกิดและจัดตั้ง ริเริ่มจากกลุ่มองค์กรภาคประชาชน ผู้นำในหมู่บ้าน เทศบาลตำบลปริก และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยมีที่มา 4 ประการคือ นโยบายของเทศบาลตำบลปริก การประสานงานและพณีกำลังของภาคประชาชนด้วยตนเอง สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LID) การอนุวรรตตาม พรบ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 บทบาทการทำงาน จัดเวทีประชุมประจำเดือนเพื่อปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณะกับภาครัฐ จัดทำข้อมูลพื้นฐานและปัญหาต่างๆ ข้อมูลกลุ่ม องค์กร กลุ่มกิจกรรม กลุ่มอาชีพ พัฒนาศักยภาพแกนนำ ชาวบ้าน และเยาวชน พัฒนางานเดิมของกลุ่ม/องค์กรอย่างต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหาเสพติด จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชุมชนแบบชาวบ้าน ผลการทำงานทำให้กลุ่ม/องค์กรประชาชนมีความเข้มแข็งขึ้น คนในชุมชน ได้มีประสบการณ์ในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง และยกระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชน แต่ประเด็นที่เป็นปัญหาและจุดอ่อน ประการที่สำคัญได้แก่ ความจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มเติมในเรื่องภาวะผู้นำของแกนนำ การปลูกจิตสำนึกในเรื่องการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมของประชาชน

¹⁰⁸ นิภาภัทร เกสรมาศ, “บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีสภาองค์กรชุมชนตำบลปริกอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” รายงานการศึกษายอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554, หน้า บทคัดย่อ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 3) เพื่อเสนอแนะทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้การศึกษารoles บทบาทและกระบวนการส่งเสริมพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชน เลือกแบบเจาะจง สัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) จำนวน 8 คน ได้แก่ ตัวแทนเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน ที่เป็นตัวแทนของสภาสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่ 6 โซนอำเภอ ที่เป็นตัวแทนในการประชุมระดับจังหวัด ตามพระราชบัญญัติสภาสภาองค์กรชุมชน 2551 มาตรา 21 ที่ได้บัญญัติไว้

1.2 กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการศึกษาแนวทางการสร้างสำนักพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชน เลือกแบบเจาะจง สัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) ซึ่งประกอบด้วยประธานเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และกรรมการเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 6 คน รวมจำนวน 7 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการสร้างสำนักพลเมืองที่เข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา” ในครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

(In depth Interview) และสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) ด้วยการใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structure Interviews) โดยสอบถามประเด็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ดังนี้

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการส่งเสริมพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชน มีประเด็นข้อคำถาม คือ

ประเด็นที่ 1 บทบาทสภาองค์กรชุมชนในการสร้างการมีส่วนร่วม ในประเด็นร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และร่วมประเมินผล เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 2 ปัญหา อุปสรรคและกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มีประเด็นอะไรบ้าง

การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสำนักพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชน มีประเด็นข้อคำถาม คือ แนวทางการสร้างสำนักพลเมืองที่เข้มแข็ง โดยสภาองค์กรชุมชนควรประกอบด้วยอะไรบ้าง

2.2 วิธีการสร้างเครื่องมือ การสร้างเครื่องมือเพื่อเป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ บทบาทสภาองค์กรชุมชนในการสร้างสำนักพลเมืองที่เข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการมีส่วนร่วมและการสร้างสำนักพลเมืองเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2.2.2 นำผลที่ได้จากการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปสร้างแบบ สัมภาษณ์ให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.2.3 นำร่างแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและปรับปรุงแก้ไข

2.1.4 จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2.3 การตรวจสอบเครื่องมือ

2.3.1 *ตรวจสอบโดยแนวคิด ทฤษฎี* เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ตลอดจนกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อยืนยันความเที่ยงตรงและความจริงในการปฏิบัติ ทำให้ถูกพิจารณา ทั้งบริบทและโดยรวม

2.3.2 *นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น* ให้อาจารย์ที่ปรึกษาค้นคว้าอิสระตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ตามเนื้อหา โดยได้ปรับปรุงคำถามในแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอต่างๆ จนมีความสมบูรณ์เหมาะสมก่อนนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างดังกล่าว

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) มีกระบวนการดังนี้

3.1.1 ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามบทบาทของสภาองค์กรชุมชน

3.1.2 ผู้วิจัยทำการประสานกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ตัวแทนเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน ที่เป็นตัวแทนของสภาสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่ 6 โชนอำเภอ ที่เป็นตัวแทนในการประชุมระดับจังหวัด ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน 2551 มาตรา 21 ที่ได้บัญญัติไว้

3.1.3 ผู้วิจัยนัดหมาย วัน เวลา สถานที่เพื่อเข้าพบกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเก็บข้อมูล

3.2 การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group)

3.2.1 ผู้วิจัยประสานนัดหมายกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย ประธานเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และกรรมการเครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 6 คน รวมจำนวน 7 คน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมสัมภาษณ์กลุ่ม

3.2.2 ผู้วิจัยกำหนดวาระประเด็นการประชุม และคืนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเป็นข้อมูลในการค้นหาแนวการสร้างกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

3.2.3 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ในประเด็นต่างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างเสนอ และจัดกลุ่มประเด็นเนื้อหาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาที่ได้มาด้วยวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะที่ค้นพบจากการศึกษา โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำบันทึกการสัมภาษณ์ จากผู้ให้สัมภาษณ์มาเปรียบเทียบระหว่างบุคคลแต่ละกลุ่มบุคคล จัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

4.2 นำข้อมูลการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้ว เปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารผลงานวิจัย เพื่อจะได้ทราบถึงลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ มาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกันอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่อแสดงความสำคัญของข้อมูลให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ตามข้อเท็จจริงทั้งในเชิงเหตุและผล เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และการเขียนรายงานสรุปตีความตามหลักวิชาการ เขียนรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาข้อเสนอแนะเพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาทองค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษา บทบาทขององค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 3) เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาบทบาทสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

1.1 บริบทสภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

หลังจากพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ออกประกาศ เรื่อง “หลักเกณฑ์ วิธีการ แบบการจดทะเบียนการจัดตั้งชุมชนและการจดทะเบียนจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551” วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2551 จากนั้นได้ออก “คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล”¹ โดยจังหวัดนครราชสีมา มีการดำเนินการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัติองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 องค์กรแรกคือ สภาองค์กรตำบลตำบลโนนไทย อำเภอโนนไทย เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบันปี 2563 รวมในพื้นที่มีสภาองค์กรชุมชนตำบลรวมทั้งสิ้น 332 สภาองค์กรชุมชน มีกองทุนสวัสดิการชุมชน 133 กองทุนรวมสมาชิก 126,000 คน

สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน โดยได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน มีกลไกการทำงานในระดับชุมชน ประกอบด้วยผู้แทนท้องถิ่น ท้องที่ ภาคี รวมถึงผู้แทนแต่ละประเด็นปัญหา มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน โดยมีการจัดเวทีกลางเพื่อรับฟัง

¹ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล, (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.), 2-7.

ประเด็นปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขร่วมกันในแต่ละพื้นที่ ทำให้เป็นตัวแทนเชื่อมยกระดับสู่ 1 ตำบล 1 แผนพัฒนา และต่อมามองกิจกรรมชุมชนมีการสร้างเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 32 อำเภอ ได้มีการแบ่งเขตออกเป็น 6 โซน โดยตัวแทนองค์กรชุมชนในระดับโซนอำเภอมายังตัวแทนแต่ละตำบลในพื้นที่ และได้มีการตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัดหรือที่เรียกว่า “บวร องค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมาจากตัวแทนแต่ละโซน เพื่อทำหน้าที่หนุนเสริมพื้นที่ตำบล โดยออกแบบแนวทางในการหนุนเสริม ออกแบบเครื่องมือต่างๆ ในการดำเนินงาน ทำหน้าที่เชื่อมโยงแผนระดับตำบลสู่แผนระดับจังหวัด จัดทำเป็นยุทธศาสตร์ภาคประชาชนผ่านเวทีสภา องค์กรชุมชนตำบลและสภาองค์กรชุมชนจังหวัด เชื่อมประสานหน่วยงานต่างๆ มีการจัดตั้งศูนย์ ข้อมูลระดับจังหวัด มีข้อมูลกลางที่ถูกต้อง ทันสมัย เชื่อถือได้ มีกองกลางที่สามารถเชื่อม ประสานได้ทุกพื้นที่ทุกประเด็นงาน และภาคีหน่วยงาน และต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติสภาพัฒนา ทหารการเมือง พ.ศ. 2551 ทำให้บทบาทขององค์กรชุมชนระดับจังหวัดได้มีการขับเคลื่อนในลักษณะ ของสภาพลเมืองจังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นเวทีกลางในการให้ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็น และ ร่วมกันวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

1.2 บทบาทของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีบทบาทหน้าที่เป็นไปพระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มาตรา 35 ที่ได้กำหนดให้องค์กรมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและ สนับสนุนให้มีการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึง 1) เผยแพร่และ ประชาสัมพันธ์กิจการเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนตำบลและผลการประชุมของการประชุมระดับ จังหวัดและระดับชาติของสภาองค์กรชุมชนตำบล 2) รวบรวมข้อมูล ศึกษา วิจัย และพัฒนาเกี่ยวกับ งานของสภาองค์กรชุมชนตำบล 3) ประสานและร่วมมือกับราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง 4) จัดทำทะเบียนกลางเกี่ยวกับสภา องค์กรชุมชนตำบล 5) ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติจัดตั้งและดำเนินการของสภาองค์กรชุมชน และผลการประชุมในทุกระดับแล้วเสนอรายงานต่อที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลระดับชาติและ รัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง และ 6) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ที่ประชุม สภาองค์กรชุมชนตำบลระดับชาติหรือรัฐมนตรีมอบหมาย โดยมีพระราชบัญญัติสภาพัฒนาทาง การการเมือง พ.ศ. 2551 ที่ให้สภาพัฒนาทหารการเมืองประสานให้สถาบันการเมือง ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจเห็นความสำคัญและร่วมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการต่างๆ ของหน่วยงาน ทำให้สภาพลเมืองมีอำนาจและบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรม ตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวข้างต้น

1.3 กิจกรรมในการสร้างสำนักพลเมือง

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยตัวแทนเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน พบว่า ในด้านสร้างความเป็นพลเมืองในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา สภาองค์กรชุมชนได้มีการกิจกรรม โดยเริ่มตั้งแต่ 1) พัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการทำงานพัฒนาร่วมกัน 2) ส่งเสริมและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ โดยสภาองค์กรชุมชนมีการจัดเวทีสัญจรไปยังทุกหมู่บ้านเพื่อรับฟังปัญหาความต้องการของชุมชนแล้วนำข้อมูลปัญหาความต้องการที่สมาชิกในชุมชนเสนอมา 3) กระบวนการสร้างสำนักพลเมืองในการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

1.3.1 การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ในการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาประชาธิปไตย สิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงคือความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน อาทิ ปัญหาความยากจน ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาพื้นที่สาธารณะประโยชน์ อันนำมาสู่การทำงานในรูปของการให้ความร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือกัน ระหว่างสมาชิกของแต่ละกลุ่ม สามารถระดมพลังและทรัพยากรในการพัฒนาท้องถิ่นจากภายในชุมชนเองได้ ทั้งยังเป็นช่องทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อออร์รับงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนในการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่เช่นกรณีการแก้ไขปัญหาความยากจน ทางขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ได้ประสานของบประมาณจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในการจัดทำโครงการบ้านมั่นคง ที่ดำเนินการไปแล้ว 44 โครงการ 4,445 ครัวเรือน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

“สภาองค์กรชุมชนจังหวัดเป็นองค์กรกลางซึ่งทำหน้าที่ประสานความร่วมมือของกลุ่มและสมาชิกต่างๆ ในจังหวัดให้มาร่วมกันดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน

“บทบาทของสภาองค์กรชุมชนยังสามารถช่วยพัฒนาศักยภาพผู้นำในหลายๆ ด้าน เช่น การจัดระบบข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูลระดับหมู่บ้าน การจัดระบบการบริหารจัดการ การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่”

“บทบาทที่สำคัญของสภาองค์กรชุมชน คือ ส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม จัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และเข้าชื้อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชน”

“จังหวัดนครราชสีมาได้แบ่งระดับของสภาองค์กรชุมชนออกเป็นระดับ เช่น ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล เพื่อการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนา แต่ก็เกิดปัญหาถึง ความแตกต่างในพื้นที่ ทำให้งบประมาณไม่เท่าเทียมกัน”

“สภาองค์กรชุมชนของเราได้จัดตั้งขึ้น โดยได้รวบรวมกลุ่มองค์กรในแต่ละชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นพื้นที่กลางในการขับเคลื่อนงาน สมาชิกมาร่วมพูดคุย ปรึกษาหารือ และค้นหาปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข โดยมีขั้นตอนกระบวนการทำแผนพัฒนา ตามลำดับ จนสามารถได้แผนเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ในเวลาต่อมา”

“เหตุผลของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนไว้ เพื่อจะได้รับการจัดสรรงบประมาณได้ง่ายขึ้นเมื่อมีโครงการจากภาครัฐลงมาสภาองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น”

“การจัดตั้งองค์กรชุมชนเป็นไปตามการรวมตัวของชาวบ้าน และแบ่งกลุ่มของชาวบ้านตามลักษณะปัญหาและความต้องการของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้ภายในชุมชน แต่เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแต่ละชุมชนมีความหลากหลาย การรวมกลุ่มจึงมีจำนวนสมาชิกที่มาก น้อยแตกต่างกันไปส่งผลต่อพลังการขับเคลื่อนที่ไม่เท่ากัน”

1.3.2 การส่งเสริมและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ ในการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ได้มีการจัดประชุมสัญจรไปยังทุกอำเภอเพื่อรับฟังปัญหาความต้องการของสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยเปิดเป็นเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหา อาทิ ปัญหาความยากจน ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาพื้นที่สาธารณะประโยชน์ และสภาองค์กรชุมชนยังได้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานแทนหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านการพัฒนาแก่สมาชิกในชุมชนการจัดประชุมในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแล้ว สภาองค์กรชุมชนก็จะนำข้อมูลปัญหาความต้องการที่สมาชิกในชุมชนเสนอมา สรุปผลการประชุมเสนอต่อหน่วยงานพัฒนาในท้องถิ่น เป็นกรอบในการวางแผนพัฒนาในระดับตำบลและระดับจังหวัดต่อไป สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

“สภาองค์กรชุมชนมีโครงสร้างในลักษณะเป็นเครือข่ายภาคี โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค ประชาชน จึงมีลักษณะเป็นแนวราบจากความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันของทุกภาคส่วนในการเข้ามามีส่วนร่วม”

“สภาองค์กรชุมชนตำบล ที่เป็นเครื่องมือให้ชุมชนท้องถิ่นได้ใช้เป็นพื้นที่ กลาง เป็นเวทีปรึกษาหารือ ได้ร่วมกันออกแบบการขับเคลื่อนขบวนการขององค์กรชุมชนในแนวใหม่ ให้ ทุกคนได้มีส่วนร่วมที่เรียกว่า “หุ้นส่วนการพัฒนา” เพื่อการออกแบบระบบการบริหารจัดการขบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ซึ่งจะยึดถือเป็นการปฏิบัติร่วมกันทั้งเรื่องการจัด ความสัมพันธ์ จัดระบบการทำงานร่วมกับ พอช. รวมถึงหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง”

“มีการประชุมแกนนำของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เพื่อ วางแผนพัฒนา พร้อมทั้งแบ่งหน้าที่ให้กับแกนนำของสภาองค์กรชุมชนตำบลแต่ละตำบล”

“กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นจะอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนิน ภารกิจของสภาองค์กรชุมชน”

“การเสริมสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่น ท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และ กลไกภาครัฐ ขับเคลื่อนร่วมกันผ่านแนวทางสำคัญที่เน้นการพัฒนาจากฐานราก เสริมศักยภาพ คนทำงานสร้างเป็น เครือข่ายที่เข้มแข็งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตอยู่ดีมีสุขอันเกิดจากความ ต้องการและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ

1.3.3 กระบวนการสร้างสำนึกพลเมืองในการมีส่วนร่วม โดยการ 1) การส่งเสริม และสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามบทบาท ที่พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มาตรา 21 บัญญัติไว้ 2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการของ สภาองค์กรชุมชนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา 3) การจัดเวทีประชุมปรึกษาหารือระดับตำบลและ ระดับจังหวัดตามกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้และด้านการบริหารจัดการ และ 4) เผยแพร่ ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจสำนึกพลเมืองให้แก่สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในตำบล โดยได้ดำเนินงานเพื่อ เผยแพร่แนวคิดสำนึกพลเมืองให้แก่สมาชิกของชุมชน ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสภาองค์กร ชุมชนตำบลผ่านการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ความรู้พื้นฐานในเรื่องของสำนึกพลเมือง ประชาธิปไตย ความรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่พลเมือง วิธีการในการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของ ประชาชนในชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

“การดำเนินการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนจากการจัดประชุมของทุก หมู่บ้านเพื่อรับฟังปัญหา ความต้องการของชุมชนและสภาองค์กรชุมชนได้เชิญหน่วยงานต่างๆ มา เข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งจะทำให้ หน่วยงานต่างๆ ได้รับรู้ปัญหาเป็นการส่งเสริมสำนึกพลเมืองที่ก้าว เดินไปพร้อมๆกัน แต่ยังมีบาง องค์กรชุมชนไม่ได้เข้าร่วมประชุม”

“สภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นเครื่องมือที่สำคัญ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วม ที่เกิดจากการประสานความร่วมมือ ชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานต่างๆ ได้เป็นพื้นที่กลางระบบ ความคิดเห็น หาทางออกของชุมชนให้ก้าวพ้นความทุกข์ยาก ความยากจน ตลอดจนเป็นเวทีการ

จัดระบบการจัดการตนเอง ตามเป้าหมายการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ พร้อมทั้งฝึกพลัง สร้าง กลไกที่มาจากหลากหลายเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนา คุณภาพชีวิต”

“มีการนำเสนอปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน ทำให้สมาชิก ในชุมชนได้เข้าใจบทบาทของตนเองในการกิจของสภาองค์กรชุมชนว่าตนเองจะต้องแสดงบทบาท อะไรบ้างในฐานะของสมาชิกในชุมชน”

“การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบแผนพัฒนาคุณภาพ ชีวิต เพื่อสร้างการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตสู่ความอยู่ดีมีสุข”

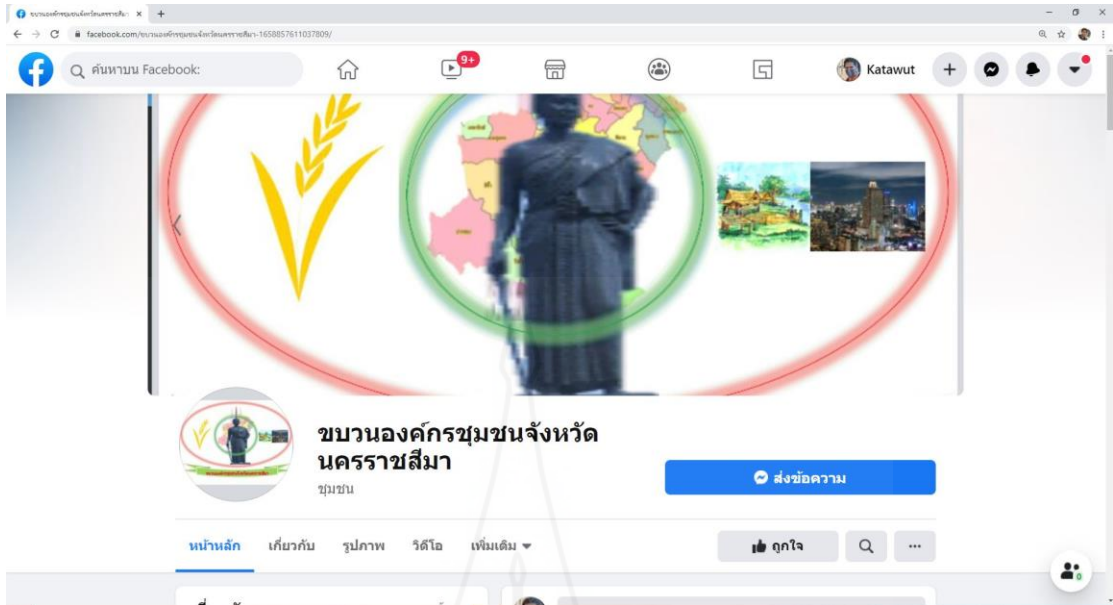
“สภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีประชุมของสมาชิกในตำบล เป็นการหารือกัน โดยใช้ความสัมพันธ์ ลักษณะเครือข่าย เพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาในตำบล เสนอความเห็น เสนอแนะ ปัญหา เสนอแนวทางแก้ไข หรือแนวทางการพัฒนาในท้องถิ่น เมื่อที่ ประชุมได้แนวทางในการแก้ไขปัญหา หรือแนวทางการพัฒนาชุมชนปัญหาและแนวทางการพัฒนา ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้”

ภาพที่ 4.1 สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

ที่มา: สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา [online] : เข้าถึง 23 ต.ค. 2563. จาก

<https://www.facebook.com/สภาองค์กรชุมชน-ในระดับ-จังหวัดนครราชสีมา>

ภาพที่ 4.2 ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

ที่มา: ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา [online] : เข้าถึง 23 ต.ค. 2563. จาก

<https://www.facebook.com/ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา>

ตอนที่ 2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมือง ของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยตัวแทนเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน พบว่า บทบาทของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมสามารถดำเนินการตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 ในประเด็น 1) อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ 3) เผยแพร่และให้ความรู้ 4) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข ประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ 6) จัดให้มีเวทีสาธารณะ 7) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็ง 8) ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น 9) รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง 10) วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชน

ตำบล 11) จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล และ 12) เสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวนสองคน ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า สามารถดำเนินกิจกรรมทั้งหมดได้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 เนื่องจากประมาณปี 2560 ทางกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีหนังสือสั่งการลงมาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชนตำบล จึงทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในภาพกว้างได้ แต่จะมีประเด็นปัญหาที่พบในส่วนของการบริหารจัดการของแต่ละองค์กรชุมชน ทั้งในประเด็นที่มา ความรู้ความเข้าใจของสมาชิกและประชาชน ซึ่งสามารถสรุปถึงปัญหา อุปสรรคในกระบวนการสร้างพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

2.1 การทำความเข้าใจ และตระหนักถึงความหมายและเป้าหมายของพลเมือง

ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 ให้สภาองค์กรชุมชนมีภารกิจหลายประการ แต่ในทางปฏิบัติพบว่า คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนกลับไม่เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่และขอบเขตอำนาจ ภารกิจตามพระราชบัญญัติ ส่งผลให้ประชาชนในแต่ละพื้นที่ไม่ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“สภาองค์กรตำบลบางแห่งยังไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุภารกิจตามมาตรา 21 ได้ เนื่องจากสมาชิกสภาองค์กรตำบล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนในตำบลยังไม่เข้าใจเจตนารมณ์และแนวทางการดำเนินงานตาม พรบ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 อย่างแท้จริง”

ที่มาของสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ในวาระเริ่มแรกตามมาตรา 5 ให้มีผู้แทนชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในแต่ละหมู่บ้าน หมู่บ้านละสี่คนและผู้แทนชุมชนอื่นในตำบลชุมชนละสองคน ขอยื่นจดจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล แต่ในทางปฏิบัติพบว่า รายชื่อคณะกรรมการบางคนมีชื่อเป็นสภาองค์กรชุมชน กลับไม่ทราบว่าตนเองเป็นคณะกรรมการ และไม่ได้มีการอบรมให้ความรู้ จึงทำให้คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“สมาชิกบางคนมีรายชื่อสภาองค์กรชุมชน เนื่องจากมีการแจ้งจากหน่วยงานราชการให้มีการจัดตั้ง จัดแจ้งองค์กรชุมชนเพื่อให้ครบองค์ประกอบที่ พอช. กำหนดไว้เท่านั้น จึงทำให้สมาชิกไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชน”

ในการดำเนินการกิจของสภาองค์กรชุมชนตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 จำเป็นต้องมีการกำหนดภารกิจในการขับเคลื่อนกิจกรรมในทุกประเด็น แต่ในทางปฏิบัติพบว่า ในบางพื้นที่ไม่มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ภาคประชาชนในการร่วมคิด วิเคราะห์ในการจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“สภาองค์กรชุมชนบางแห่งยังไม่มีกำหนดประเด็นที่โดดเด่นในพื้นที่ เพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่”

ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 24 ให้มีการประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบลอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง เพื่อดำเนินการตามมาตรา 27 ซึ่งเป็นการที่สภาองค์กรชุมชนตำบลจะได้มีการประสานงานและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาในส่วนที่สภาองค์กรชุมชนตำบลไม่สามารถดำเนินการได้ให้เกิดเป็นรูปธรรม แต่ในทางปฏิบัติพบว่า คณะกรรมการสภาชุมชนตำบลบางแห่งไม่สามารถเสนอความเดือดร้อน หรือความต้องการต่อที่ประชุมได้ เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ไม่ได้ให้การสนับสนุนในการขับเคลื่อนกิจกรรม สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“สภาองค์กรชุมชนตำบล และคณะอนุกรรมการชุดต่างๆ ทำงานได้แต่ไม่มีพลังในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนให้ก้าวเข้าสู่ระดับจังหวัด หรือระดับชาติ”

ในการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบลในแต่ละพื้นที่มีบริบทที่แตกต่างกัน กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน โดยในทางปฏิบัติพบว่า บางพื้นที่ภาคประชาชนมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาในรูปแบบหนึ่ง แต่สภาองค์กรชุมชนมีแนวทางการแก้ไขปัญหาอีกแบบ ซึ่งไม่ตรงกัน ทำให้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาไปในคนละทิศทาง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ผู้นำสภาองค์กรชุมชนบางพื้นที่ยังไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเอง รวมถึงภาคประชาชนในบางพื้นที่ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาตามแนวทางการจัดการตนเอง โดยส่วนใหญ่ยังคงคุ้นเคยกับการถูกกำหนดนโยบายจากทางภาครัฐในการแก้ไขปัญหา มากกว่าจะจัดการด้วยตนเอง”

ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบล ภารกิจหลักในการพัฒนาท้องถิ่น แต่ในทางปฏิบัติพบว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลปฏิบัติตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 โดยสภาองค์กรชุมชน แต่ไม่มีการประสานภาคประชาชนในพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของชุมชนในพื้นที่เองได้ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ในความเป็นจริงกลไกการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลยังมีลักษณะเชิงอำนาจทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการเรื่องต่างๆ ซึ่งส่งผลให้การขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนที่ผ่านมายังไม่สามารถ เข้าถึง โครงสร้างเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในชุมชนได้”

การขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบล ในทางปฏิบัติพบว่า สภาองค์กรชุมชนบางพื้นที่ไม่มีการแบ่งฝ่ายในการทำงานทำให้คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงทำให้โครงสร้างการทำงานและบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ในการสร้างสำนึกพลเมือง ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างและการจัดแบ่งฝ่ายเพื่อกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งในการทำงานนั้นค่อนข้างมีปัญหาและอุปสรรคเนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีภารกิจหลักเรื่องงานประจำที่ทำอยู่แล้ว”

ในการปฏิบัติหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชนตำบลส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการที่มีอายุมาก ทำให้ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งไม่มีแนวทางในการสร้างเยาวชนรุ่นใหม่มาทำหน้าที่ในฐานะสภาองค์กรชุมชนตำบล สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ผู้นำสภาองค์กรชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ส่งผลให้ยังขาดทักษะทางด้านเทคโนโลยีที่จำเป็น ทำให้การทำงานไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร อีกทั้งยังขาดการจัดการเตรียมคนรุ่นใหม่ที่จะมาสืบทอดการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป”

2.2 การตระหนัก ตื่นรู้ร่วมกัน ยังไม่ชัดเจน ยังไม่เกิดขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

ประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ กับการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน พบว่าประชาชนยังไม่เข้าใจบทบาทของสภาองค์กรชุมชนตลอดจนผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ประชาชนบางส่วน ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรชุมชน ซึ่งมีเพียงผู้นำชุมชนที่เล็งเห็นความสำคัญและ พยายามผลักดันให้สภาองค์กรชุมชนสามารถนำไปใช้เป็นหนทางในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก”

ทั้งในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบล ยังขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบถึงบทบาทหน้าที่ ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจในบทบาท ส่งผลให้ประชาชนไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การส่งเสริมและการสร้างความเข้าใจให้สมาชิกในตำบลยอมรับสภาองค์กรชุมชนตำบลยังทำได้น้อยส่ง ผลกระทบต่อบทบาทสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมสำนึกพลเมือง”

ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลในบางพื้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเข้ามาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุม แต่ในบางครั้งมี

ปัญหาในการเข้าร่วมประชุมเนื่องจากเวลาที่จะให้คณะกรรมการเข้ามาประชุมร่วมกัน ไม่ตรงกัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือในการเข้าประชุมทั้งในวาระ และนอกวาระ แต่มีอุปสรรค เรื่องเวลาที่ไม่ตรงกัน”

ประชาชนในบางพื้นที่ไม่เข้าใจบทบาทของสภาองค์กรชุมชน จึงไม่อยากจะเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม เนื่องจากไม่ทราบถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับกับการเข้ามามีส่วนร่วม สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ประชาชนไม่มีความรู้ ความคิด อารมณ์ร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามว่าทำไมต้องทำ ต่างคนต่างอยู่ดีกว่า เป็นสมาชิกแล้วได้อะไร ไม่อยากมีส่วนร่วมอะไรในพื้นที่”

การพัฒนาพื้นที่ของสภาองค์กรชุมชนจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาคประชาชนในพื้นที่ เมื่อประชาชนในบางพื้นที่ไม่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาในองค์กรรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“แนวความคิดในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกันจะเป็นสิ่งที่ยาก ถ้าประชาชนในพื้นที่นั้นๆ ไม่มีความตื่นตัวร่วมกัน ไม่หวงแหนเผ่าระวัง การมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้นในวงแคบๆ เฉพาะผู้นำนั้น ย่อมไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้”

สภาองค์กรชุมชนมีอีกภารกิจคือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน แต่ในทางปฏิบัติในบางพื้นที่ที่สภาองค์กรชุมชนทำงานเองไม่มีการประสานงานกับหน่วยงานใด หรือภาคส่วนใดเลย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การขยายเครือข่ายและขยายฐานสมาชิกของชุมชนในการสร้างสำนักพลเมืองยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม”

การสร้างการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ผู้นำมีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากเป็นทั้งผู้นำชุมชนและเป็นผู้มีบทบาทในการผลักดันให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้านจำเป็นต้องมีผู้นำ หรือผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน เช่น เจ้าอาวาส หรือคนเฒ่าคนแก่ในตำบล ที่สามารถชักชวนให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง”

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน แต่ในทางปฏิบัติพบว่า ในบางพื้นที่ประชาชนยังไม่ทราบถึงบทบาทของสภาองค์กรชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ประชาชนในชุมชนยังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน”

2.3 กิจกรรมต่างๆ รวมถึงการดำเนินงานของกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

การขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น จำเป็นต้องมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรม แต่ในทางปฏิบัติพบว่า ในบางพื้นที่มีการจัดกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การจัดกิจกรรมทางด้านส่งเสริมความเป็นพลเมืองขาดความต่อเนื่อง”

การสร้างการมีส่วนร่วม โดยให้ภาคประชาชนมาสะท้อนประเด็นปัญหา ร่วมคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหา และเสนอแนวทางการแก้ไข กลับพบว่า สภาองค์กรชุมชนไม่สามารถนำข้อเสนอดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“มติจากเวทีสาธารณะที่ให้แสดงความคิดเห็นยังไม่ได้รับ หรือนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง”

“แม้จะมีเวทีกลางแสดงความคิดเห็น แต่ก็ไม่ได้้นำข้อเรียกร้องที่ได้จากการประชุมไปเสนอต่อให้เห็นเป็นรูปธรรม”

ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสภาองค์กรชุมชนแต่ละแห่งในอำเภอเดียวกันมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ไปในทิศทางเดียวกัน แต่ในทางปฏิบัติพบว่า สภาองค์กรชุมชนไม่มีการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กร ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างไปคนละทิศทางกัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“แม้จะมีการประสานการทำงานร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่นๆ แต่ยังขาดการวางแผนการ ดำเนินการร่วมกัน รวมไปถึงขาดการเรียนรู้ร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดทำ แผนพัฒนาชุมชนที่ยังไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควร”

กล่าวโดยสรุป บทบาทของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา สามารถดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 ได้ในทุกประเด็น อันเนื่องมาจากประมาณปี 2560 ทางกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีหนังสือสั่งการลงมาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชนตำบล จึงทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในภาพรวมสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อพิจารณาในประเด็นที่ศึกษาคือ กระบวนการส่งเสริมสร้างความเป็นพลเมือง กลับพบประเด็นปัญหาในส่วนของบริหารจัดการของแต่ละองค์กรชุมชน ทั้งในประเด็น การทำความเข้าใจ และการสร้างตระหนักถึงความหมายและเป้าหมายของพลเมืองที่แท้จริง การสร้างความตระหนัก ตื่นรู้ร่วมกันในประเด็นความเป็นพลเมืองที่ยังไม่ชัดเจนและยังไม่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จะสะท้อนถึงกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองโดยสภา

องค์กรชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่ทางสภาองค์กรชุมชนดำเนินการเป็นการดำเนินการพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 แต่ยังไม่ได้มีการนำแนวคิดการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง หรือเป็นกิจกรรมในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับสมาชิกและประชาชนในแต่ละพื้นที่

ตอนที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาจากการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา กรรมการเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 7 คน มีข้อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาโดยสภาองค์กรชุมชน ดังนี้

3.1 ปรับมุมมอง

พลเมืองที่เข้มแข็ง หมายถึง ประชาชนที่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ประพฤติปฏิบัติอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และเคารพสิทธิของผู้อื่นยอมรับความแตกต่าง คิดอย่างมีเหตุผล และเป็นผู้นำในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้ ดังนั้นกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการ คือ การสร้างความเข้าใจนิยามความหมายพลเมือง การนิยามความหมายของพลเมืองร่วมกันของฐานรากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ “เงื่อนไขสำคัญคือ คำว่าพลเมืองคืออะไร ต้องมีการปรับมุมมองความคิดเรื่องนี้ จึงจะทำให้ประชาชนเข้าใจตรงกันว่าพลเมืองที่ดีเป็นอย่างไร”

เนื่องจากความหมายของคำว่า พลเมือง มีความหมายที่แตกต่างกันไปทั้งคำว่า พลเมือง พลเมืองที่ดี พลเมืองที่เข้มแข็ง ดังนั้นนิยามความหมายของคำว่าพลเมือง ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ประชาชนรู้สิทธิ หน้าที่ของตนและมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์สาธารณะ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การทำความเข้าใจกับคำว่า พลเมือง ให้ไปในทิศทางเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก จึงต้องมีการเปิดเวทีที่จะให้ได้เข้าเรียนรู้ร่วมกันให้เข้าใจความหมายและเป้าหมายสุดท้ายร่วมกันของคำว่า พลเมือง”

“การให้ความสำคัญของคำว่า พลเมือง กับประชาธิปไตย เหมือนหรือต่างกัน เป็นสิ่งที่ต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน”

เมื่อนิยามความหมายของคำว่าพลเมืองชัดเจน ประเด็นต่อมาคือการทำให้องค์กรชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันในพัฒนาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การทำใหสมาชิกสภาองค์กรชุมชนเข้าใจ และมีความตระหนักถึงความเป็นพลเมือง จำเป็นต้องมีการพูดคุยเพื่อปรับแนวคิดร่วมกันให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน”

ซึ่งการที่จะทำใหสภาองค์กรชุมชนตำบลมีการจะทำงานไปในทิศทางเดียว จำเป็นต้องรู้ถึงภูมิหลังของสมาชิกแต่ละคน และต้องมีการปรับทัศนคติของแต่ละคนให้ไปในทิศทางเดียวกันจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“สมาชิกแต่ละคนอาจมีภูมิหลังและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นต้องสร้างความตระหนักร่วมกันของการเป็นพลเมืองที่ดี เพื่อทำใหสมาชิกเหล่านี้ขยายต่อในการสร้างความ เป็นพลเมืองให้กับคนในชุมชนต่อไป”

เมื่อสภาองค์กรชุมชนตำบลได้นิยามคำว่าเป็นพลเมืองเรียบร้อย สิ่งสำคัญที่จะ ทำการขับเคลื่อนกิจกรรมสำเร็จผลนอกจากการมีเป้าหมายและทำงานไปในทิศทางเดียวกันแล้ว ประชาชนในพื้นที่เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลให้การทำกิจกรรมต่างๆ ของสภาพลเมืองบรรลุ เป้าหมาย ดังนั้นต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนให้เข้ามามีส่วน ร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ พร้อมเปิดเวทีสาธารณะในการแสดงความคิดเห็น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ชุมชนเป็นจุดเริ่มต้องในการสร้างความ เป็นพลเมือง โดยอาจเริ่มจากการทำให้ ประชาชนเข้าใจหลักการของประชาธิปไตย ตั้งแต่กระบวนการการเลือกตั้ง การร่วมเวทีสาธารณะ”

3.2 การสร้างสำนึกพลเมืองตื่นรู้

เมื่อมีการทำความเข้าใจนิยาม ความหมาย พลเมือง ร่วมกันแล้ว กระบวนการสร้าง พลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จำเป็นต้องมีการสร้างสำนึก พลเมือง เปลี่ยนประชาชนทั่วไป ให้กลายเป็นพลเมืองที่รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ซึ่ง พลเมือง ตื่นรู้ คือ บุคคลที่เข้าใจถึงหน้าที่และกระทำการด้วยความรับผิดชอบในการช่วยพัฒนาชุมชนและ สังคม มีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชน เป็นผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วมตาม หลักประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“กระบวนการเสริมสร้างองค์ความรู้สู่การเป็นพลเมือง การสร้างการศึกษาถ่ายทอด แลกเปลี่ยนองค์ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่ทำให้เกิดพื้นที่การ แสดงออกทางความคิด”

การจะเปลี่ยนแปลงให้ประชาชน กลายเป็นพลเมือง เพียงการอบรมให้ความรู้ไม่สามารถทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักได้ สิ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อีกรูปแบบหนึ่งคือการลงมือปฏิบัติ นั่นคือการ เปิดพื้นที่ทางความคิดให้ประชาชนได้เรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การมีกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันละกัน การเรียนรู้ความเห็นต่าง และการคิดอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลและความรู้จะทำให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งและเข้าใจเป้าหมายของการเป็นพลเมือง”

ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น คือการที่สภาองค์กรชุมชนจะต้องสร้างช่องทางในการรับรู้ให้กับประชาชนในพื้นที่ เป็นการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารกิจกรรม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนรับทราบข้อมูล และก่อให้เกิดความสนใจในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่อไป สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การสร้างสำนักพลเมือง เป็นการสร้างให้ประชาชนการเข้าถึงข้อมูลความรู้และเรียนรู้พัฒนาาร่วมกัน ให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ หลักการประชาธิปไตย โดยผ่านทาง facebook หรือสื่อต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชน”

รวมถึงการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในการร่วมลงมือทำร่วมประเมินผล จะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในการเป็นพลเมืองที่มากขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้สามารถเข้าใจในเนื้อหาความรู้ได้มากยิ่งขึ้นกว่าการยื่นหนังสือให้เขาเพียงแค่นั้น”

3.3 พัฒนากิจกรรมสร้างสำนักพลเมือง

เมื่อมีการดำเนินการสร้างสำนักพลเมืองที่เป็นรากฐานให้ประชาชนแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อคือ การพัฒนากิจกรรมเสริมศักยภาพ เปิดพื้นที่ทางสังคม ให้พลเมืองเหล่านี้ได้แสดงออกถึงการเป็นพลเมือง ซึ่งกิจกรรมการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็ง ต้องมีกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมให้บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน สังคม สามารถกระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับความสามารถผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่มองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและพร้อมที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทักษะความรู้ความสามารถในการจัดการกับปัญหารวมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เคารพสิทธิและยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่นในพื้นที่เวทีสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การจัดกิจกรรมและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพ ทั้งนี้เพราะอาจจะนำความรู้ที่มีอยู่แล้วได้รับการเผยแพร่ไปให้แก่บุคคลอื่นๆ ทบทวนความรู้ รับความรู้ข้อมูลใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทันต่อการปรับตัว”

การจัดเวทีสาธารณะจำเป็นต้องมีการจัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเป็นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม และเป็นพลังผลักดันให้นโยบายที่เสนอได้รับการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อแสดงความคิดเห็นต่างๆ เพื่อต้องเป็นไปอย่างเป็นระยะๆ เรื่อยๆ อย่างเหมาะสม เพื่อทำให้สิ่งที่ได้จากเวทีสาธารณะนำไปสู่การได้รับการปฏิบัติเห็นเป็นรูปธรรม”

การเปิดเวทีสาธารณะเป็นการสร้างพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นตามระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และเคารพสิทธิของบุคคลอื่น เป็นกระบวนการหนึ่งสร้างสำนักพลเมืองได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“การจัดให้มีพื้นที่สาธารณะ การเปิดโอกาสให้สมาชิกองค์กรชุมชนได้มีการแสดงความคิดเห็นของตนเองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกด้วยกันจะทำให้เกิดการต่อยอดทางความคิด การตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน การหาทางออกร่วมกัน ทำให้รู้สึกถึงการเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง”

“ควรจัดให้มีกิจกรรมการต่อเติมส่งเสริมศักยภาพที่น่าสนใจ”

ในการจัดเวทีสาธารณะต้องทำให้ประชาชนทุกคนเท่าเทียมกัน เคารพสิทธิเสรีภาพ และปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ควรจัดให้มีการสร้างเวทีสาธารณะ อันสะท้อนถึงการมุ่งสร้างประชาธิปไตย สร้างความเท่าเทียม และการวางรากฐานในการสร้างประชาธิปไตยในชุมชน”

เวทีสาธารณะคือพื้นที่ที่สามารถทำให้ประชาชนใช้เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางร่วมในการแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“ต้องเปิดโอกาสให้เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้ผู้คนได้แสดงออกถึงประเด็นปัญหา และร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา”

เวทีสาธารณะ ต้องมีกระบวนการในการสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยทั้งกิจกรรมจิตอาสา รมรงค์การเลือกตั้ง และกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นการสร้างพลเมืองประชาธิปไตย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

“สร้างกิจกรรม เช่น กิจกรรมจิตอาสา รมรงค์การเลือกตั้ง การจัดบอร์ดนิทรรศการ เสริมสร้างพลเมือง อันเป็นพื้นที่ต้นรู้ทางปัญญาและต่อยอดการสร้างพลเมืองต่อไป”

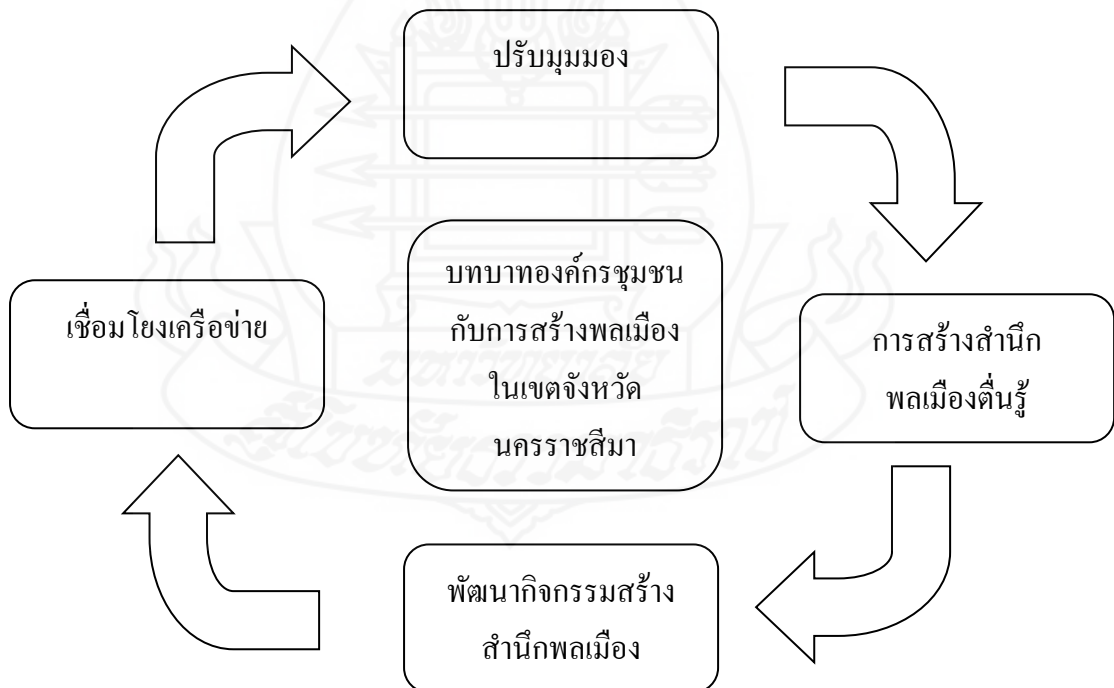
3.4 เชื่อมโยงเครือข่าย กระบวนการสำคัญ ซึ่งถือเป็นการต่อยอด คือ การสร้างเครือข่าย ในทุกภาคส่วนอันประกอบด้วย สภาองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

“ควรมีการสร้างความร่วมมือจัดทำ MOU 3 ฝ่าย ในการสร้างสำนักพลเมือง และ จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในเรื่องสำนักพลเมือง”

“ความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายมีความจำเป็นในปัจจุบัน เพราะจะได้มีข้อมูล จากแหล่งต่างๆ ที่ถูกต้อง เพื่อรับมือกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลก ปัจจุบันร่วมไปถึงเพื่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง”

“สภาองค์กรชุมชนควรจะมีการเชื่อมโยงเครือข่ายพลเมือง โดยอาจเริ่มจากพื้นที่ ใกล้กันและกระจายไปยังภาคีเครือข่ายอื่น เพื่อให้เกิดการไหลของข้อมูลประเด็นที่ควรเฝ้าระวังที่จะ เกิดขึ้น รวมถึงการช่วยเหลือกันในรูปแบบต่างๆ เช่น การปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนข้อมูล รูปแบบการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ”

จากการวิเคราะห์กระบวนการ 1) ปรับมุมมอง 2) การสร้างสำนักพลเมืองต้นรู้ 3) พัฒนากิจกรรมสร้างสำนักพลเมือง และ 4) เชื่อมโยงเครือข่าย จะเป็นแนวทางในการที่สภา องค์กรชุมชนสร้างพลเมืองในเขตจังหวัดนครราชสีมา ทำให้ประชาชนกลายเป็นพลเมืองที่ต้นรู้ เข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนเอง เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้ดังแผนภาพ นี้

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา บทบาทองค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคของการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา 3) เพื่อเสนอแนวทางการระดมการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา โดยมีการสรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะข้อมูลดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 เพื่อศึกษาบทบาทสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา มีการดำเนินการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัติองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 องค์กรแรกคือ สภาองค์กรตำบลตำบลโนนไทย อำเภอโนนไทย เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบันปี 2563 รวมในพื้นที่มีสภาองค์กรชุมชนตำบลรวมทั้งสิ้น 332 สภาองค์กรชุมชน มีกองทุนสวัสดิการชุมชน 133 กองทุน รวมสมาชิก 126,000 คน

ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มี “เครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา” เป็นคณะทำงานกลางที่เชื่อมโยงสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง 332 องค์กร มีสภาพการดำเนินการโดยการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัดประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรชุมชน จำนวน 1 คน คณะกรรมการ จำนวน 18 คน เลขานุการ จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

โดย “เครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา” มีกระบวนการในการสร้างความเป็นพลเมืองในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา โดยเริ่มตั้งแต่

1) การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ในการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาประชาธิปไตย สิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงคือความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการทำงานในรูปของการให้ความร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือกัน ระหว่างสมาชิกของแต่ละกลุ่ม สามารถระดมพลังและทรัพยากรในการพัฒนาท้องถิ่นจากภายในชุมชนเองได้

2) การส่งเสริมและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ ในการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ได้มีการจัดประชุมสัญจรไปยังทุกอำเภอเพื่อรับฟังปัญหาความต้องการของสภาองค์กรชุมชนตำบล และสภาองค์กรชุมชนยังได้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานแทนหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านการพัฒนาแก่สมาชิกในชุมชนการจัดประชุมในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแล้ว สภาองค์กรชุมชนก็จะนำข้อมูลปัญหาความต้องการที่สมาชิกในชุมชนเสนอมาสรุปผลการประชุมเสนอต่อหน่วยงานพัฒนาในท้องถิ่น เป็นกรอบในการวางแผนพัฒนาในระดับตำบลและระดับจังหวัดต่อไป

3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามบทบาท ที่พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 บัญญัติไว้ 2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการของสภาองค์กรชุมชนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา 3) การจัดเวทีประชุมปรึกษาหารือระดับตำบลและระดับจังหวัดตามกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้และด้านการบริหารจัดการ และ 4) เผยแพร่ ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจสำนักพลเมืองให้แก่สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในตำบล โดยได้ดำเนินงานเพื่อเผยแพร่แนวคิดสำนักพลเมืองให้แก่สมาชิกของชุมชน ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสภาองค์กรชุมชนตำบลผ่านการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ความรู้พื้นฐานในเรื่องของสำนักพลเมือง ประชาธิปไตย ความรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่พลเมือง วิธีการในการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของประชาชนในชุมชน

ภาพที่ 5.1 สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

ที่มา: สภาองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา [online] : เข้าถึง 23 ต.ค. 2563. จาก

<https://www.facebook.com/สภาองค์กรชุมชน-ในระดับ-จังหวัดนครราชสีมา>

ภาพที่ 5.2 ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

ที่มา: ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา [online] : เข้าถึง 23 ต.ค. 2563. จาก

<https://www.facebook.com/ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา>

1.2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยตัวแทนเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน พบว่า มีปัญหา อุปสรรคในกระบวนการสร้างพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

1) การทำความเข้าใจ และตระหนักถึงความหมายและเป้าหมายของพลเมืองไม่ตรงกัน การจะทำให้สภาองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีส่วนเข้าไปส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองได้ อย่างหนึ่งคือสมาชิกหรือคนที่เข้าร่วมต้องมีทัศนคติหรือเป้าหมายร่วมกัน มองภาพความเป็นพลเมืองว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรร่วมกัน แต่เท่าที่สัมผัสก็จะมีบ้างกลุ่มที่สมาชิกมองเป้าหมายของการดำเนินงานหรือกิจกรรมไปคนละทิศคนละทาง ทำให้เวลาดำเนินงานมีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย จนลามไปเป็นการแตกแยกก็มี เพราะฉะนั้นการตั้งเป้าหมายจะต้องเกิดจากการเข้าใจร่วมกันของสมาชิกด้วย จึงจะทำให้การดำเนินการต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ หรือถ้ามีปัญหาที่พร้อมจะแก้ไปร่วมกัน

2) การตระหนักรู้ร่วมกัน ยังไม่ชัดเจน ยังไม่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่กลุ่มคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรชุมชนจะเป็นแกนนำในพื้นที่ หรือเป็นบุคคลที่เห็นความสำคัญร่วมกันในเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดี จิตอาสาที่ดี อยากจะช่วยเหลือท้องถิ่นของตนเองก็ดี แต่มีบางพื้นที่ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนเลย เพราะไม่ได้มีความรู้ ความคิด อารมณ์ ร่วมกันว่าทำไมต้องมี ต่างคนต่างอยู่ดีกว่า เป็นสมาชิกแล้วได้อะไร ไม่อยากมีส่วนร่วมอะไรในพื้นที่ รวมถึงการเผยแพร่ ชุดความรู้ที่ว่าให้พัฒนาพื้นที่ร่วมกัน มันจะเป็นสิ่งที่ยากทันที ถ้าคนในพื้นที่นั้นๆ ไม่มีความตื่นตัวร่วมกัน ไม่หวงแหนเฟื่องรัง การมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้นในวงแคบๆ เฉพาะผู้นำเท่านั้น

3) กิจกรรมต่างๆ รวมถึงการดำเนินงานของกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองโดยสภาองค์กรชุมชน มติจากเวทีสาธารณะที่ให้แสดงความคิดเห็นยังไม่ได้รับ หรือนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ทำให้สมาชิกมองเวทีสาธารณะเป็นเพียงแค่กระบวนการหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่ได้มีผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจริง ส่งผลให้สมาชิกไม่ยอมเข้าร่วมหรือแสดงความคิดเห็น เพราะรู้ว่าถึงอย่างไร ความคิดเห็นนั้น หรือ มติที่ได้จากการแสดงความคิดเห็นจากบุคคลต่างๆ ก็ไม่ได้ส่งผ่านไปสู่การปฏิบัติได้ ทั้งการเปิดเวทีกลางให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม แสดงเหตุผลเป็นสิ่งที่ดี แต่มักจะมีการตั้งคำถามจากสมาชิกองค์กรชุมชนอยู่เสมอว่า ผลสรุปที่ได้จากการพูดคุยกันในวันนี้จะมีผู้รับฟังหรือไม่ หรือนำเอาไปใช้ประโยชน์ส่วนใดได้บ้าง อยากเห็นสิ่งที่ภาคประชาชนคิด และตกลงกันนำไปสู่สิ่งที่เป็นรูปธรรมบ้าง

1.3 เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาจากการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชน จังหวัดนครราชสีมา กรรมการเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 6 คน มีข้อเสนอแนะทางกระบวนการสร้างพลเมืองในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาโดยสภาสภาองค์กรชุมชน ดังนี้

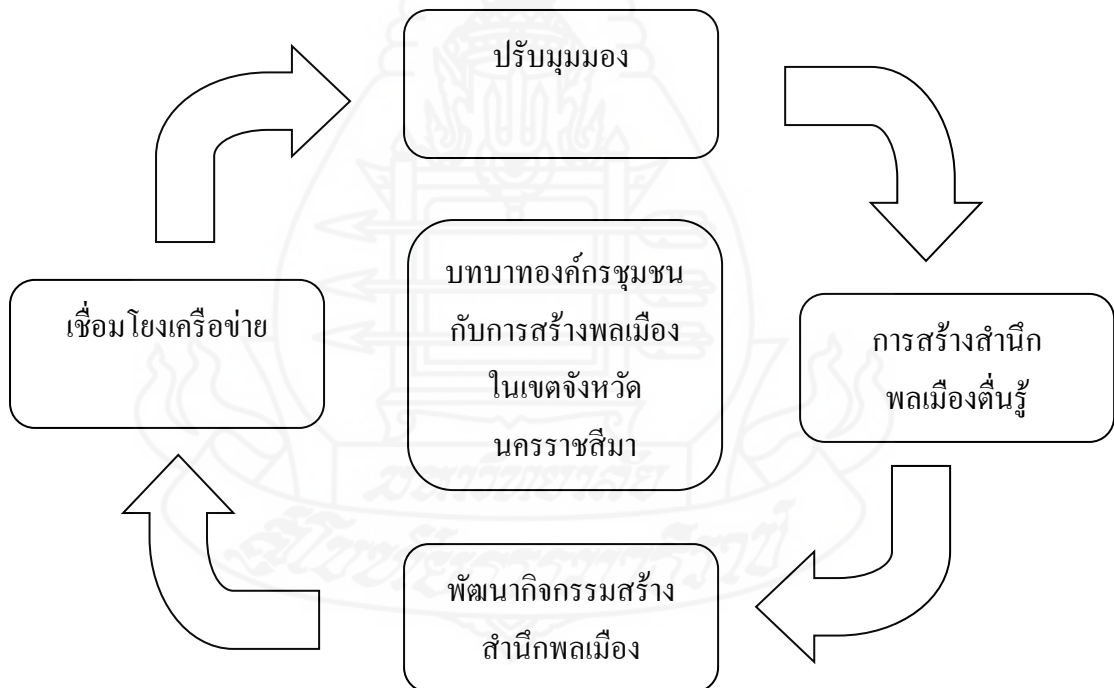
1) ปรับมุมมอง สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการ คือ การสร้างความเข้าใจนิยามความหมาย พลเมือง การนิยามความหมายของพลเมืองร่วมกันของฐานรากชุมชน

2) การสร้างสำนักพลเมืองต้นรู้ เมื่อมีการทำความเข้าใจนิยาม ความหมาย พลเมือง ร่วมกันแล้ว ต้องมีการสร้างสำนักพลเมือง เปลี่ยนประชาชนทั่วไป ให้กลายเป็นพลเมืองที่รู้ถึงสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง

3) พัฒนากิจกรรมสร้างสำนึกพลเมือง เมื่อมีการดำเนินการสร้างสำนึกพลเมืองที่เป็นรากฐานให้ประชาชนแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อคือ การพัฒนากิจกรรมเสริมศักยภาพ เปิดพื้นที่ทางสังคม ให้พลเมืองเหล่านี้ได้แสดงออกถึงการเป็นพลเมือง

4) เชื่อมโยงเครือข่าย กระบวนการสำคัญ ซึ่งถือเป็นการต่อยอด คือ การสร้างเครือข่าย ในทุกภาคส่วนอันประกอบด้วย สภาองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน

จากการวิเคราะห์แนวทางกระบวนการส่งเสริมการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งสามารถสร้างเป็นกรอบในการพัฒนา ประกอบด้วย 1) ปรับมุมมอง 2) การสร้างสำนึกพลเมืองต้นรู้ 3) พัฒนากิจกรรมสร้างสำนึกพลเมือง และ 4) เชื่อมโยงเครือข่าย จะเป็นแนวทางในการที่สภาองค์กรชุมชนสร้างพลเมืองในเขตจังหวัดนครราชสีมา ทำให้ประชาชนกลายเป็นพลเมืองที่ต้นรู้เข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนเอง เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้ดังแผนภาพนี้

2. อภิปรายผล

2.1 เพื่อศึกษาบทบาทสภาพองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา สภาพองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่มีชื่อว่า “เครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา” เป็นคณะทำงานกลางที่เชื่อมโยงสภาพองค์กรชุมชนตำบลทั้ง 332 องค์กร มีสภาพการดำเนินการโดยการกำหนดโครงสร้างคณะประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัดประกอบด้วย ประธานคณะประสานงานองค์กรชุมชน จำนวน 1 คน คณะกรรมการ จำนวน 18 คน เลขานุการ จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน ในการศึกษาบทบาทสภาพองค์กรชุมชนพบประเด็นดังนี้

1) การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับ สอดคล้องกับการศึกษาของ ธิดา บัวสุขเกษม (2554)¹ ที่ได้ศึกษาบทบาทของสภาพองค์กรชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลหนองประจักษ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาญจนบุรี โดยพบว่า สภาพองค์กรชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนมากที่สุดคือ ด้านการส่งเสริมความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสภาพองค์กรชุมชน รองลงมาได้แก่การเสริมสร้างความรู้เรื่องการดำเนินงานของสภาพองค์กรชุมชน และการขยายฐานสมาชิกสภาพองค์กรชุมชน

2) สภาพองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีการส่งเสริมและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ สอดคล้องกับ นิภาภัทร เกสรมาศ. (2554)² ที่ได้ศึกษาบทบาทสภาพองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสงขลา พบว่า บทบาทการทำงานของสภาพองค์กรชุมชนในการจัดเวทีประชุมประจำเดือนเพื่อปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณะกับภาครัฐ

3) สภาพองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ได้มีการดำเนินกิจกรรมตามพระราชบัญญัติสภาพองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 21 โดยการสร้างการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน

¹ ธิดา บัวสุขเกษม, แนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาพองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน:กรณีศึกษาตำบลหนองประจักษ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขา การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554

² นิภาภัทร เกสรมาศ, บทบาทสภาพองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีสภาพองค์กรชุมชนตำบลปริง อำเภอสระตะกอย จังหวัดสงขลา. รายงานการศึกษาอิสระ รม.ม.(การปกครองท้องถิ่น), ขอนแก่น;บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554

สอดคล้องกับ วิลาสินี ภูษชอภัย (2543)³ (2000) ซึ่งได้ศึกษาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน พบว่า ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่ม และองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและกระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยตัวแทนเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน และตัวแทนสภาองค์กรชุมชนระดับกลุ่มอำเภอ 6 คน ในประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการสร้างพลเมือง พบว่า มีประเด็นปัญหาในส่วนของการบริหารจัดการในการดำเนินกิจกรรมที่ยังไม่เป็นรูปธรรมอันเนื่องมาจาก

1) การทำความเข้าใจ และตระหนักถึงความหมายและเป้าหมายของพลเมืองไม่ตรงกัน ทำให้เวลาดำเนินงานมีปัญหาเกิดขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ วุฒิสาร ตันไชย⁴ (2545, น. 105-112) กล่าวว่า เงื่อนไขที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคือ ทศนะของประชาชนที่มีต่อการเมือง คิดว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว ไม่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น รวมถึงความรู้สึกและวิถีชีวิตของประชาชนที่มีต่อท้องถิ่น จึงทำให้ไม่สนใจเข้ามามีส่วนร่วม

2) การตระหนัก ตื่นรู้ร่วมกัน ยังไม่ชัดเจน ยังไม่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่กลุ่มคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรชุมชนจะเป็นแกนนำในพื้นที่ หรือเป็นบุคคลที่เห็นความสำคัญร่วมกัน แต่มีบางพื้นที่ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนเลย ทำให้ไม่มีความตื่นตัวร่วมกัน ไม่หวงแหนเป้าหมาย ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว (Active Citizenship) ที่กล่าวว่า การเป็นพลเมืองตื่นรู้มีความสำคัญยิ่งในระบอบประชาธิปไตยในการปฏิรูปภาครัฐ ที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกัน (ญาศินี เกิดผลเสริฐ, 2558, น. 166-175)⁵

3) กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดำเนินการโดยสภาองค์กรชุมชนยังไม่เป็นรูปธรรม หรือมีรูปแบบกิจกรรมที่ชัดเจน ตามแนวคิดของ ปริญญา

³ วิลาสินี ภูษชอภัย, ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน, 2543

⁴ วุฒิสาร ตันไชย, การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น, กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส, 2545, หน้า 105-112.

⁵ ญาศินี เกิดผลเสริฐ, (2558),การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมือง,วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ปี ที่ 5 ฉบับที่ 2, 166-175.

เทวานฤมิตรกุล⁶ (2555, น. 31 - 36) ในการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยต้องมีการกิจกรรมที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจถึงการรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเอง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพสิทธิผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

2.3 เพื่อเสนอแนวทางกระบวนการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาจากการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา กรรมการเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 6 คน มีข้อเสนอแนะทางกระบวนการสร้างพลเมืองในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาโดยสภาองค์กรชุมชน ดังนี้

1) ปรับมุมมอง สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการ คือ การสร้างความเข้าใจนิยามความหมายพลเมือง การนิยามความหมายของพลเมืองร่วมกันของฐานรากชุมชน สอดคล้องกับ สัญญา เคนาภูมิ และกชพร ประทุมวัน⁷ (2558, น. 181) ศึกษา วิถีประชาธิปไตยของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย พบว่า ต้องสร้างความเข้าใจในหลักแห่งประชาธิปไตย พลเมืองของรัฐประชาธิปไตยต้องเข้าใจในกฎ กติกาของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยต้องเรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ และเสรีภาพของตนเอง รวมถึงการเคารพในเสรีภาพของผู้อื่น

2) การสร้างสำนึกพลเมืองตื่นรู้ เมื่อมีการทำความเข้าใจนิยาม ความหมาย พลเมืองร่วมกันแล้ว ต้องมีการสร้างสำนึกพลเมือง เปลี่ยนประชาชนทั่วไป ให้กลายเป็นพลเมืองที่รู้ถึงสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง สอดคล้องกับ มิ่งขวัญ คงเจริญ⁸ (2560, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก ของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของชุมชน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในตนเอง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย

3) พัฒนากิจกรรมสร้างสำนึกพลเมือง เมื่อมีการดำเนินการสร้างสำนึกพลเมืองที่เป็นรากฐานให้ประชาชนแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อคือ การพัฒนากิจกรรมเสริมศักยภาพ เปิด

⁶ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education), กรุงเทพฯ; นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2555, หน้า 31 – 36.

⁷ สัญญา เคนาภูมิ และกชพร ประทุมวัน, วิถีประชาธิปไตยของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2558, 2558, หน้า 181 - 199.

⁸ มิ่งขวัญ คงเจริญ, การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก ของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย, วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์. Vol 18, No 2 (2560), 2560 : บทคัดย่อ

พื้นที่ทางสังคม ให้พลเมืองเหล่านี้ได้แสดงออกถึงการเป็นพลเมือง สอดคล้องกับ วินิจ ผาเจริญ⁹ (2561, น. 115) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยแม่โจ้ พบว่า ควรจัดให้มีการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

4) เชื่อมโยงเครือข่าย กระบวนการสำคัญ ซึ่งถือเป็นการต่อยอด คือ การสร้างเครือข่าย ในทุกภาคส่วนอันประกอบด้วย สภาองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ นิภาภัทร เกสรมาศ. (2554)¹⁰ ที่ได้ศึกษาบทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสงขลา พบว่า บทบาทการทำงานของสภาองค์กรชุมชนต้องมีการสร้างเครือข่ายทำงานร่วมกับภาครัฐ

3. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิเคราะห์ บทบาทของสภาองค์กรชุมชนกับการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในเขตจังหวัดนครราชสีมา

3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ต้องมีกระบวนการในการสร้างกิจกรรมสำนึกพลเมืองอย่างต่อเนื่องในหลากหลายรูปแบบกิจกรรม

3.1.2 ต้องมีการนำรูปแบบการสร้างสำนึกพลเมืองอันประกอบด้วย 1) ปรับมุมมอง 2) การสร้างสำนึกพลเมืองคืนรัฐ 3) พัฒนากิจกรรมสร้างสำนึกพลเมือง และ 4) เชื่อมโยงเครือข่าย เป็นแนวทางในการขยายผลในพื้นที่ต่างๆ

3.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาระดับความตระหนักรู้สำนึกพลเมืองในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

3.2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมการสร้างสำนึกพลเมืองของสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

⁹ วินิจ ผาเจริญ, คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยแม่โจ้, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), 2561, หน้า 115 - 127.

¹⁰ นิภาภัทร เกสรมาศ, บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีสภาองค์กรชุมชนตำบลปริก อำเภอเสนาะ จังหวัดสงขลา. รายงานการศึกษาดูงาน รม.ม.(การปกครองท้องถิ่น). ขอนแก่น; บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. (2542). *คู่มือประชาชน สำหรับตรวจสอบการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)*. กรุงเทพฯ: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.
- _____. (2562). *รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี พ.ศ.2562*. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showDistrictData.php?rcode=30&statType=1&year=62>
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2551). *การศึกษาแนวทางการดำเนินงานกองทุนผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
- โกวิท พวงงาม. (2545). *การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. ม.ป.ท.: คณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน.
- ขวัญฟ้า รังสิยานนท์. (2558). *สอนหนูให้เป็นพลเมืองดี*. กรุงเทพฯ: เพอ齡อิ พับลิชชิ่ง.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2547). *การจัดระเบียบทางสังคม ในสังคมและวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- จ่านง อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2545). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2555). “การวิเคราะห์หลัก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในบริบทประเทศไทย.” *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 8(1).
- จุมพล หนิมพานิช. (2548). *พัฒนาการทางการเมืองไทย: อำมาตยาธิปไตย ธนาธิปไตย หรือ ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2540). *ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: พิงเนศ พรินต์ติ้งเซ็นเตอร์.
- ญาสินี เกิดผลเสริฐ. (2558). “การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมือง.” *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 5(2): 166-175.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2538). *วิทยาศาสตร์สังคม: ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์สังคม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทิพย์พาพร ดันดีสุนทร. (2554). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

- ชเนศ วงศ์ยานนาวา. (2549). “ฐานทางความคิดของ “ประชาธิปไตยแบบปรีกษาหารือ” วารสาร
สถาบันพระปกเกล้า; 4(3) [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <http://www.kpi.ac.th>.
- ชเนศวรรี เจริญเมือง. (2551). *พลเมืองเข้มแข็ง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ธีรทัต ชูดำ. (2543). “บทสำรวจแนวความคิดเกี่ยวกับหลังสมัยใหม่.” *วารสารหาคใหญ่วิชาการ*,
6(1) (ม.ค. – มิ.ย. 43): 61-62.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2536). *สังคมเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- นิภาภัทร เกสรมาศ. (2554). *บทบาทสภาองค์กรชุมชนชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณี
สภาองค์กรชุมชนตำบลปรีกอำเภอสระเคา จังหวัดสงขลา*. (รายงานการศึกษาอิสระ
ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- บัณฑิต อ่อนดา. (2533). *ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2540). *ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: พินเนส พรินต์ติ้ง
เซ็นเตอร์.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)*. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *กระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เล่ม 125 ตอนที่ 31 ก ราชกิจจานุเบกษา 8
กุมภาพันธ์ 2551 หน้า 26 – 38.
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2550). *การเมืองของไพร่ : จากวิกฤตของระบอบทักษิณสู่การก่อรูปของ
ระบอบการเมืองไทยหลังรัฐประหาร 2549*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openbooks.
- ไพบุลย์ ช่างเรียน. (2546). *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยาการพิมพ์.
- ฟ้าดาว คงนคร. (2556). *พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สำนักงาน
เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- มานิจ สุขสมจิตร์. (2558). *จริยธรรมกับการปฏิรูปสื่อมวลชน*. ใน *ครุณี หิรัญรักษ์ (บ.ก.) จริยธรรม
สื่อ*. กรุงเทพฯ: จรัสสนิทวงศ์การพิมพ์จำกัด.
- มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2560). “การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้าง
จิตสำนึก ของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย.” *วารสารวิชาการ
ศึกษาศาสตร์*, 18(2).

- รัตนา ปัทมาชัย. (2558). *บทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น: กรณีศึกษาในพื้นที่ ตำบลสะตอง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี*. (ปริญา
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
รำไพพรรณ, จันทบุรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์.
- ลิจิต ธีรเวคิน. (2553). *การเมืองการปกครองของไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
. (ม.ป.ป.). *การเมืองภาคประชาชน*. สืบค้นจาก [http://www.dhiravegin.com/
detail.php?item_id=00107641](http://www.dhiravegin.com/detail.php?item_id=00107641)
- รวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2551). *ทุนทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*.
กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์ เซ็นเตอร์.
- วิทยากร เชียงกูล. (2550). *หลักการของระบอบประชาธิปไตย*. สืบค้นจาก
<http://witayakornclub.wordpress.com/2007/06/26/democratic/>
- วินิจ ผาเจริญ. (2561). “คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยแม่โจ้.” *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 7(2) (กรกฎาคม-ธันวาคม):
115 - 127.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2535). *การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทขององค์กรใน
ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- วิลาลินี ภูษอกภัย. (2543). *ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอ
ท่าวังผา จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- วุฒิสาร ต้นไชย. (2545). *การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ชรรมดาเพรส.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.
- ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. (2556). *การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมกับการสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจ
สังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.
- สตติช ธานีธิโชติ. (2552). “วิจารณ์เรื่อง Why Deliberative Democracy?. โดย เอมี กัดแมน และ
เดนนิส ฆอมป์สัน.” *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 7(2) สืบค้นจาก
<http://www.kpi.ac.th>.

- สถาบันนโยบายศึกษา. (2557). *แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย*.
กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2549). *จับชีพจรประเทศไทย: ตัวชี้วัดประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ปี พ.ศ. 2548-2549*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2551). *คู่มือพลเมืองยุคใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิเคิลไชนส์ และการพิมพ์.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2550). *สภาองค์กรชุมชน : รวมพลังสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: ส่วนสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนและส่วนประชาสัมพันธ์.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2552). *คู่มือการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล*. กรุงเทพฯ: ส่วนสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนและส่วนประชาสัมพันธ์.
- สนธยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร.
- สมใจ ลักษณ์. (2542). *การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- สลิลทิพย์ เชียงทอง. (2557). *บทบาทของสภาองค์กรชุมชนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยชุมชนระดับตำบล กรณีศึกษา ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขา นโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- สัจจา บรรจงศิริ. (2549). *การพัฒนาศูนย์ข่าวชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สัญญา เคนาภูมิ และกชพร ประทุมวัน. (2558). “วิถีประชาธิปไตยของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย.” *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 5(2) (กรกฎาคม-ธันวาคม): 181 – 199.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ. (2557). “จดหมายข่าวชุมชนคนรักสุขภาพ.” *ฉบับสร้างสุข*, 15(4) (สิงหาคม).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (ม.ป.ป.) *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ พ.ศ.2551-2555*. สืบค้นจาก http://opdc.go.th/special.php?spc_id=2&content_id=2549
- สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. (2560). *แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564)*. สืบค้นจาก https://www2.nakhonratchasima.go.th/files/com_ebook_strategy/2020-06_aa31e9524baf536.pdf
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). *ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553-2561*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการ
สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. (2545). *ชุดวิชาการวิจัยชุมชน*.
นนทบุรี: เอสอาร์ปรีนติ้งแมสโปรดักส์.
- สุธิดา บัวสุขเกษม. (2554). *แนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน:กรณีศึกษาตำบลหนองประจักษ์ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการ ไม้ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุพัตรา สุภาพ. (2536). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่15). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2560). *พลเมืองที่ตื่นรู้: ฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย*.
- อนันต์ สิทธิพัฒนานนท์. (2556). *การนำพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาพื้นที่กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2545). *การเมืองของพลเมือง: สีสหัสวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
(2550). *การเมืองของพลเมืองสู่สหัสวรรษใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อรทัย ก๊กผล. (2552). *คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น*.
กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- Broom. L. and Selznick. P. (1973). *Sociology : A text with adapted Readings*. Fifthed. New York: Harper and Row.
- Cohen. (1987). *Studying Language learning strategies: how do we get the Information*. NJ: Prentice-Hall International.
- Cohen. E. (1979). "A Phenomenology of Tourist Experience." *Sociology*. 13: 179-201.
- Cohen. J.M., & Uphoff. N.T. (1980). *Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity*. New York: World Developments.
- Dalton.R.J.. (2008). *Citizenship norms and expansion of political participation*. Political Studies.
- DilysM. Hill. (1994). *Citizens and Cities. Urban Policy in the 1990s*. NY: Harvester.

- Levinson, D. J. (1971). *Role. Personality and Social Structure in the Organization Setting*. P.11
Selected Reading and Projects in Social Psychology. New York: Romdon House.
- Lisk Franklyn. (1985). *Popular Participation in Planning for Basic Needs*. Great Britain: Black
 More Press.
- Marshall. T.H.. (2002). *Citizenship and social class*. InB.S.Turner and P.Hamiton (Eds.).
 Citizenship: Cital concept volume II. (pp.5-44). New York: Routledge.
- Maslow. A. H. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- Mead. P.E. (1989). *The characteristic of effective organization*. New York: Harper and Row.
- Parsons. Talcott. (1978). "Suggestion for a Sociological Approach to the Theory of
 Organization." *Administrative Science Quarterly*, (1): 63-85.
- Reeder. W. (1971). *Partial theories from thed 25 year research programe on directive factor in
 Believer and social action*. New York: Mcgraw hill.
- Reeves.T. Elton. (1970). *The Dynamics of Group Behavior*. USA.
- Theodore Sarbin and Raph H. Jurnur. (1995). *Role The Encyclopedia of social Science*.
 New York: Gordon and Breach Science Pubishers.
- Tomey. C. (1992). *Analog VLSI and neural systems*. New York: Addison Wesley.
- Turton. Andrew. (1987). *Participation : Production. Power and Participation in Rural Thailand*.
 Switzerland : United Nations Research Institute for Social Development.
- United Nation. Department of Internation Economic and Social Affair. (1981). *Popular
 Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation
 Development*. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert. New York:
 United Nation.
- United Nation. (1998). *Popular Participation In Decision Making For Development*. New York:
 United Notwess Publication.
- WHO and UNICEF. (1978). *Report of the international conference on primary health care*.
 New York: N.P.Press.
- William Erwin. (1976). *Participation Management: Concept Theory and Implementation*.
 Atlanta G.: Georgia State University.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	นางสาวปิยะนันท์ ทรงสุนทรวัฒน์
วัน เดือน ปีเกิด	23 ตุลาคม พ.ศ. 2526
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล ปี พ.ศ.2549 ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) (ศศ.บ.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี พ.ศ. 2550 ปริญญาโท นิติศาสตรมหาบัณฑิต (น.ม.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี พ.ศ. 2551 ปริญญาโท รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2560 ปริญญาเอก ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต (การเมือง) (ปร.ด.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี พ.ศ. 2560
สถานที่ทำงาน ตำแหน่ง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา หัวหน้าโครงการ

